

BREGAR: Razkrit

— Kaj meniš, kdo so tisti naši milijarderji?
— Jožeta imam na sumu, vsak dan kupuje sadje.

Aktualen intervju

Pravice morajo izhajati iz dela

Govori podpredsednica republiškega izvršnega sveta dr. Aleksandra Kornhauser

Za konec tedna

Sobotna priloga Dela

Iz vsebine:

- MARILJA NAMORS JANEZ ZEMLJARIČ Portret tedna
- BOGDAN POGACNIK DANGE: NAJPREDJ OBLAST Izjava predsednika nacionalnega sveta KP Indije
- FRANC SETINC STRANSKI, GNILI ROKAVI DRUŽBENEGA TOKA Deformacije v naši družbi
- ALENKA MIŠIČ NAVZKRIŽJA MED ZALOŽNIKOM IN TRGOM Kje roma slovenska knjiga
- BOJAN STIH FINLANDIA 1972 Neuradni zapiski o evropski kulturni konferenci
- ODPRTE ROKE ZA NUJNE RECI Samoprispevek
- FRANCE JERAS KAKŠNI BODO JUTRIŠNJI VELIKI OBRTNIKI Spodbuda za gospodarske naložbe občanov
- DANICA PURG ZAVZEMAM SE ZA INDIVIDUALNO ODGOVORNOST Srečanje z dr. Mariusom Broekmeyerjem
- ZDRAVKO ILIČ BOJ Z NEVIDNIMI NASPROTNIKI Politična reportaža
- PIERRE ROSSION PREVEČ NEPOTREBNIH OPERACIJ Kirurgija v Franciji
- JOŽE SIRCCEL PET KROGOV IN VRC PIVA Bavarski jesenski mozaik

Družbene dejavnosti — kulturo, izobraževanje, zdravstvo, v znanosti meri tudi znanost — velikokrat označujemo kot potrošnja. V nomenklaturi ekonomistov, statistikov in še koga je morda taka delitev dogovorjena in s tem med njimi utemeljena, po resničnem pomenu za družbo, še posebej socialistično, pa prav gotovo ni. Saj smo vendar med svoje temeljne cilje uvrstili nalogo, zagotoviti vsakemu otroku enakopravne pogoje izobraževanja in vsakemu bolniku zdravstveno zaščito, pa tudi to, naj bi človek ob doživljanju kulturnih vrednot postal bolj človek in znanost, naj bi bila osnova naših usmeritev. Tako je začela z odgovorom na prvo vprašanje podpredsednica republiškega izvršnega sveta dr. Aleksandra Kornhauser v intervjuju za naš časnik. Spraševala jo je novinarka Alenka Mišič.

DELO: Kot podpredsednica izvršnega sveta ste odgovorni za družbene dejavnosti, torej za tista področja, ki jih kaj radi označujemo kot potrošnja in vedno znova kritiziramo, da porabijo preveč prisluženega dohodka. Kako se počutite ob taki ugotovitvi in kako lahko uveljavljate zahteve teh področij med drugimi dejavnostmi, ko o njih razpravlja izvršni svet?

KORNHAUSERJEVA: Celotno to ne bi priznavali prednosti tem ciljem ali če bi jih hoteli odlagati zaradi nujnih vloganj na druga področja, zaviranje ne bi ostalo nezakazano. Kajti če družbo primerjamo z organizmom, potem je jasno, da morajo za zdravo življenje vsi organi uskladeni delovati. Gotovo je gospodarstvo tisti stroj, ki kot srce poganja vse družbene življenje, toda brez zdravega, izobraženega, kulturnega delavca, ki živi in dela v urejenih medsebojnih odnosih, bi kaj hitro zašli v nezdružljive pogoje, ki bi dušili gospodarstvo. Da morajo delovati tudi možgani, v organizmu ali v celotni družbi, ni treba posebej poudarjati. Skratka: primitivna delitev na proizvodnjo in potrošnja pomeni nezdružljivo usmeritev, ki ne more pripeljati do uskladenega družbenega razvoja.

Trditev, da so družbene dejavnosti potrošnja, pa je nesmiselna tudi, če gledamo samo s stališča neposredne proizvodnje: kaj naj bi bil stroj gospodarske investicije, zdrav, vzgojen in izobražen delavec ob njem pa potrošnja? Le oba skupaj tvorita tisto uskladenost celote, ki je sodobni proizvodnji potrebna! Imeti nove stroje brez usposobljenih ljudi, je enako nesmiselno, kot imeti kvalificirane ljudi brez potrebnih proizvodnih sredstev.

Sicer pa sporu okoli tega, ali so družbene dejavnosti proizvodnja ali potrošnja, posvečamo kar preveliko pozornost, kajti to vprašanje postavlja v resnici le peščica ljudi. Večina pa čuti potrebo zdravstva, šolstva, tudi kulture kot svoje in je zanje pripravljena seči v žep — samo natančno je treba povedati, za kaj bo denar šel. O tem pričajo številni samoprispevki v Sloveniji, o tem priča vrsta družbenih dogovorov, ne nazadnje tistih neposredno z gospodarstvom.

Zaustavili smo beg iz šol in bolnišnic

Iz tega izhaja tudi moj odgovor, v koliki meri je mogoče uveljavljati zahteve družbenih dejavnosti in Sloveniji nasploh in posebej v izvršnem svetu. Mislim, da je naloga vsakega delavca, ki mu je zaupana javna funkcija, predvsem znati prisluhniti mnenju ljudi. Če ljudje ne bi čutili skupnih potreb, potem bi bil položaj družbenih dejavnosti povsod, tudi v izvršnem svetu, kaj klavrn. Moja dolžnost je, da skupaj z drugimi odgovornimi za te dejavnosti prisluhnem potrebam in zahtevam ljudi in če že hoče, moč mojih argumentov je prav tolikšna, kolikor so to argumenti večine ljudi v Sloveniji. In takih v obrambo razvoja družbenih dejavnosti ni malo! Seveda pa je v znanosti meri odvisno tudi od družbenih dejavnosti samih, kakšna je nj-

hova vloga. Delo dobrega vzgojitelja, dobrega učitelja, poštvalnega zdravstvenega delavca, kvalitetna kulturna dela, približna čim širšemu krogu ljudi, dosežki znanosti, ki pripomorejo k gospodarskemu in družbenemu napredku, vse to prispeva k pomenu teh dejavnosti povsod, tudi v izvršnem svetu. Slabo delo pa se masčuje.

DELO: Spregovorimo o mnenju, ki ga se vedno srečamo v javnosti in je bilo

močno prisotno leto ali dve nazaj: da smo namreč sredstva, ki jih naša družba namenja družbenim dejavnostim, porabili predvsem za osebne dohodeke in le manjši znesek namenili sodobnejši opre mi. Kako ocenjujete to trditev?

KORNHAUSERJEVA: Najprej moram poudariti, kaj je povzročilo večjo rast sredstev za ta področja v zadnjih dveh, treh letih. Zdravstvo, izobraževanje in še posebej kultura so do leta 1968, delno pa tudi še naprej, hudo zaostajali za razvojem v gospodarstvu. Osebnih dohodkov ljudi z enako strokovno kvalifikacijo in tezo delovnega mesta so bili tudi za polovico nižji kot v gospodarstvu. Jasno je, da tolikšno zaostajanje ni moglo ostati brez posledic: začel se je beg ljudi iz šol in bolnišnic na bolj plačana delovna mesta, ki se žal še ni povsem ustavil. Zato imamo šole brez učiteljev, univerza zmanjšan število asistentov in niso redki primeri, ko medicinske sestre prehajajo v urade podjetij, medtem ko bolnišnice — tudi ljubljanske — zmanjšujejo nezasedena delovna mesta. Še več: vpis na šole za učitelje in zdravstvene delavce je povečini znatno pod potrebnim, na nekaterih smereh celo močno pada iz leta v leto, naraščajočim potrebam navkljub.

Janez Kocijancič

Za idejni boj

Verjetno se bo marsikdo med bralci uprašal, kaj naj pomeni, da komentira tekoča politična dogajanja mlajši politični delavec in ne morda kdo od starejših, ki jim je aktivna udeležba v revoluciji in burnih dogajanjih zadnjih desetletij izostala izkušnja.

To vprašanje sem si zastavil tudi sam, zato je prav, če tudi morda malo neobičajno, da že na začetku pojasnim svoj odgovor. Želim se torej predstaviti — in to ne tako, da bi si sam napisal politično osebno izkaznico, saj bi bilo to neskrupulozno in zato odveč. Poleg tega bi se raje kot s suhoparnimi podatki želel predstaviti s svojimi pogledi in stališči. Zato želim ugodoma pojasniti le nekatera izhodišča, ki me vodijo pri pisanju teh člankov — in ne samo pri njih.

Mislim, da naša družba — socialistična, samoupravna in v mnogem nedograjena — postaja čedalje bogatejša, kompliciranejša in zahtevnejša. Smelo uvrstimo pot preko ledin še neprehajenih poti v socializem nam je pripeljala do rezultatov, ki nas navdajajo z upravičnim ponosom, zlasti takrat, kadar pogledamo, kam so s podobnimi idejnimi opredelitvami prispeli drugi, hkrati pa nas je zapletla v specifičen jugoslovanski splet protislovij, problemov in težav, čez katere in skozi katere včasih že kar težko vidimo.

Morda so to hude besede, vendar jih ne pišem kot obtožbo, saj za to ni nobenih razlogov, ampak kot začetek razmišljanj o poteh naprej — poteh, ki ne bodo negirale dosežkov in splošne uspešnosti, ki pa bodo dovolj smele in učinkovite, da bodo odvrzle sleherni

družbeni pomen in vlogo tistim težnjam, ki si želijo povrnila že presežene odnosev etatizma, centralizma in idejnega diktata. Te težnje niso nekaj novega in ni potrebna kdove kak globoka analiza, da jih opazimo v naši politiki vsakdanjosti.

Nekateri na primer menijo, da je dovolj analiz, predlogov in razpravljanj in da je edino odrešilo naših težav akcija za uresničevanje že sprejetih stališč. Bojim se, da je ta napotek, ki ga čisto slišimo, zelo naiven, saj bi, če bi ga v celoti sprejeli, pomenil isto, kot če bi želeli naprednemu gibanju odrezati glavo, da bi mu okrepili mišice. Ni zavestne akcije brez novih predlogov, razprav in analiz. V idejnem boju, v osnovni metodi oblikovanja naprednih, marksističnih stališč ne moremo delati občasnih odmorov, ki bi jih posvetili le akciji. V primerih, ko bi naredili to napako, bi morali v naslednjih obdobjih toliko bolj razmišljati in razpravljati — z mnogimi kritičnostmi in glavoboli. Samo akcija v socialistični družbi pomeni stagnacijo, odmor, ki si ga želijo predvsem tisti, ki nimajo več kaj predlagati. In ne na koncu — pomanjkanje razprav o novih poteh v okvirih naprednih sil, zlasti zveze komunistov, pomeni poceni, čeprav nehoteno prepuščanje prostora političnim nasprotnikom samoupravnega socializma, ki lahko ob avtomatizmu akcije izkoristijo prazen prostor za uveljavljanje svojih pobud.

Vendar nam je akcija nedvomno potrebna. Toda kakšna akcija? V obdobju protislovij in težav — tako političnih kot gospodarskih in še marsikakšnih drugih — lahko pomagamo

Korenine in gomolji

Kultura kot posebno interesno območje, kot stroka, kot rubrika — vzemimo majhen, skromen delež v časopisu. To je rezultat, raznih preteklih in sedanjih situacij, raznih premislekov in nepremislekov, ki večidel delujejo zunaj ali onkraj kulturne sfere. Kulturna prizadevanja so seveda tudi sama po sebi le majhen, zelo skromen del slovenskega pehanja. Kljub temu pa se ravno nad kulturnimi tavadami radi sprevažajo oblaki in tepejo vetrovi, rado grmi in kdaj pa kdaj kaže, da se bodo vžgale strele. Morda so kulturni tereni res najprikladnejši za preskušanje nekaterih silnic in vzvodov — drugi pa spet pravijo, da je danes pač tak čas. Kakor že, govoriti o politiki časopisnih in drugih kulturnih rubrik je aktualno, moderno in zato potrebno.

Tukaj gre seveda za kulturno rubriko, za kulturi namenjeni del časopisa, ki je pred nami. Po obsegu ni velik, vendar pa se dotika dokaj bogatega in pisanega mnoštva Slovencev, ki jih zanima kulturna tematika, ki jih prizadeva način obravnave kulturnih dogodkov in pojavov ali pa ki mislijo, da so v kulturnih vprašanjih mnogo bolj pristojni in merodajni, kot pa je to videti iz splošnega teka stvari. Časnikarska kulturna služba je torej posvečena kulturnim idealom in zavezana kulturnim merilom, obenem pa ima opravke izključno z živo stvarjo, se pravi z relativnimi porcijami kulturnosti in z brezkončno vrsto dogodkov in pojavov, v katerih se kulturni in ne-kulturni ter protikulturni momenti zelo intenzivno prepletajo. Kultura je teza, praksa pa je antiteza, brez katere pač ne bi bilo neogibno potrebnega dialektičnega protislovja.

Nemogoče je naštet vse tako imenovane pripombe, katerih je deležna sicer drobna kulturna rubrika dnevnega lista. Kaj šele, da bi s primerno pozornostjo in pošteno odgovorili nanje! Za to bi bili potrebni celi svežnji dodatnih časopisnih strani. Naj zatrdim, da istih pripomb ne slišimo radi dvakrat — razen tistih, ki se od nekada ponavljajo samo zato, da nas potrjujejo v našem kulturnem prepričanju. Lahko pa se za trenutke pomudimo ob nekaterih splošnejših temah, ki so »v zraku«, kakor pravimo, ki pa imajo v resnici prav odpljive korenine ali morebiti gomolje v naši stvarnosti.

V dosedanjih letošnjih mesecih se je na straneh Dela, oddanih kulturnim, ali bolje, kulturno političnim vprašanjem, precej kresalo, kar samo po sebi ni napak in gotovo ni odbijalo bralcev. Na pragu nove kulturne sezone pa je najbrž vendar potrebno kaj pojasnilo. V prispevkih in zlasti polemikah, ki smo jih tiskali, so se poleg kulturnih odpiral in razčiščevali tudi nazorska in eminentno politična vprašanja. Zaradi tega nismo bili vselej hvaljeni. A s spisi, ki jih je objavljalo in tudi ne-objavljalo, je uredništvo Dela po mojem mnenju pokazalo odprtost, pripravljenost, da živo sodeluje pri reševanju stvari, ki burijo duhove, in tudi tisto minimalno dozo razbora, ki je potrebna, da uredniško delo ohranja svoj smisel.

S tem pa seveda ni rečeno, da Delo ali njega kulturni delec ne bi tudi sam rajši — včasih ali pogosto — objavjal »kaj drugega«, kot objavlja. Med žeteli in moči pa so, kot znano, strmi prepadi. Zdi se, da se poglavitni nauk, ki si ga velja zapomniti tudi za naprej, glasi nekako takole: da časopis ne more tiskati tistega, česar nihče ne napiše; da ne more poročati o dogodkih, ki jih ni; da ne more misliti z mislimi, ki jih nihče ne misli; da ne more odkrivati vrednot, ki niso ustvarjene; da ne more črpati iz duhovnega življenja, ki ne obstaja.

Časopisna kulturna rubrika je torej nepreklicno vezana na faktično gradivo in na konkretne oblike dogajanja. Njena prav tako nepreklicna dolžnost pa je, da to gradivo razporeja in po svojih skromnih močeh dogajanje tudi opredeljuje. Pred nekaj tedni je bil na tem mestu sobotna priloga Dela natiskjen moj kratek spis z naslovom »Kulturno, z levim usmevom«. Opravičujem se tistim bralcem, ki so listali po pravopisu in drugih priročnikih, da bi našli razlago za besedico »usmev«. Obenem lahko samo rečem, da za njo ne tiči nobena skrivnost niti skrita misel, kot je sicer tudi lahko razvidno iz vrstic tistega pisanja. Vendar na je bilo moje pisanje deležno še nekaj drugačnih reakcij, ki se zdijo omenbe vredne, kolikor so značilne.

Ema teh reakcij se izraža kot misel o vlogi in položaju inteligence v naši družbi, o njeni moči oziroma nemoči. Bistvo te misli sta nevera in dvom o poslanstvu inteligence — ker ta inteligencija, vsaj pri nas, nima nekega posebnega, samostojnega in po možnosti legitimnega družbenega statusa, iz katerega bi potlej lahko tvorno posegala v splošno dogajanje. O tem bi se dalo seveda razpravljati. Tu pa mi je reči le to, da se v mojih predstavah pojem inteligence vselej veže predvsem na lastnostjo, ki se imenuje inteligentnost, ter da o smislu duhovnih ter hkrati ostroumnih prizadevanj nikoli ne kaže dvomiti.

Druga stvar, ki neredkoma povzroča preglavice, pa je vprašanje levicarsstva. Ali, če smem — ker je ta beseda nekoliko sumljiva — zapisati skovanico: vprašanje levosti. Res, kaj je dandanes levo? To je važno in tudi kulturno nadvse pomembno vprašanje. Toda k temu se kaj rada pritika misel: Kdo naj odloči, kaj je levo in kaj ni? Katera stranka, katero gibanje, katere skupina je ta čas pristojna, da pritiska levi pečat v izkaznico kulturnega delavca? K temu, če hočemo ostati v mejah kulturnega besedovanja, nam je reči le eno. Da levost ni dobro pručljiva. Oziroma, da je tudi levost neke vrste dar, ki ni dan vsakomur — ki pa si ga seveda vsi iskreno želimo.

TIT VIDMAR

Rešitev iz te zagate je bila nakazana že s sanacijskimi programi izvršnega sveta v prejšnji mandatni dobi, ki bi veliko prinesli, če jih ne bi sproti podirale nestabilnosti in inflacija. Tako pa je žal prišlo do inflacijske stopnje, ki je preslegla predvideno sanacijsko rast. Po domače povedano: kar smo v osebnih dohodkih delavcev v družbenih dejavnostih popravili, nam je hudo urnik cen sproti odnašal.

Cenimo vsako delo po obsegu in kvaliteti

Ko je bilo sprejeto politično stališče o nujnosti usklajanja osebnih dohodkov v

Sloveniji in ko so bili opredeljeni družbeni dogovori, se je bilo treba močno potruditi za uresničevanje načela: da se delavec na področju kulture, izobraževanja, zdravstva, socialnega varstva, uprave, vojske, pošto, hodku delavcu v podobnih pogojih v gospodarstvu. Tu je osrednji vzrok, da hitreje rastejo sredstva za te dejavnosti v zadnjih dveh letih, in seveda tudi odgovor na vprašanje, ali lahko omejimo osebne dohodeke v korist večjih sredstev za materialne izdatke na teh področjih ali v korist manjših obremenitev gospodarstva. Odgovor: lahko, toda le, če se ponovno odločimo poriniti delavce v družbenih dejavnostih v neenakopraven položaj. Jaz se odločno

Nadaljevanje na 16. strani

naprej le smela zavestna akcija — akcija zveze komunistov in osnovne socialne sile socialistične revolucije — delavskega razreda. Vendar ta ugotovitev, ki bo mnogim zadala po frazi, še ni dovolj. Ni dovolj tudi aktivistična zagotovitev in zagnanost, da se izpolnjujejo stališča in dokumenti, včasih že kar mistično oddaljeni v svoji ortodoksosti. Predvsem je za naprednost in na njej temelječo učinkovitost akcije potreben svobodni, strpen in širok boj mnenj, kako prevladovati ovire, kako ustvarjati pogoje za resnične samoupravne odnose, kako graditi družbo materialne blaginje in človekove sreče, kako v korist delovnih ljudi razgraditi monopol, od monopolov denarja do monopolov moči. Le na osnovi tega boja mnenj je možna ustvarjalna sinteza in učinkovitejša politika v zvezi komunistov in v družbi nasploh.

Idejnega boja pa je malo. Kot da obstaja zakonitost, da nas odprti problemi potisnejo v privatno življenje, govarnost in kritiziranje, ki nikdar ne preseže zlatih razmer slovenske goštile. Kot da nas je strah samih sebe in naših soobčanov. In hkrati s tem, ali se bolijo, zaradi tega se pogosto povzamejo edino zveličavni koncepti, rešitve, ki jih naznanjamo s fanjarami in pokopljemo neslavno, brez ceremonij, z občutkom krivde in nemoči. Saj vemo, o čem teče beseda — o v nebo konanih ambicijah, o vsakoletnih resolucijah o ekonomski politiki, o objavljenem petoletnem porastu cen, o konvertibilnosti in še o marsicem. Politika, ki je domisljena le na pol, daje v najboljšem primeru polovične rezultate. Srečamo pa še teh ne. Le oziramo se po uspešnih stabilizacijah, čeprav je danes še bolj kot prej letom dni očitno, kako zelo nam je v Jugoslaviji stabilnost potrebna. Zato ni dovolj pozivati na okope za izbojevanje sprejetih stališč. To je lahko le del politike. Potrebno so tudi realneje, treznejše platforme, ki ne bodo delale stile niti ekonomski niti politiki in ki bodo naslonjene na tisti del naprednih sil, ki so tako politiko sposobne in pripravljene izvajati.

In vendar ne menim, da smo zašli v slepo ulico, ampak ravno nasprotno, mislim in prepričan sem, da so še daleč meje naših skupnih energij in možnosti, da poti nazaj ne sme biti in da nam vsem razvijanje začete ideologije in v-

stitucij, ob demokratičnosti in širini, racionalnosti in tveganju, disciplini in žrtvah, ponuja izhode, ki lahko nardusijo, pritegnijo in uspejo.

Zato se boj proti stagnaciji začena pri boju mnenj, seveda ne tistem, ki bi pod vprašaj postavljali opredelitev revolucije, ampak tistem, ki išče pota prihodnosti, ki v viziji jutrišnjega sveta združuje socialistične samoupravne in delegatske odnose z moderno proizvodnjo, tehnologijo, komunikacijami, kulturnimi in etičnimi vrednotami in še marsicem.

Boja mnenj ni brez odkrite javne besede — ne le tiste v govorih in monologih — ampak tudi ta čisto boječa, tipično in nehoteno išče odgovore tam, kjer jih še ne vemo ali pa nam stari ne zadoščajo več.

Moj namen in želja je, da bi, tako kot pač zmorem, v tem boju mnenj sodeloval, da bi v naslednjih nekaj stiri-najstnejših komentarjih povedal mnenje o nekaterih problemih, ki jih imam za pomembne, opozoril na njihove razsežnosti in možnosti reševanja. Ob tem zlasti poudarjam, da ne želim razsojati o političnih vprašanjih, saj nikakor ne mislim, da imam vedno prav. Zato naj imajo besedo in moč argumenti in protargumenti. Prav tako ne želim moralizirati, saj je tega na Slovenskem že tako preveč. Problem komunistov in današnjih rodov je obvladati življenje in vplivati na njegove tokove, ne pa z malomeščanske distance in rahlo zaprejeno razmišljanje o tem, kaj naj bi bilo in kaj bi bilo, če bi bilo.

Gledam kritično na svet in tudi na vse tisto, kar se dogaja pri nas. Morda bo to koga motilo. Mislim si bo, da sem funkcionalar in komunist, ki ima dovolj priložnosti, da lahko vpliva na boljše reševanje problemov, ki je skupaj z drugimi odgovoren za vse tisto, kar se pri nas dogaja. Tega se zavedam tudi sam. Kljub temu pa mislim, da se ne morem in ne smem odpovedati kritičnosti, svojemu mestu v boju mnenj in javno opredeljenemu odnosu do tistih rešitev, pravih ali napačnih, za katere odgovarjam. Skrivanje za forume in kolektivna odgovornost, anonimna moc in javni molk so zavestni birokrati in birokratskega poenostavljanja problemov — in temu bi skupaj z vami želel napovedati boj.

Slovenci gledamo na vsak dinar in ga radi prispevamo, če vemo, za kaj

Dr. Aleksandra Kornhauser: Če razviti industrijski centri šolajo otroke iz manj razvitih krajev, ne financirajo toliko razvoja manj razvitih kot pokrivajo lastne potrebe po kadrih

Nadaljevanje s 15. strani

opredeljuje proti taki težnji in pri tem na srečo nisem sam! Ne le zato, ker bi drugačna opredelitev pomenila nadaljevanje tega zaposlenih iz šol in bolnišnic, tudi zagotavlja, ker moramo ceniti vrednost dela po njegovem obsegu in kvaliteti ne glede na to, na katerem področju družbenih potreb to delo opraviš.

DELO: Danes torej vidimo, da so občine, pa tudi republika pravzaprav prevzele in uzakonile prakso, da se za investicije na družbenih področjih sredstva izdajajo posebej in skoraj vedno prepiranje, da denarja za te potrebe od gospodarstva niti ni tako težko dobiti. Se strinjate s tem? Imate občutek, da ljudje radi sprejemajo samoprispevke, ker vidijo učinek in jim te akcije lajšajo življenje? Je to vzdušje trenutno ali pa menite, da se bo spremenilo v sistem reševanja investicij v sferah družbenih dejavnosti?

KORNHAUSERJEVA: Postavljate vprašanje, v kakšno smer bo šel naš razvoj? V smer vztrajanja pri proračunskem zbiranju sredstev ali v smer neposrednega dogovarjanja in sklepanja sporazumov med ljudmi? Ali pa hočete odgovor na vprašanje, kako hitro bomo sledili načelu o pravici neposrednega odločanja vsakega delavca o vseh skupnih akcijah, kot smo zapisali v nova ustavna dopolnila?

No, zadev ne prikazujemo lepših, kot so! V Sloveniji je še vedno precej takih, ki so se do nedavnega tudi v družbenih dejavnostih močno odklopili prejšnje prakse in mnenja, da je edino s centralnim zbiranjem in razdeljevanjem sredstev moč rešiti probleme izobraževanja, znanosti, zdravstva, kulture, posebej za novogradnje. Pri marsikomu botruje tudi strah, da ob decentralizaciji ne bi prizadeli manj razvitih območij, za katera bo treba tudi v bodoče sredstva združevati.

več kot sto let, če bomo lahko vsi skupaj odločili, ali naj bo naprej z marmornjem obložena trgovina ali banka ali urejen dom kulture, če bomo o tem in podobnem res vsi soodločali, potem se ni bati za razvoj družbenih dejavnosti. V resnično demokratičnem odločanju sodeluje in mora sodelovati toliko ljudi, da anomalije odpadejo same po sebi, ker preprosto nimajo dovolj zagovornikov.

DELO: Hočete reči, da imamo danes še anomalije? Ali lahko katere označite? KORNHAUSERJEVA: Lepo bi bilo odgovoriti, da anomalij — recimo po domače: nepravilnosti — pri nas ni, vendar se bojim, da bi se ljudje smejali... Sicer pa ni družbe brez nepravilnosti, tako kot ni družbe brez nasprotij. Če že nasprotja štejemo med gibalna razvoja, kar gotovo so, pa bi kupa nepravilnosti res ne smeli okrasiti s takim vseodpuščajočim pridevkom. Boleti nas morajo kot gnili zobje, ki jih je treba zdraviti ali, če so brezupno gnili, izdreti.

Krizo zobozdravstva moramo rešiti

No, kar ob tej zobni primeri sva že ob eni anomaliji: vsi vemo, da nam zobje gnijejo, ne samo v prenesenem, tudi v dobesednem pomenu. Vsi vemo tudi, da so se kar urejene zobne ambulante proti koncu leta prazne zaradi nižjega obračunavanja opravljenega dela, kot smo plan še dosegli. Tudi to nam je znano, da zobozdravniki ne dobe zaposlitve in da vpisa na zobozdravstveno smer medicine skoraj ni, obenem pa so vse glasnejše zahteve po privatni zobozdravstveni dejavnosti, ki potihem raste kot gobe po dežju. Primerjava z gombi je res utemeljena, saj se z zobozdravstvom ukvarja doma poleg vrste strokovnjakov tudi še kopica mazačev, ki ne za-

niti se bomo morali tudi za predloge, kaj narediti. Ukrepi pa bodo morali sloneti, kot že rečeno, na neposrednem dogovarjanju z ljudmi. Rešitev se mi zdi družbeni dogovor, po katerem naj bi vsak prispeval svoj delež za zobozdravstveno zaščito, seveda po principu družbene solidarnosti — ali, bolj po domače povedano: vsak naj ima pravico do zaščite in zdravljenja, plača pa naj vsak svojemu dohodku primeren delež.

Podpiramo združitev

DELO: Kaj pa menite osebno in kaj kot podpredsednika izvršnega sveta o predlogih za združitev zdravstvenega zavarovalnega delavcev in kmetov?

KORNHAUSERJEVA: Najbrž postavljate to vprašanje zato, ker se širijo govorice, da izvršni svet zavira združevanje.

No, pogledimo odgovor: kot član izvršnega sveta moram poslušati mnenje velike večine ljudi v Sloveniji in to je znano: so za združitev! Kot človek sem se že doslej zelo jasno opredelil: sem zato, da si ljudje med seboj pomagamo, še posebej v sili. In bolezen je najhujša sila.

Sicer pa mislim, da so občutki izvršnemu svetu neustojljivi. Najprej že po zdravi pameti, saj izvršni svet take združbe ne bi mogel zavirati, tudi če bi hotel; gre vendar za neposredno samoupravno odločitev ljudi kot na referendumu — in tu ima izvršni svet natančno toliko glasov, kolikor nas je: komaj devetnaest. Pomisleki, da izvršni svet zavira to akcijo, pa so tudi krivični. Ko smo razpravljali o njej, smo se zavzeli za solidarnost, vendar takšno, ki ne bi ostala le pri obljubah. Kot sem že prej dejala, se z lepimi besedami zdraviti ne da, neuresničene obljube ljudi le razburjajo. Zato je bila v okviru republiškega sekretariata za delo pripravljena analiza stanja in potreb ob tem združevanju, ki naj prispeva k temu, da se

okvire je preraščala, republiških ni dosegla. Zato je bilo to desetletje zaostajanja, katerega posledice enkratni poseg lahko ublaži, ne pa odpravi. In spet smo pri novi nalogi: dogovoriti se moramo za sistem zbiranja sredstev za gradnjo srednjih šol in domov in ga sprejeti že za leto 1973, če tisto z nardi za večje vključevanje mladine v srednje šole mislimo zares.

DELO: In kdo naj bi pri tem nosil glavno težo?

KORNHAUSERJEVA: S tem vprašanjem ste me spomnili na občutek, ki sem ga imela, ko so me v Velenju naprosili, naj bi jim na slovesnosti ob začetku gradnje njihove izmed teh štirinajstih šol pomagala položiti temeljni kamen. Ko so mi ga organizatorji izročili, vsega lepo obklešanega in okrašenega z datumom, sem ga prenesla v roke rudarjev in gradbinčev, ki so ga vgradili — in za njim bodo vgradili tudi še vse druge, ki so potrebni. Takrat sem začutila v tem pravo simboliko: saj je res, da je potrebna organizacija dela, brez nje ne gre — toda glavno težo dela nosi vendarle preprosti delovni človek. Zato je v Velenju — in tudi drugod — položil v resnici temeljni kamen srednjemu šolstvu naš delavec in ta se mi zdi tudi največje jamstvo, da bo akcija tekla naprej.

Tisti, ki so nam poverjene družbene funkcije, pa moramo pri tem prav tako opraviti svoje. Skupščina nas je zavezala, da moramo do konca leta predložiti osnutek sistema financiranja izgradnje srednjih šol. In ker smo se predstavili vseh štirih podpisnikov družbenega dogovora o izgradnji srednjih šol in domov že ob dotedajnih, velikokrat burnih razpravah nekoliko navadili na koncu tudi sporazumeti, smo lahko optimisti, tembolj ker to dogovarjanje neposredno podpirajo tudi socialistična zveza, zveza komunistov, sindikati in zveza mladine.

DELO: Torej ste z uspehi te akcije zadovoljni?

KORNHAUSERJEVA: Z uspehi že, ne pa tudi z neuspehi! Med zadnje štetjem predvsem težave z izgradnjo dijaških domov. Tem smo želeli posvetiti največjo skrb, saj neposredno pomagajo odpravljati posledice tega, da niso vsi otroci rojeni v mestih, kjer bi se lahko tudi šolali, in nimajo starši vseh otrok enakih možnosti, da bi jim šolanje v drugem kraju omogočili.

Zal pa so rezultati slabi: med temi 14 novimi objekti je en sam dom — v Kopru; — tu gre za novogradnjo, še eden bo povečan. Čeprav je tudi res, da je republika izobraževalna skupnost namenila letos nad milijardo din za ureditev in adaptacijo domov, vse to ne more bistveno popraviti dejstva, da živi v domovih mladina v nevdružnih pogojih ali pa v dom sploh ne more, ker ni prostora. Domovi v starih gradovih, opuščeni vojašnicah, barakah, s pogradi v tri nadstropja, z možnostjo učenja le na kolenih, zahtevajo kaj več kot adaptacije in zveza mladine ima prav, ko zahteva prednost za njihovo izgradnjo. Za to pa bo potrebno v naslednjih letih vsaj po 100 milijonov novih dinarjev oz. po 10 starih milijard na leto.

Komu koristi šolanje?

V okviru srednješolske akcije pripravljamo posebne rešitve za domove. Ob tem me očitno treba spregovoriti tudi o slovenski solidarnosti, o obveznosti, da ob srednjih šolah zgradimo tudi domove, odprte za vse, ki se želijo šolati in jemljejo učenje kot resno delo. To pa ne more biti dolžnost samo tistih občin, ki same nimajo srednjih šol in se njihovi otroci šolajo po večjih središčih, temveč v prvi vrsti tistih, ki strokovno izobražene kadre potrebujejo. Jasno bo treba povedati, da s tem, ko razviti industrijski centri šolajo otroke iz manj razvitih krajev, ne financirajo v toliki meri razvoj manj razvitih, kot pokrivajo lastne potrebe po kadrih. Torej šolati otroka s Kozjanskega ali iz Bele krajine, ki bo potem ostal v Ljubljani, Mariboru, Celju ali drugem središču, ni darilo manj razvitim območjem, ampak zagotavljanje kadra za lastne potrebe; to bi bilo treba povedati brez sprenevedanja. Res je, da je za izobraževanje potreben kapital, toda ta kapital ima dve osnovi: prva, ki bolj bode v oči, so šole, domovi, stipendije, druga polovica tega kapitala pa je človek. Brez sposobnega mladine, ki prihaja na te šole, strokovnega kadra ne bi bilo!

Pri tem ne mislim, da je obveznost izobraževanja in naporov zanj sama naloga in industrijskih središč. To je naloga nas vseh, vendar pa v prvi vrsti tistih, ki kadre potrebujejo. Zato moramo — kot je to predložila skupnost slovenskih občin — tudi v investicije za velike objekte vključiti stroške za kadre in s tem pridobiti sicer ne edini, a vendar pomemben vir za izgradnjo šol in domov.

DELO: Naj dodam vprašanje, ki se mi zdi povezano s tem. Kako gledate na sistem stipendiranja v srednjem in visokem šolstvu? Opazoma namreč defekt: nekatere delovne organizacije dajejo kar dobre stipendije, a dogaja se, da jih dobe predvsem otroci staršev, ki nimajo ravno slabih dohodkov.

KORNHAUSERJEVA: To je res — in vrh tega je vse skupaj še pokrito s tako imenovanimi objektivnimi kriteriji. Najprej je to učni uspeh prosilca, ki ga presojamo, ne da bi pogledali, v kakšnih pogojih je hodil v šolo. Pri tem pozabljamo, da na primer kmetičev otrok hodi večkrat po uro ali dve v šolo, da mora doma delati in se lahko učil le zvečer, ali da je marsikateri otrok, katerega starši so zaposleni, doma prepuščen sam sebi, morda mora skrbeti še za brata ali sestro. In če taki otroci dosežejo v šoli dober uspeh, so dejansko bolj vredni stipendije kot tisti iz družin, ki jim nudijo vse, še instruktorje povrhu, četudi dosežejo v spričevalu boljše uspehe.

Potem je tu še nekakšno domačo podeljevanje stipendij: prednost imajo otroci za-

Poslanci odhajajo, delegati prihajajo (2)

Zeleno pa je večno drevo življenja

Ko je govor o delegacijah in delegatih, je vsekakor dobro in prav imeti pred očmi, da prehod iz obdobja poslancev in odbornikov v ero delegatov in delegacij ni nekakšna domistita za spreminjanje ustave vnethi ljudi. Z drugimi besedami, to ni konstrukcija, porojena v glavah nekaterih. Pač pa je neogiben korak, če želimo doseči dve reči: utrditi vse tisto, kar se je pri samoupravljanju v resnici življenju v vseh teh letih nabralo pozitivnega, in hkrati odstraniti vse negativno, ki je preprečevala, da bi delavski, razredni, delovni ljudje v resnici razpolagali s sadovi svojega dela; z vsemi praviciami in enakopravnostjo.

Lenin je rad ponavljal izrek, ki se glasi: »Teorija je siva, prijateljček, zeleno pa je večno drevo življenja. To ne pomeni nič drugega kakor neogibno postavko sleherne življenjske teorije, da ima pred očmi usakdanjo prakso milijonov ljudi, da gradi na naprednem v tej praksi: in kaže pot, kako bi s teorijo to prakso spravili na še boljše pota, napravili bližnjice, utrdili ceste in speljali nove.

Če naj bo socialistično samoupravljanje v resnici oblast, mora biti naravnano tako, da bodo samoupravljalci kar najbolj neposredno odločali. Zapisali smo kar najboljši zato, ker je na dani, da o bistvenih, nemalokrat sila samotnih rečeh ne moreš odločati na mitingih z nekaj tisoč ljudmi. Takšno odločanje ne bi bilo prida učinkovito — če bi sploh bilo.

A vendarle se tej neposrednosti ne gre odreči, če nečemo dopustiti, da bo vse skupaj posredno in posredniško, da bodo posamezniki in skupine imeli glavno besedo o tako pomembnih rečeh, kot je delitev sadov sedanjega in minulega dela samoupravljalcev.

Zatorej ni od muh določna zahteva, naj bodo volitve vseh delegacij za vse ravni odločanja neposredne in tajne tri. Izpelzanje »spodaj«, v temeljnih organizacijah zbiranja dela, v krajevnih in drugih samoupravnih skupnostih.

Ko bo tako, bo to dobro, vendar še ne dovolj. Če bi namreč bilo dovolj, bi bila še ob izpolnitvi spet pretrpana nit, samoupravna naveza, če tako rečemo: v starih letih svojega mandata bi delegacija in delegati, njeni člani, odločali, kakor bi vedeli in znali — in hoteli. Voitocem bi povedali, kaj se dogaja — ali pa tudi ne.

In tako bi bili spet na starem, ne na dobrem. Pri predstavitvi, pri posredni demokraciji, ki daje za štiri leta večje ali manjše bianco pooblastilo.

Delegacija bo nekakšna »komisija za zunanje zadeve« vsake TOZD, krajevne skupnosti ipd. Pooblaščen komisija za razpisovanje in zagotavljanje stalice svoje samupravne skupnosti. Pa ne samo to, kakaj v tem primeru bi vsakdo trobil svoje; do povezave ne bi prišlo, ne bi prišlo do sporazumov in dogovorov.

Delegacija bo torej — če bo res hotela biti kos svojih nalogi — tudi občutljiva antena, ki bo zaznavala glasove, zahteve, pričakovanja, predloge drugih delegacij.

Antene pa bodo morale biti naravnane tudi na lastno bazo, kot temu pravimo, na volitve: Kaj menijo, kaj hočejo, koliko in v čem se strinjajo s predlogi drugih, v čem bi se dalo popustiti, od česa pa samoupravna skupnost ne more odstopiti. Temu v političnem jeziku pravimo ugotavljanje avtentičnega samoupravnega interesa.

Toda — bo precej upravičeno vprašal kdo — ali bo ta baza, ali bodo tisti »spodaj« zmerom vedeli, za kaj sploh gre, o čem se je treba odločiti? In če se bodo odločili — ali bodo lo storiš le iz zornega kota vrticarstva, se prav bolj ali manj zaplankano, mnenje se le za svoj kos pogaje, ali bodo imeli pravi očmi tudi koristi drugih?

Da bi baza vedela, da bi bila poučena, sta vsaj dva pogoja. Prvič, delegati ji bodo morali poročati, se posvetovati z njo, in drugič, v družbi bodo morale biti od posameznih koristi neodvisne ustanove, ki bodo objavljale, posredovale samoupravljalcem podatke, informacije, odprta vprašanja, stališča drugih — vse to pa kar se ne obarvano, kar se da zaokroženo. (S čimer, nikakor ni rečeno, da zaokroženost pomeni gore popisane papirja.) Da nam takih ustanov manjka, drži. Da brez njih ne bo šlo, prav tako drži.

Tu in zdaj samo se dve vprašanji s poskuski odgovorov. Ker ne bo mogoci in sploh ne bi bilo učinkovito, če bi recimo v občinsko skupnost prišle vse delegacije do poslednjega moča, se bo treba dometi, kdo bo prišel, kdo bo glasnik več delegacij. A ne gre, da bi se o tem domeni kar člani delegacij med seboj. Tudi tu bo treba najti pota in način neposrednih volitev.

Delegat tudi ne bo mogel biti nekakšen desetorbojec, zmožen uspešno nastopiti pri odločanju o gospodarstvu, šolstvu, otroškem varstvu, bankah, tiskani vzgoji, preprečevanju kriminala in, ipd. Iz preproste resnice, da ni vsa kda za vse, sledi potreba po »resornih« ministrstvih v delegacijah oziroma skupnostih delegacij. Tudi o tem, kdo bo kaj zastopal in kje, bodo potrebni dovolj trdni dogovori, potrjeni od samoupravljalcev-volitcev.

Ves ta organizem neposrednega odločanja delavcev, delovnih ljudi kajpak ne sme biti sam sebi namen. Še manj ovira učinkovitega odločanja in izpolnjevanja politične oblasti. Zatorej bi kaj slabo uslugu delal samoupravljanju na delegatski osnovi vsakdo, ki bi iz tega skušal napraviti zamuden, na dolgovoznih in jalovih sestankih sioneč mehанизem.

Drevo življenja je namreč zeleno in živo je ravno zato, ker raste po zakonih svoje narave brez zamude, v prid vsem svojim delom; ker ni jalovo.

JOŽE SIRČELJ

ALENKA MISIĆ: VPRAŠUJE

DR. ALEKSANDRA KORNHAUSER: ODGOVARJA

Moč neposrednega dogovora

V zadnjem času pa se je tale naša, proračuna vidna miselnost tolikokrat in tako hudo zamajala, da ima vse manj pobornikov. Naj navedem za primer julija sprejeti zvezni zakon o izločanju dela dohodkov, ki naj omeli proračunsko potrošnjo na stanje leta 1971, povečano za 14 odstotkov. Če bi v Sloveniji vztrajali na starih proračunskih pozicijah in ne bi imeli družbenih dogovorov ter samoupravnih sporazumov, katerih veljaja je in mora biti večja, kot je moč administrativnih predpisov — in to zakon prav na zahtevo Slovenije tudi predvideva — če torej teh dogovorov med ljudmi ne bi bilo, bi bila področja zdravstva, izobraževanja, otroškega varstva, kulture, delno tudi znanosti, v tem trenutku silovito prizadeta. Skoraj tako zelo, da bi to pomenilo pravo rušenje vsebinskih znanost, ki so bile v Sloveniji dogovorjene. In to podiranje je moč neposrednega dogovora med ljudmi preprečiti! Skratka: tudi za naše družbene dejavnosti so meje, podane z okviri ekonomske politike v Sloveniji, toda to so meje, ki jih določajo podpisani sporazumi in dogovori, torej tisti, ki ta področja in njihovo delo potrebujejo in ga neposredno ocenjujejo. Prav ti lahko najbolje povedo, koliko ter kakšnega dela potrebujejo, obenem pa to delo tudi plačajo.

Naša usmeritev je torej jasna: hitreje moramo v smer neposrednega dogovarjanja med ljudmi! Če bodo na primer starši dobili večjo besedo pri ocenjevanju šolskega dela, če bo delavec začel vrednost dopolnilnega izobraževanja ob delu, če bomo vsi skupaj vedeli, da je od nas odvisno, ali se bomo raje vozili z večjim avtomobilom ali kot bolniki prišli v ordinacijo na vrsto, ne da bi čakali ure in dneve, ali bomo v bolnišnici ležali v svetlih prostorih ali v zatohlih natlačeni sobah in stavbah izpred

struplja le zob, ampak vso dejavnost. Potem so tu še zahteve, naj bi en šolski zobozdravnik opravil vse potrebno za dva tisoč in več otrok; kako, pa ni povedano. Skratka, razprave okrog zobozdravstva gredo predvsem v smer, kako ga oklestiti ali prepuusti privatni praksi, smer normalnega razvoja tega področja pa nas kar nekako ne privlači. Kot da šele taktik, ko hodimo z otečeno čeljustjo po ordinacijah, sprevdim, da pravzaprav ni bistvene sistemske razlike, ali nas boli železce ali modrostni zob.

DELO: Hočete reči, da bi se kriza zobozdravstva dala rešiti?

KORNHAUSERJEVA: Več kot to: hočem reči, da krizo zobozdravstva moramo rešiti! Seveda ne tako, da bi preprosto napisali široke pravice ob sedanjih sredstvih in možnostih za delo v zobozdravstvu. Ob takem načinu bi pravice ostale na papirju, ljudje pa bi pridobili kvečjemu priložnost za več razburjenja. Rešitev je v neposrednem dogovoru: po potrebah je treba začrtati nujno zobozdravstveno službo v Sloveniji, izračunati, koliko posamezna pravica stane, stopiti pred ljudi in jim to pojasniti, obenem pa seveda povedati, kaj bodo za denar, če ga bodo prispevali, tudi dobili. In pri takem delu uspeh ne more izostati: Slovenci res radi gledamo na vsak dinar, radi pa smo tudi zdravi — to še najprej!

DELO: Bo za zobozdravstvo kaj ukrenili tudi izvršni svet?

KORNHAUSERJEVA: Seveda bo, saj je njegovo ime pove, da mora tudi kaj izvršiti! Z republiškim sekretariatom za zdravstvo in socialno varstvo, predstavniki zobozdravstva, pa seveda tudi s predstavniki skupnosti zdravstvenega zavarovanja in skupnosti zdravstvenih zavodov smo se že domenili, da bomo v okviru komisije izvršnega sveta za družbene dejavnosti že prihodnji mesec razpravljali o stanju in možnosti za razvoj te dejavnosti ter o stališčih družbenopolitičnih organizacij in skupščine SR Slovenije glede reševanja. Doma

bomo ob referendumu za združitev odločili s polno zavestjo, da bodo obveznosti, ki jih s tem sprejemamo, tudi uresničene. Samo takšna združitev po kmetom prinesla enakopravno zdravstveno zaščito, ne da bi obenem zmanjšala zdravstveno zaščito in pravice delavcev ali pa postavila zdravstvene zavode pred nove naloge, ki jih ob sedanjih možnostih ne bi mogli uresničiti.

DELO: Vrnimo se še nekoliko na izobraževanje. Konec julija je slovenska skupščina skoraj soglasno odobrila akcijo za investicije v srednje šolstvo in tudi predlog izvršnega sveta, da priloži iz republiških sredstev v ta namen 30 milijonov novih dinarjev. Kako je potekala akcija?

KORNHAUSERJEVA: Z vsemi težavami, ki smo jih pričakovali, pa vendar optimistično! Najprej je bilo treba doseči podpis družbenega sporazuma za združevanje sredstev v ta namen, kajti republiška udeležba naj bi bila največ 30 odstotkov, kar pomeni, da je treba k republiškim trem stari milijardam najti še sedem drugod. Huda naloga, a rezultati vendar kažejo, da ne prehuda. Kajti dejstvo je, da so vsi štirje partnerji — izvršni svet, skupnost slovenskih občin, gospodarska zbornica in republika izobraževalna skupnost — sporazum podpisali in tudi dejansko prevzeli vsak svoje obveznosti. Tako gre v gradnjo štirinajstih srednjih šol in domov — nekateri že lezejo iz temeljev, drugi začnajo s prvimi gradbenimi deli sedaj. In v večini novih šol bodo vstopili mladi ljudje že v prihodnjem šolskem letu!

Za temelj skrbi delavce

Seveda pa ta akcija za srednje šole in domove ne more biti konec, temveč le začetek. Desetletje izgradnja srednjega šolstva ni imela pravega skrbnika, občinske

poslenih v podjetju, vse prevečkrat najprej tistih z boljšim položajem.

Štipendije ponekod dele po domače

Menim, da bi se morali zavzemati za čim bolj odprto stipendiranje, prednost pa naj bi imeli otroci iz družin, ki žive v skromnih razmerah, posebej iz manj razvitih območij.

DELO: Kdo naj bi potem podeljeval stipendije?

KORNHAUSERJEVA: Podeljujejo naj jih kar vsi dosežani stipenditorji in upam, da bodo v teh svojih humanih in kadrovsko pomembnih akcijah našli čim več posnelcev! Toda izbor stipendiarcev naj bi imele šole — in to ne tiste, na katere se mladi vpisujejo, temveč one, ki so jih končali.

Ob vpisu v srednjo šolo naj bi imeli prvo besedo učitelji osnovne šole. Ti morajo dobro poznati otrokov razvoj, torej tudi njegove domače razmere, in skupaj s starši bi morali usmerjati njegovo nadaljnje šolanje. Tako bi bili za pridobitev stipendije najbolj merodajni trije poglaviti pogoji: umske sposobnosti, delovne navade in domače razmere.

Seveda bi s takim osebnim spremljanjem vsakega mladega človeka morala nadležati srednja šola, ne nazadnje tudi univerza. O funkciji šole in nalogah učitelja kot vzgojitelja nameravam v teh dneh še posebej spregovoriti.

„Ženskih“

problemov ni

DELO: Naj vam zdaj zastavim še nekaj takoleimovnih »ženskih« vprašanj. Kaj menite o uveljavljanju žena pri nas in o delovni dobi, nazadnje o kritičnih pripombah, češ »ženske se že povsod štulijo« ter o klicih, naj se »čimprej vrnejo v kuhinjo«?

KORNHAUSERJEVA: To je kup vprašanj, ki pa so vse prej kot samo ženska, vsaj če žene nismo pripravljene sprejeti, da nam odpravijo pereče družbene probleme na naša ramena. In jaz nisem! Na ta vprašanja gledam skozi načelo, da morajo pravice izhajati iz dela, ne iz prirojenih ali pridobljenih prednosti. Nobenih vneprijateljskih dobropisov ne potrebujemo zaposlene žene, če nam bodo priznane naše pravice iz dela! Iz celotnega dela za družbo, seveda.

Začnem naj najprej, zakaj menim, da to niso »ženska« vprašanja. V Sloveniji je med zaposlenimi nad štirideset odstotkov žena. Vsi vemo, da je ta odstotek daleč najvišji v Evropi, le Japonke so pred nami. Žena je tedaj pri nas enakopraven gospodarski temelj in temelj družbenih služb. Problemi

okrog njene zaposlitve so gospodarski in družbeni problemi. Zavedajmo se še tega, da je sorazmerno visok slovenski življenjski standard zgajen predvsem na dvojnem delavniku žene.

Potem vprašanje: ali se žena dovolj uveljavlja? Premalo, mnogo premalo. To vsi vemo. Le težko se žena prebije na vodilni položaj. Ponavadi mora bistveno nadkriti moške konkurente, saj večina ženi nekoliko manj zaupa kot moškemu. Celotno ženske same! To je posledica patriarhalne vzgoje, v kateri je moški nekaj več. Potem so tu še objektivni vzroki. Prvi je na splošno nižja poklicna usposobljenost žena, ki bremeni predvsem starejše generacije. Nizko kvalificirane žene imajo manjše možnosti za zaposlitev na delovnem mestu dosegaajo večjoma nižji dohodek. Tako so potisnjene v ozadje v delovni organizaciji in doma. Začaran krog, mar ne? Toda spet ni ženski, marveč socialni problem. Na srečo ga uspešno rešujemo, ker pri šolanju mladih ne razločujemo med spoloma in kvalifikacijski pogoji novih generacij se izenčujejo.

Drugi objektivni vzrok je hujši: žena, ki uspešno konča šolanje in enakopravno začne nja delo v poklicu, ko ustvari družino, izgublja zalet na delovnem mestu zaradi obremenjenosti z domačim delom. Spet posledica patriarhalne vzgoje, češ da je skrb za dom izključno žensko vprašanje. To spet ni »ženski« problem, ampak vprašanje posnena odnosa med člani družine.

DELO: Kako ocenjujete odnos do zaposlenih mater?

KORNHAUSERJEVA: Materinstvo ne bi smelo biti niti materialni, kaj šele ženski problem, vsaj ne pri narodu s tako nizko rodnoostjo, kot jo imamo Slovenci. V sedanjih pogojih žena-mati ni ustrezno zaščitena. Tisto, kar ji priznavamo in nudimo, ni sorazmerno z njeno vlogo v materinstvu, tudi če ji zaračunamo srečo, ki ji jo prinaša. Vrh tega se žene z majhnim otrokom v delovnih organizacijah kaj radi otepano in tak odnos se že krepko maščuje Slovence. Zenam posvečamo lepe deklaracije ter ganljive besede, cvetje ob osmem marcu, obenem pa vse premalo storimo za pomoč pri vzgoji otrok. Zato reagirajo normalno: ne zapuščajo delovnih mest, da bi se posvetile družinski idiliki in patriarhalnim odnosom, ampak preprosto ne marajo imeti več kot enega ali kvečjemu dva otroka. Seveda to ne more ostati brez odmeva, če naj se narod normalno razvija. Nikakor pa ne bo pomagalo, da bi jih vabili nazaj k moralni in idealu skromne družine. Na željo, naj bi namesto avtomobila imele kopico otrok, reagirajo žene večinoma s pomilovalnim nasmevom.

Da ne bi kdo razlagal, češ zagovarja potrošniško miselnost! Prav gotovo ne mislim, da bi smel imeti avtomobil pravičnejši pred otrokom. Toda, ali je vsa delna nima? Ni velikokrat laže priti do njega kot do mesta

(Konec na naslednji strani)

Ob zasedanju generalne skupščine OZN

Na dnevnem redu — teror

Vsakršnega nasilja ni mogoče metati v isti koš

Na dnevnem redu letošnjega zasedanja generalne skupščine OZN se je znašlo na seznamu 92 točk, o katerih naj razpravlja ta najvišji mednarodni organ; med njimi je veliko takih, o katerih razpravlja že leta in leta, povrh pa še ena nova — terorizem. Uradno se ta točka imenuje takole: »Ukrepi za preprečevanje terorizma in drugih oblik nasilja, ki ogrožajo ali uničujejo nedolžna človeška življenja ali spodkopavajo poglobitve človekove svobode«. To je zamotan naziv za še bolj zamotano stvarnost, ki ji ponavadi pravimo kar terorizem. To točko je predlagal sam generalni sekretar OZN Kurt Waldheim, ki jo je najprej imenoval: »Ukrepi za preprečevanje terorizma in drugih oblik nasilja«.

Toda povzročil je pravi vihar nasprotovanj, kajti predvsem afriške države so menile, da bi se utegnili razpravljati in morebitni sklepi obrniti proti narodu, ki se bori za neodvisnost in osvoboditev izpod kolonializma. Waldheim je zagotavljal, da česa takega gotovo ni imel v mislih in je zato prvotno formulacijo tudi spremenil tako, kot je zgoraj navedeno. Po tej spremembi je prišlo do glasovanja, ali naj to točko sprejmejo na dnevni red ali ne. »Za« je glasovalo 66 delegacij — med njimi tudi jugoslovanska — proti jih je bilo 27, vzdržalo pa se jih je 37. Tako je torej največja mednarodna organizacija ocenila terorizem kot vprašanje, ki ga ne kaže odlagati do naslednjega zasedanja — kar se navadno dogaja z vprašanji, o katerih ni preprčljivega soglasja.

Kaj je terorizem

S tem seveda še zdaleč ni rečeno, da bo v OZN in zunaj nje odslej potekala razprava samo še o tem, kako terorizem preprečevati. Čas in razmere za kakšno usklajeno in soglasno mednarodno akcijo še niso dozorele, kajti preden bo mogoče skupno ukrepati, se je treba zneniti, kaj terorizem sploh je. Na sedanjih stopnjah je to vprašanje bistveno in od odgovora nanj je odvisno, ali se bo ta nedvomno poštena miselnost po buda izcimila v koristno dogovarjanje in ukrepanje proti zločinu ali pa jo bodo skušali izrabiti kot še en vzvod za ohranitev statusa quo tam, kjer je to v škodo zatiranih narodov ali razredov, ki se borijo za svoje temeljne pravice. Gotovo je namreč, da taki poskusi bodo.

Dejstvo je, da se svet iz leta v leto vse bolj sooča z nekakim novim terorizmom, ki je politično in idejno obarvan. Njegova skupna značilnost je, da ga uporabljajo manjše skupine in organizacije, da gre za posamične teroristične dejanja — atentate, podpiranje eksplozivov, ugrabitve letal in ljudi — da taka dejanja največkrat niso napredna proti resničnemu sovražniku, ampak prizadevajo povsem nedolžne ljudi, da »takih terorističnih dejanj prihaja v tret-

jih državah, ki niso ne posredno ne neposredno vmešane v tisto politično dogajanje, ki je povod za terorizem. To je tista vrsta terorizma, ki se zadnja leta vse bolj širi in proti kateremu naj bi ukrepala OZN.

Za veliko večino namreč niso sporne take stvari, kot je na primer boj angolskega ali mozambiškega ljudstva proti portugalskemu kolonializmu, niso sporne diverzantske akcije palestinskih komandosov na okupiranem ozemlju ali v Izraelu, nihče ne dvomi v upravičenost boja Vietnamcev. Morda je prav ta primer še najbolj premisleka vreden. Ni ga danes naroda, ki bi bil bolj grobo zatiran in mučen kot prav vietnamski, in tudi ne naroda, ki bi se bolj množično in pogumno bori. Pa vendar v toliko letih trpljenja in boja ni bilo niti enega samega primera, da bi vietnamski partizani podtaknili bombo v kakšno civilno letalo, da bi kje v tujini izvedli kakšno teroristično akcijo ali kaj podobnega. Ali si je sploh mogoče predstavljati, da bi vietnamski borci podtaknili bombo v ameriško potniško letalo? Ali da bi izvedli atentat na ameriško olimpijsko moštvo v Münchnu? Ali da bi ubili ameriškega veleposlanika v Rimu?

Napredni in reakcionarni terorizem?

Ob teh primerih se lahko marsikdo zgrozi, češ da gre za izenačevanje vseh vrst, oziroma pobud, terorizma. Res je tu ena od kletk, ki je med drugim povzročila tudi nesoglasje v OZN. To pa predvsem zaradi poskusov, da bi v en koš zmetali sleherno nasilje, in pa zaradi poskusov, da bi terorizem razdelili na desni in levi, na napredni in reakcionarni. Toda v prvem primeru gre za mešanje dveh različnih stvari — mednarodnega terorizma ter narodnosvobodnih vstaj in revolucij; drugi primer je bolj zamotan, kajti tu gre za spor o upravičenosti individualnega terorja. Zlasti je ta stvar za-

motana, če o njej razmišljamo s stališča mednarodnih odnosov in tistega modusa vivendi, ki velja za mednarodne stike in komuniciranje.

Tu se namreč nujno soočamo z dejstvom, da v svetu pač ne obstajajo niti približno enotne politične ocene tega ali onega gibanja. Za tiste, za katere so Palestinci samo navadni zločinci, so ustaši pogosto borci za idejo. Neki avstralski minister je ne tako davno izjavil, da se ustaši »borijo za dobro stvar in mi jih moramo podpirati«. Z delitvijo individualnega terorizma na naprednega in reakcionarnega v mednarodnih okvirih ni mogoče doseči kaj bistvenega, kajti nikoli se ne bodo iste skupine ali organizacije znašle v obeh vseh na tej ali oni strani črte, ki naj bi delila napredno nasilje od reakcionarnega. Če bi kljub realnemu stanju pogledali tako ločnico, bi to v praksi pomenilo, da bi del sveta zagovarjal in branil na primer tiste palestinske organizacije, ki podtikajo bombe v letala in uprizarjajo pokole civilnega prebivalstva, drugi del sveta pa bi poslal na primer ustašem, ki ubijajo naše veleposlanike ter podtikajo bombe na postaje in v kinematografe.

Ostala bi nam sicer zavest, da imamo prav mi in ne oni drugi del sveta in da bo konec koncev zmagala naša resnica, toda dokler se to ne bi zgodilo — in kmalu se gotovo ne bi — bi to prepričanje plačevali z nedolžnimi žrtvami in skrajnje grozotni mednarodni komunikaciji. In ne samo mi; če bi tovrstni terorizem razdelili na takega, ki ga lahko razumemo, in če bi se taka delitev uveljavila v svetu v skladu z njegovo sedanjo idejno in politično podobo — kar bi se seveda nujno zgodilo — potem bi bila to zelena luč in spodbuda za vse vrste terorizma in ves naš sistem mednarodnih stikov bi postal ena sama kaotična klavnica.

To je na prvi pogled morda pretirana podobica, ki pa vendarle ni več tako oddaljena od možnosti. Letalska potovanja so že zdaj veliko bolj tvegana, kot so bila na primer še pred petimi leti; mednarodna zborovanja in prireditve morajo biti zastražena, kot da smo v vojni; celo zasedanje generalne skupščine OZN je obdano z verigo policajev in varnostnih agentov; ponekod, na primer na Severnem Irskem, človek ni varen dobesedno nikjer več; bombe potujejo po svetu v poštnih pošilkah, smrt kosi po ulicah, trgovinah in lokalih; Palestinci ubijajo v Nemčiji, ustaši na Švedskem, Japonci v Izraelu... Kam to pelje? K napredni, svobodni, demokratični, spoštovanju človekovih temeljnih pravic? Ne! To pelje samo k naraščanju nasprotnega terorizma, k temu, da stotine nedolžnih Libanoncev in Sircev, med njimi žensk in otrok, umirajo pod izraelskimi bombami, na drugo po svetu v vrnitvenih akcijah padajo povsem nedolžne žrtve nasprotno obarvanega terorizma. In to naj bi bila politika, ideologija, svetovni nazori? Ali pa morda rešitev kakšnega problema?

Atentat še ni revolucija

V bistvu je take vrste terorizem razvednotenje vsake pozitivne ideje. Sveta ni mogoče ustaviti in zacementirati na neki določeni stopnji razvoja, kot tudi ni mogoče ustaviti vrenj in procesov v posameznih družbah in celih sistemih. Nikakršno mednarodno dogovarjanje ne more preprečiti boja narodov za osamosvojitve, niti ne more zaustaviti boja za drugačne oblike družbenega razvoja. Ta nenehni boj je pogosto hud, krvav, zahteva žrtve — tudi nedolžne. Tu je področje, kjer je treba potegniti mejo med oboroženim bojem za narodnostne in socialne pravice ter med terorizmom, toda mejo, ki bo temeljila na dejasnih, ne pa besednih in propagandnih ločnicah.

Narodu, ki se bori za svojo nacionalno svobodo ali razredu, ki se bori za svojo socialno svobodo, ne more nihče odrekati pravice do tega boja in ga označiti za terorizem. Boji alžirskega, vietnamskega, angolskega, bangladeskega in drugih narodov so bili in so krvavi pa jih nihče ni in jih ne imenuje terorizem. Pravice palestinskega ljudstva so nedvomne in njihovega boja na njihovih tleh in proti njihovim resničnim sovražnikom nima nihče za terorizem. Toda ni vsake skupine narod ali razred, nima pravice nastopati v njegovem imenu, še manj pa uporabljati metode, ki temu boju samo škodujejo. Za tisti mednarodni terorizem, ki se zadnja leta vse bolj širi, pa je značilno predvsem to, da je omejen na majhne skupine, ki v lastnem ljudstvu ali razredu nimajo dovolj široke podpore, da bi zmogle kaj več kot teroristična dejanja — in povrh navadno še v tujini — ki jih je mogoče izvesti individualno ali s peščico somišljenikov.

Lahko je čakati o revoluciji, svobodni ali o čemerkoli — od daleč in na varnem, kot delajo tisti, ki vidijo sveto dejanje v vsakem atentatu, samo da je za njim dovolj zvenčih političnih fraz. Če hočemo obravnavati pojav mednarodnega terorizma brez dvoumnega in lahkotnega koketiranja s pojmi in z realnostjo, potem je potrebna trezna razmiselnost med tistim, kar je boj nekega naroda ali razreda, in med onim, kar je samo avanturizem osamljenih skupin, ne glede na to, pod kakšnimi političnimi in idejnimi gesli se skrivajo; med tem ali gre za boj proti resničnemu sovražniku ali pa za nasilje nad nedolžnimi; med tem ali gre za boj na domačih tleh ali nesmiselna teroristična dejanja v tretjih deželah, ki nimajo drugega namena kot dvornito samodokazovanje; med tem ali ima boj kakšno zaledje v lastnem ljudstvu ali razredu ali pa gre za izolirane in številčno nepomembne skupine. Tu so ločnice med tistim, kar je zakonito in pravični socialni boj in onim, kar je samo terorizem.

JANEZ STANIČ

Portret tedna

Janez Zemljarič

Ta teden so odprli v novem delu kliničnega centra v Ljubljani vhod in vhodno avlo na Zaloški cesti. Čeprav poteka dela z vso intenzivnostjo dalje, zlasti na dograditvi diabetično-terapevtskega trakta in pri urejanju zadnjih etaž bolnišničnega oddelka, predstavljajo do sedaj opravljena dela za bolnike, tisoče obiskovalcev in 4200 člani kolektiv kliničnih bolnišnic, pomemben mejnik na poti do končne izgradnje te največje zdravstvene ustanove v Sloveniji. Če bi ponazorili njeno podobo izpred nekaj let, pa to, kakršna je sedaj, v črno-beli tehniki, bi morali ugotoviti, da so se najbolj mračni toni preteklosti umaknili perspektivo presenetljivo svetleju liku.

Drama kolektiva posebne vrste se je bila vrhu, ko nas je kasno pomladi 1968. leta vse po vrsti, posebej pa največji kolektiv ljudi v belem, presenetljivo novica: Janez Zemljarič bo direktor kliničnih bolnišnic! Ta odločitev je v naslednjih letih oblikovala človeka, ki dotlej ni imel tesnejše zveze z zdravstvom, v dominanten lik tega področja. Sicer laik, kar zadeva stroko, a s posluhom znanj, pa organizator širokih razmerij, z občutkom prave smeri v finančnem labirintu, je umel premakniti tiste notranje silnice kolektiva, s katerimi si je v nekaj letih ustvaril nov modus vivendi — potem, ko se je ladja že skoraj potapljala.

Težko bi bilo reči, kdaj so razmere začele strmo drseti navzdol v nenaklonjenih okoliščinah: ko so strokovno visoko kvalificirani ljudje, neredko z renomejem evropskih okvirov, poskušali ohraniti kliničnim vejam težko pridobljen sloves sodobnega razvoja medicine v sto let starih cesarskokraljevih paviljonih z velikimi dvoranami, ozkimi hodniki in strmimi stopnišči, v katerih so se vdajali stropi in podi in ni bilo več kaj za novo aparaturo. V tem času nedodelanega finančnega sistema se je zganila in stresla vsa negotova materialna konstrukcija: nad glavo klinik so viseli neizterjeni dolгови pri občinah, s strani najmočnejšega plačnika, socialnega zavarovanja, je bil odmerjen pavšalni znesek brez korektur za rastoče cene in širšo dejavnost. Ob finančno omejenem načrtu za »plani-rane« bolnike je kolektiv ostajal prazen rok za zdravljenje »nadplaničnih bolnikov, pri čemer so vsako močjo skušali za odklanjanje sprejemam zanikovali značaj, etika in obveznost humanitarne ustanove.

Neizplačane nadure, stalne kasnitve pri izplačilu osebnih dohodkov, nenehna negotovost, vse to je poglodal kolektiv na cesto. Vik in krik o nemogočih razmerah se je iz sežnih dvoran, od debat na forumih preli v odmev, ki ga je slišala vsa Slovenija. Takrat in v takih razmerah vodilno mesto ni bilo zavidi. Še manj, ker je tiho šepetanje po hodnikih precej glasno odmevalo: direktor — ki ni zdravnik?! Kaj bo vedel in kako razumel stroko? Tveganje, ki bi bilo morda možno v podjetju, ne pa v zdravstvu!

Za ljudi v bolnišnici je Janez Zemljarič prišel od drugod, od zunaj, vsekakor s privzokom, ki ga lahko tolmačimo tako ali drugače, kot smisla politični človek v bolnišnici. Res njegova dotedanja življenjska pot in kariera z ničemer ni posebej kazala, da se mu bodo verjetno najbolj karakteristične črte portreta za slovensko javnost zarisale prav na zdravstvenem področju. Doma iz ene izmed vasic pri Ptuj, rojen 1928. leta, je bil v vojnih letih star komaj dovolj, da se je vključil v veliko epoko kot mladinski aktivist na Ptujskem polju in v Halozah. Vsekakor pa so prav razmere mlade revolucije po vojni odprle možnost, da je prišel v Ljubljano, študiral pravno fakulteto, delal nato več let v organih notranje uprave in stopil postopoma na pot, ki pelje v politiko. Delal je v organizaciji SZDL, si ustvaril ime na področju fizikulture kot predsednik Zveze za telesno kulturo Slovenije in se kot šef okrajne Socialistične zveze prvič približeval srečanju s problematiko kolektivnih kliničnih bolnišnic v takrat dolgo trajajočih debatah, kaj in kako storiti, da se

temu kolektivu okoliščine dela in financ ne bi pisale tako črno.

Je bila bliže anekdoti ali resnici na brezkončnih razgovorih o kliničnih bolnišnicah izgovorjena misel, da bi se s korenito sanacijo in pametno ekonomiko znotraj kolektiva, pa z uveljavitvijo tradicionalnih zahtev po spremembi sistema financiranja nazven, v razmeroma kratkem času lahko spravilo zadevo na zeleno vejo?

Vsekakor so bili kasneje ti stavki pripisani na njegov račun s tem, da direktorsko mesto ponuja besedna možnost. Na to, kako bo izpeljana, ta možnost, pa sta bila pozornata tako politična javnost kot zdravstvo v Sloveniji. Sedaj, ko je kliničnim bolnišnicam perspektiva na vsa vrata odprta, bi bilo pretirano pripisati zasluge enemu, toda to, kar je bil sposoben storiti in doseči kolektiv in kar je bila družba dolžna odmeriti vodilni zdravstveni ustanovi — se je znašlo pod spretno taktiko.

Hladno klimo v bolnišničnem kolektivu, njegovo bojazan, na čigar račun naj bi sicer bili finančne razmere, sta za precej stopinj oddaljili dve primarni postavki sanacijskega načrta. To je bila zahteva, ki so ji družbeni činitelji dali jamstvo, da se poleg saniranja financ s sanacijo zagotovi hkraten strokovni razvoj klinik, njihova modernizacija tako glede strokovnosti osebja kot glede izpolnitelne opreme in da se spodobne temelji dotlej neustreznega finančnega sistema ter zamenjajo pavšalni obračuni z dohodkovnim sistemom, s plačevanjem dela po storitvah.

Prav razvojni cilji sanacije so pritegnili tako medicinski svet kot druge samoupravne organe kliničnih bolnišnic in zatem postopoma vse kolektive, da je dal načrtu sanacije polno podporo in da je včasih laže, včasih težje sprejemati odločitve o okrepitvi ekonomskih, analitičnih in drugih služb, ki so pred družbo lahko dokumentirale nujnost sistemskih sprememb v prid dohodkovnega sistema in s tem pravičnejše odmere sredstev za klinične bolnišnice na osnovi storitev.

Ob vsem trdem delu dobrih dveh let sanacije pa je na vodstvu klinik ležalo več kot Sizifovo breme gradnje novega dela kliničnega centra, ki bi edini lahko ustvaril znosne razmere za bolnike, za pedagoško vzgojo kadrov in znanstveno-raziskovalno dejavnost. Čeprav so bile klinične bolnišnice že od začetka formalni investitor, je dotlej vendarle teklo delo premalo povezano s tistimi, ki naj bi jutri delali v novih prostorih. Tako je bilo treba revidirati programe in projekte glede na funkcionalne potrebe klinik in materialne možnosti Slovenije. Nestete ure so šle zaradi ponovnih študij, kako prirediti programe, projekte, in finance, tako uskladi misli in ideje več kot 300 strokovnjakov, kako doseči v skupščini z zakonskim aktom trdno finančno osnovo, podpisati pogodbe z republiko in občinami.

Dobiti sproti informacije o odmeri financ, o poteku gradnje, o težavah vseljevanja bolnikov v urejene etaže, medtem ko že ob rednem zdravstvenem delu in isti stavbi še tečejo zidarska in obrtniška dela — ni bilo nikdar težko, ker se direktorju delavnik domala brez izjeme neha šele z nočjo.

V orisu človeka, kdo je in kaj je, je verjetno najbolj ustrezna presoja kolektiva, ki je s tolikimi dvomi v času hudih zagat sprejel spremembo vodilnega mesta pa potem po nekaj letih domala enodušno stal za re-elekcijo, s priznanjem, da je kmalo v spetnih rokah.

Nedvomno okoliščine in naloge današnjega dne in noči za bodoče oblikujejo po lastni volji in ljude oblikujejo usodo svojega kolektiva. V bistvu je pomemben sleherni od prvega do zadnjega, saj lahko sicer vsak drobček zdrži ves utečeni tek za pletenega koleksa. Zato gre za uspehe vedno priznanim vsem, tudi priznanje za to, če da kolektiv komu možnost, da si ustvari sloves uspešnega voditelja, kar Janez Zemljarič je. **MARIJA NAMOR**

Slovenci gledamo na vsak dinar in ga radi prispevamo, če vemo, za kaj

Konec pogovora z dr. Aleksandro Kornhauser

Nadaljevanje s 16. strani

v vzgojno-varstvenem zavodu? Ni žena delavka pogosto prisiljena drago plačevati varuško ali voditi otroka v oddaljen vrtec, namesto da bi ga spravila blizu delovnega mesta ali celo v sami delovni organizaciji, če je ta velika?

Varstvo velja kot osnovna šola

Skratka: vzgojno varstvene zavode bomo morali hitreje graditi, zlasti v središčih z močno zaposlenostjo žena. Razbremenili bodo žene in zagotovili zdrav otrokov razvoj, so torej enako pomembni kot na primer osnovna šola. Za financiranje šolstva pa pomenijo, da sodijo v osnovni, to je tako imenovani A — program.

Poleg tega se bomo morali čimprej dogovoriti za večje pravice mater z majhnimi otroki. Tri in polmesečni poročniški dopust je prekratek. Otroci naj odrasča ob materi vsaj leto in pol do dve leti. Ne je zato, ker po rezultatih psiholoških raziskav tedaj najbolj potrebuje njeno nego in ljubezen. Tudi zategadelj, ker kopičenje dojenčkov po jasilih vse prevečkrat pelje v hude infekcije, ki ne ostanejo brez posledic. Za družbo pa so take rešitve — drage jasi, bolnišnice, ostajanje žene doma ob bolnem otroku — tudi bistveno dražje, kot če bi materi omogočili, naj ostane ob svojem otroku, če to želi.

DELO: Imate svoje mnenje o delovni dobi?

KORNHAUSERJEVA: Materinstvo bi ženi morali šteti v delovno dobo. In če smo že pri tem, naj omenim še stališče, ki sem ga povedala že pred pol leta in je tedaj nekateri razburilo. Menim, da bi delovna doba morali nasloj določiti glede na teko delovnega mesta, ne pa po panogi dejavnosti ali po spolu. Razprave o tem so se šele začele, seveda tudi v izvršnem svetu. Kakšni bodo predlogi — to je odvisno od nas vseh, predvsem pa od žena. V izvršnem svetu se bomo zavzemali za pravičnejše priznanje žene-matere.

DELO: Kaj pa davek na družinski dohodek?

KORNHAUSERJEVA: Moje mnenje ne more biti drugačno od tistega, ki ga je konferenca za družbeno aktivnost žensk še povedala. Pa ne samo zato, ker sem žena in tako njen član. Že prej sem jasno poudarila, naj izhajajo pravice iz dela. Davek na skupni družinski dohodek pa je udarec po zaposleni ženi, ki ne rešuje problema otrok. Prej tišči ženo nazaj v kuhinjo in podpira patriarhalne odnose v družini. Zato menim, da je treba podpreti družine z otroki, pri čem delo in skrb za otroke. Dohodke posameznika pa moramo obremeniti z davki, ki bodo v skladu z njihovo višino. Težnjam, da poročeni ženi ne bi priznali njene samostojnosti in bi jo tudi po dohodku nekako pristeli k možu, se bomo zaposlene žene krepko uprle. Opozorila bi: v Sloveniji nas ni malo!

In naposled: ključev nekaterih posamez-

nikov, naj se ženske ne štljijo povsod ter se čimprej vrnejo v kuhinjo, raje ne bi komentirala, saj je znan pregovor, da se proti neumnosti še bog zmanj bojuje.

Tesno povezani z gospodarstvom

DELO: Iz vsega, kar ste povedali, se da razbrati, da je področje družbenih dejavnosti tudi v okviru izvršnega sveta živo prisotno in temelji na neposrednem povezovanju z ljudmi, torej je vaš pogled naprej tudi tokrat optimističen?

KORNHAUSERJEVA: Moj pogled naprej je res vedno optimističen. Taka pač sem. Vendar mislim, da je optimizem potreben tudi družbenim dejavnostim — in vsem nam v celoti. Črnogledje usmeritve in vseučilne ocene ne peljejo naprej in tega se kar premalo zavedamo.

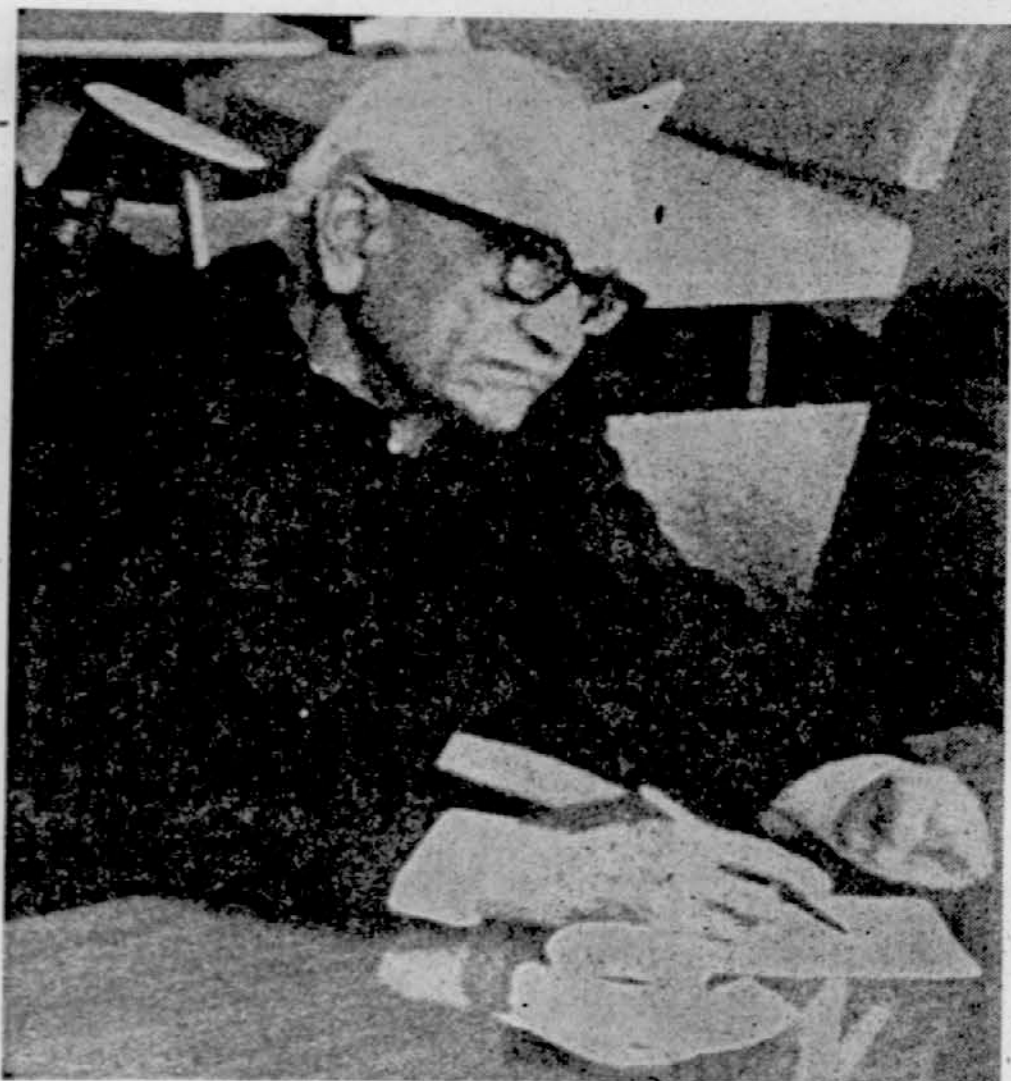
Seveda pa moramo graditi optimizem na dobrem poznavanju resničnega stanja in možnosti. In prav zdaj jih preverjamo v okviru razprave o oceni gospodarskih razmer v Sloveniji in osnovah financiranja za leto 1973. V te razprave se morajo čim močneje vključiti tudi družbene dejavnosti, ne toliko kot ločeno področje, ampak kot sestavni del celotnega družbenega življenja, živo sodelujoč pri naporih za dvig gospodarstva. Samo v taki neposredni in tesni povezanosti z gospodarstvom vidim, kot že rečeno, možnosti za normalni razvoj družbenih dejavnosti.

Ob tem je seveda treba prenehati s pavšalnimi očitki, da so družbene dejavnosti vzrok za inflacijo. Vsem je znano, da so prav področja šolstva, zdravstva, kulture med prvimi sprejela samoupravne sporazume in družbene dogovore o financiranju, ki so jih omeli v dogovorjene okvire ekonomske politike. In dogovorjenih meja so se te samoupravne skupnosti tudi strogo držale. Zato očitki niso le krivični, ampak tudi škodljivi. Zamegljujejo stanje in odvrčajo pogled od resničnih vzrokov in krivcev, ki jih je treba na vseh področjih poiskati, osamiti, za nespoštovanje dogovorov ter kršenje predpisov pa odgovorne kaznovati. Skratka: ne krivimo kar počez celih dejavnosti, saj s tem dajemo v isti koš disciplinirano delo in izigravanje. Udarci potem največkrat ne padajo po pravem. Zagovarjam, da razvite družbene dejavnosti ne odražajo le humanih odnosov med ljudmi, socializma, v katerem imajo skupne potrebe prednost pred interesi posameznika. Znanost, izobraževanje, zdravstvo, kultura so tudi neogibni oblikovalci sposobnih kadrov, ti pa so osnova sodobne proizvodnje. Za Slovenijo to še posebej velja, saj razen lepote nima velikih naravnih bogastev. Naš gospodarski kapital je v prvi vrsti sposoben delovni človek, oborožen s pridnostjo, a tudi z znanjem, disciplinirani, usmerjen v novo, v napredno. Brez takega človeka bi bila bitka za razvoj Slovenije in temelju zgubljena. In zato družbene dejavnosti, ki bistveno pripomorejo k njegovemu oblikovanju, niso nobena potrošnja, temveč eden osnovnih pogojev za uresničenje razvoja, ki smo ga začrtali.

Med obiskom v Sloveniji

Dange: Najprej oblast

Pogovor s predsednikom nacionalnega sveta KP Indije

S. S. DANGE:
— Petnajst let sem že prebil po ječah, na pet let sem se pripravljen

Kljub temu, da je predsednik nacionalnega sveta komunistične partije Indije S. S. Dange nosil na svojih plečih že čez 70 let, kljub sivim lasem in temnim sencam pod očmi, je bil živahno živahni kretjenj in prav takega duha. V primerjavi s tradicionalnim pozdravom Indijcev, ki običajno sklenejo roke pred seboj kot pri molitvi, je indijski komunistični voditelj v pozdrav dlan samo plosko položil na prsi. »Petnajst let sem že prebil po ječah. Na pet let sem se pripravljen.«

Na daljšem osebnem pomenku, ki ga ni bil naklonil, ko je končal svoj obisk v Sloveniji, za mizo v salonu vile Podrožnik, je najprej pomislil na to, kje bom laže pisal: »Sediva raje tja v kot, kjer vam sonce ne bo padalo v oči.« Naročil si je čaj in medtem ko sem sam srebral hladni pomarančni sok, sva začela pogovor.

Kakšen je bil osrednji namen vašega obiska v Jugoslaviji in kako ste z njim zadovoljni?

»Delegacija, ki sem jo sestavljal skupaj s tovarišim Farukom, članom izvršnega komiteja našega nacionalnega sveta KP Indije, je prišla v Jugoslavijo na povabilo ZKJ. Prvi cilj je bil, da vzpostaviva čim tesnejše stike z ZKJ, da skušava boljše razumevanje delovanja naše partije in vprašanja politično-ekonomskega razvoja v Jugoslaviji. Kot partija, ki pripada skupnosti mednarodnega komunističnega gibanja, sva imela dolžnost poiskati izvedeti za stališča ZKJ neposredno od vaših voditeljev. Zato me je še posebej veselilo, da sem se lahko ponovno sestel s tovarišem predsednikom Titom. Po obisku lahko rečem, da razumeva funkcioniranje vaše partije poslej bolje. Zanimala sva se tudi za sistem samoupravljanja.«

Čprav sem se takoj zagodil z vprašanjem, ali je samoupravljanje zanimivo tudi za indijske razmere, se je neposredno odgovor izmaknil in mi navrgel samo svoje ugotovitve glede samoupravljanja v Jugoslaviji.

»Ta sistem je nedvomno prispeval nekaj novega k socialistični graditvi pri vas. V kratkem času res nisva mogla razvozlati vsega, toda nekaj vprašanj sva že razčistila. Druga vprašanja pa bodo, vsaj mene, prisilili v to, da se bom moral v ta vprašanja še in še študijsko poglobljati.«

Histro je preskočil na drugo temo: »Imel sem srečo, da sem obiskal vašo deželo že leta 1946. Že takrat me je sprejel tudi predsednik Tito. Med onim časom in sedanjim stanjem so se stvari v Jugoslaviji tako zelo razvile, da primerjave z letom 1946 skoraj ni mogoče potegniti, razen te, da še vedno težite v nadaljnjo rast.«

— In kako ste videli Tita leta 1946 in zdaj?

»Razen tega, da je 26 let starejši, sem opazil na njem zelo malo razlik. A tudi tedaj 26 let skoraj ne bi upošteval, razen v tem, da se mu je zunanji videz postal. V pogledu temperamenta in politične filozofije pa je ostal še čisto tak, kot je bil; še vedno rekel bi, da se mu je ideja celo poglobila.«

Silen pohlep monopolističnega kapitala

Vprašal sem ga, če stoji komunistična partija Indije pred kako novo večjo akcijo.

»Stojimo pred problemom, da zavarujemo indijske delovne množice pred posledicami gospodarske krize, ki se v naši deželi vse bolj oglašuje. Posledica te krize je naraščanje cen, kar pelje v razvednotenje delovnih mezd. Ne gre za pomanjkanje izdelkov ali za slabo žetev, ampak za strahen pohlep monopolističnega kapitala, ki je zaje celotni proizvodni in tržni mehanizem po deželi.«

— Torej menite, da se od časov britanskega vodstva v deželi veliko ni spreminilo?

»Leta bomo proslavili že 25-letnico indijske neodvisnosti. Priznati moram, da smo naredili nekatere premike v levo, kot je na primer antimonopolistična zunanja politika naše dežele, naš odnos do Vietnama, naša udeležba pri osvoboditvi Bangladeša ali podpis prijateljske pogodbe s Sovjetsko zvezo. V vseh teh in še nekaterih drugih pogledih je večinska Kongresna stranka, ki jo zdaj vodi Indira Gandhi, stopila na pot napredne politike. Pod pritiskom naše partije ozioroma opozicije se je Kongresna stranka v zadnjih treh letih premaknila v levo. Kljub temu pa se v teh 25 letih še vedno nismo mogli otresti vpliva monopolističnega kapitala na gospodarskem področju. V glavnem gre seveda za indijski kapital, ki pa je povezan s tujim kapitalom. Da bi se vsaj delno rešila iz te zagate, je Kongresna stranka ozioroma vsaj njeno večinsko levo krilo kot vodstvo Indire Gandhi podvezlo korake za nacionalizacijo nekaterih gospodarskih panog, kot so banke, zavarovalnice in železarne.«

Gandhi in indijski komunizem

Povprašal sem ga, če vidi v perspektivi možnost, da bi se kdaj KP Indije združila z levim krilom Kongresne stranke v nekako ljudsko fronto. Pa je zanikal: »Ne, za ljudsko fronto v Indiji danes še ni pogojev. Potem pa je nadaljeval: »Zdaj pred letom 1972 sva vendar Kongresna stranka in KP Indije ponekod sodelovali v krajevnih upravah. V državi Keralda smo oblikovali celo koalicijsko vlado.«

— Kako bi torej označili svoj odnos do Kongresne stranke?

»Gre za sodelovanje v nekaterih vprašanjih in za opozicijo v drugih. Računati pa je treba tudi s tem, da je Kongresu do sodelovanja z nami predvsem takrat, kadar je v kakem šibkem položaju. Za splošno sodelovanje pa za zdaj perspektiv še ni.«

— Kako pa povežete Gandhija in indijski komunizem?

»Gandhijeva politična smer je bila antiimperializem. V tej točki imamo potemtakem skupna stališča. V socialnem, ekonomskem in filozofskem pogledu pa se z Mahatmo Gandhim ne strinjamo, ker je ozival srednjeveško preteklost.«

Skupnost „Sever“

Polom nordijske ekonomske integracije

Pet napak švedske zunanje politike po vojni

STOCKHOLM, septembra. — Mali narodi na severu Evrope — Danci, Islandci, Finci, Norvežani in Švedi — si zaradi svoje kulturne sorodnosti in zgodovinske povezanosti že okoli sto let prizadevajo ustvariti enotno skupnost, ki jo v vseh nordijskih jezikih imenujejo »Norden« — »Sever«. Uspeli so že razviti kulturno sodelovanje, ustvariti enoten trg delovne sile in uskladiti dober del svojih pravnih sistemov, toda poskusi za politično ali gospodarsko združitve so se doslej vedno ponesrečili.

Po drugi svetovni vojni so nordijske države ubrale dve različni usmeritvi v obrambi in zunanji politiki. Danska, Norveška in Islandija so postale članice vojaškega pakta NATO, Švedska in Finska sta izbrali nevtralnost. Zaradi te razcepljenosti se politično sodelovanje petih nordijskih držav omejuje samo na redno izmenjevanje mnenj in informacij, pred vsakoletnim zasedanjem generalne skupščine OZN pa se nordijski zunanji ministri sestanejo na svojem rednem posvetovalnem.

V začetku petdesetih let, potem ko sta Danska in Norveška leta 1949 pristopila k paktu NATO, so Skandinavcem preostali upi na gospodarsko integracijo. Nordijski politiki so o gospodarskem bloku svojih držav razpravljali že pred drugo svetovno vojno. Ker je Švedska v tem delu Evrope največja in gospodarsko najmočnejša država, bi seveda bila jedro in takšen bloku. Pobude za gospodarsko integracijo nordijskih držav so po vojni prihajale vedno iz Danske, toda odločajoče je bilo obnašanje Švedske. Preden bi zgodovinarji dali svoje sodbe, lahko že zdaj rečemo, da so Švedi po vojni naredili v svoji zunanji politiki pet napak, zaradi katerih so nordijske države ostale razcepljene tudi gospodarsko. Kot je znano, hotela Danska in Norveška postati polnopravni članici EGS, Švedska, Finska in Islandija pa so z EGS sklenile zgolj različne gospodarske sporazume.

Podcenjevanje EGS

V petdesetih letih so se Francija, Zahodna Nemčija, Italija in tri države Beneluxa zavzemale za ustanovitev skupnega tržnišča med nekdanjimi vojnimi nasprotniki. Toda Švedska teh želja ni vzela resno. Skupaj z drugimi nordijskimi državami in Veliko Britanijo se je zavzemala samo za ustvaritev cone prostote trgovine, torej za manj tesno obliko gospodarske usklajevanja.

Švedska — enako kot Velika Britanija — je pri tem naredila prvo napako: presojlo jo je podeljala. Leta 1953 je bil namreč podpisan rimski sporazum o ustanovitvi skupnega evropskega trga s šestimi članicami. Po drugi strani pa so vse od konca štiridesetih let potekali med nordijskimi državami pogovori o ustanovitvi enotnega blagovnega tržnišča. Te priprave so leta 1953 prišle tako daleč, da je bilo treba zavzeti do njih politično stališče.

Pri tem se je Švedska drugič zmotila v svoji presoji. Ravno tedaj so Angliji potekala pogajanja za ustanovitev EFTA (evropske cone za prostoto trgovino) in da se verniki ne bi vzdržali Velike Britanije s svojimi načrti o nordijskem gospodarskem bloku, so predsedniki nordijskih vlad na sestanku junija 1953 raje sklenili spraviti svoje načrte v predal in zastaviti vse sile za uspeh EFTA. Tako se je tudi zgodilo. Ko je bil leta 1959 v Stockholmu podpisan sporazum o ustanovitvi EFTA, so tri nordijske države postale članice te trgovinske cone vsaka zase in ne kot enotna skupina. (Finska in Islandija sta se priključili šele po zneje.)

Postopna odprava carin za industrijske proizvode znotraj EFTA je imela največjo spodbudo ravno na razvoj trgovinske menjave med nordijskimi državami. Že to dejstvo prida v korist zamisli, da bi bile nordijske države lahko ustanovile svoje skupno tržišče. V drugih ostrih se je EFTA izkazala kot začetna točka za nadaljnjo integracijo.

la kot začasna ureditev, kot »skakalnica za vstop v EGS«, brez večjih možnosti za kakovosten razvoj. Britanci so že leto dni po ustanovitvi EFTA pokazali, da jim EFTA ni mar, ker so ločeno zaprosili za vstop v EGS. Iz zunanjetrgovinskih in zunanjepolitičnih razlogov sta za članstvo v EGS takoj nato zaprosili tudi Danska in Norveška. Švedska pa je izjavila, da jo zaradi svoje politike nevtralnosti, ne more posnemati.

Nevarnost švedske osamitve

Švedska je zašla v nevarnost, da bo izgubila ugodne pogoje trgovanja s svojimi važnimi partnerji. Ker je ta mala država za ohranitev svojega visokega življenjskega standarda zelo odvisna ravno od izvoza, bi morala rešitev tega problema pomeniti eno prvih nalog švedske zunanje politike. Kaj storiti? Državnim voditeljem v Stockholmu se povečanje trgovine s socialističnimi državami Evrope ni zdelo zadostna rešitev, gospodarskega približanja k ZDA in Kanadi pa ni dopuščala švedska politika nevtralnosti. Položaj je bil za Švede res zelo težaven. Tako je bilo vse do tedaj, dokler se je Danska tako zelo zanimala za vstop v EGS, da v Københavnu sploh niso utegnili misliti na nordijsko sodelovanje.

De Gaullov veto, s katerim je leta 1963 padla v vodo britanska prošnja za vstop v EGS, je pomenil preobrat tudi za Skandinavce. Na novi položaj je spet najhitreje reagirala Danska, ki je uvidela, da je treba koristiti iskati tam, kjer se ponujajo. Februarja 1968 je tedanji danski premier Hilmar Baunsgaard svojim štirim nordijskim kolegom predlagal ustanovitev nordijske ekonomske skupnosti (Nordeksa). Uspeh te danske pobude je bil odvisen od tega, ali bodo prvi rezultati pogajanj o Nordeksu doseženi prej, preden bi se utegnili začeti nova runda prizadevanj za razširitev EGS. Z nordijskimi pogajanj je bilo treba torej pohiti.

Strokovnjaki iz gospodarskih ministrstev petih nordijskih držav so že poleti 1969 skoraj končan besedilo sporazuma o ustanovitvi Nordeksa. O financiranju, ribištvo in kmetištvo pa se je zataknilo in pogajanja je bilo treba nadaljevati na politični ravni, da bi bilo doseženo soglasje. Švedska delegacija se je po posvetovalni s svojo vlado vrnila na pogajanja v bližini Københavna, toda Švedi tudi zdaj niso popustili. Nekaj vprašanj je še vedno ostalo odprti.

To je bila tretja napaka švedske zunanje politike. Preden je bilo doseženo popolno soglasje o sporazumu, so pisali že začetek leta 1970. Decembra 1969 so imeli voditelji držav-clanic EGS svoj sestanek v Haagu. Ko se je bil de Gaulle umaknil, so Velika Britanija, Danska in Norveška spet zaprosile za vstop v EGS.

Zaradi danskih in norveških pogajanj z EGS se je položaj med nordijskimi državami zapletel. S tem je bila izgubljena tudi dobra priložnost za ustvaritev nordijske ekonomske skupnosti. Kriva je bila Švedska. Marca 1970 je bil sporazum o Nordeksu naposled pripravljen za podpis, a tedaj so Finci izjavili, da jim načrt o Nordeksu ne diši več. Zbili so se namreč, da bi članstvo v Nordeksu škodilo verodostojnosti njihove nevtralnosti, ker so Danci takrat že začeli go-

voriti, da je Nordek v bistvu odskočna deska za EGS.

Zakaj Švedi niso hoteli popustiti poleti 1969, da bi s tem omogočili ustanovitev Nordeksa? Pred sestankom voditeljev EGS v Haagu? Gustaf Petron, švedski poslanec, ki je bil tedaj visok funkcionar Nordijskega sveta, je do dolgo tega zapisal. »Poleti 1969 Švedska ni bila pripravljena privoliti v kompromis zato, ker je privlečen član njene vlade gledal na celotno zadevo z Nordekom kot na obliko švedske dobroteljske do revnih sedov. Presentljivo je; manjkala je zavest, da je od vseh ravno švedska najbolj potrebovala trden gospodarski blok nordijskih držav, ker bi ji ta dal možnost, da bi se izognila izolaciji v prihodnosti.«

Nordek je padel v vodo

V presenečenju in jezi nad tem, ker finska vlada marca 1970 ni hotela podpisati Nordeksa, je med Švedi zavladala neke vrste diplomatska paraliza. Nordek je padel v vodo. Švedi pa mu niso virili resnične pasu. Toda vsi upi na gospodarsko integracijo se niso bili izgubili. Predsednik danske vlade je predlagal ustanovitev Skandeksa — skandinavske ekonomske skupnosti med Dansko, Norveško in Švedsko. Toda v Stockholmu so to pobudo zavrnili — in to je bila njihova četrta napaka.

Po vsaj verjetnosti bi se Finska namreč pozneje pridružila Skandeksu. To je seveda hipoteza, ki pa stoji na dobri podlagi. Finska se je po drugi svetovni vojni pogosto obnašala tako, da ni hotela biti ustanovna članica neke mednarodne organizacije, a je pozneje je postala njena članica. Finska je na začetku zavrila vstop v OECD, v Nordijski svet in v EFTA, a se je pozneje vendarle priključila tem organizacijam. Enaka reakcija se je pokazala tudi letošnjo poletje, ko Finci niso hoteli podpisati svoj gospodarski sporazum z EGS hitrini z drugimi državami. Ne, podpisali ga bodo kasneje in ločeno.

Švedska torej ni sprejela danske pobude o ustanovitvi Skandeksa in ni vztrajala na zamisli o ekonomski integraciji skandinavskih držav. To je bila četrta napaka švedske zunanje politike v tej zadevi.

Julija 1971 je bil ustanovljen nordijski ministrski svet, stalni organ za sodelovanje med vlada mi petih nordijskih držav. Dokler Danci in Norvežani še niso končali svojih pogajanj z Brusljem za vstop v EGS, bi švedska vlada lahko vsaj vztrajala, da bi se Danska in Norveška obvezali obravnnavati v nordijskem ministru vsa takšna notranja vprašanja EGS, ki vplivajo tudi na Švedsko, Finsko in Islandijo. Ko bi ministrski svet EGS torej sprejmal določene odločitve, bi Danci in Norvežani lahko zastopali skupne nordijske interese.

A kaj so storili Švedi? Vse od ustanovitve nordijskega ministrskega sveta so si prizadevali, da ta organ ne bi imel nobene stvarne moči in da ne bi mogel postati sredstvo za usklajevanje gospodarskih in drugih interesov med nordijskimi državami. Švedi so svojo odločilno stališče omili, a kar je, je. To je bila petna napaka švedske zunanje politike.

Ce bi bil Nordek ustanovljen, bi bila pogajanja med EGS in petimi nordijskimi državami drugačna. Na Danskem in Norveškem tudi verjetno ne bi prišlo do sedanjega razkola med privrženci EGS in zagovorniki nordijskega sodelovanja. Vsaka od petih nordijskih držav bi v skladu s svojimi interesi seveda po svoje uredila odnose z EGS, toda pogajalni položaj nordijskih držav bi bil močnejši, če bi proti EGS nastopile kot celota. Dokaz za to dajejo ugodne izkušnje iz enotnega nastopanja nordijskih držav v pogajanjih »Kennedyjeve runde« za splošno znižanje carin med članicami GATT.

MITJA JERMOL

stičnih partij, ki so podvzele to akcijo v Českoslovaški.«

— Kako pa ste med zgodovinskim razvojem sprejeli pojav stalinizma?

»Stalinizma javno nikoli nismo kritizirali. Menili smo, da je to stvar, ki zadeva samo sovjetsko partijo. Sprejeli smo samo tista stališča, ki jih je pozneje sprejela komunistična partija Sovjetske zveze. Naša partija je vselej tudi sodelovala pri mednarodnih srečanjih komunističnih partij in delila njihove skleepe.«

— Kaj je potemtakem poglavitna ideja vašega življenja?

Nasmehnil se je skoraj vprašujoče, zakaj sploh to vprašam: »Vzpostaviti komunizem v svetu.«

Še zmeraj neuvrščena dežela

Kakšno vlogo po vašem igra Indija pri vzpostavljanju mira na Daljnem vzhodu in pri svetovnem sožitju sploh?

»Indija je pozitiven dejavnik pri obnovljanju mira na azijski celini. Če čisto konkretno navedem primer: Indija je bila v preteklosti kar štirikrat napadena. Trikrat jo je napadel Pakistan po vplivom Američanov, enkrat pa Kitajska. Toda vselej smo bili Indijci pripravljeni zaustaviti vojno in da bi čimprej sklenili premirje bodisi, da je to predlagal kdo izmed partnerjev, bodisi OZN. Indija je s Pakistanom podpisala takšenski sporazum, toda kaj, ko je Pakistan prelomil.«

Glede na to, da stvari najbrž ne niso zgolj enostranske, sem ga vprašal, če meni, da bi vsaj z novo vlado v Pakistanu lahko upostavili trden mir.

Odgovor je bil precej odrezav: »Da, upam; seveda, če Pakistan ne bo pod vplivom ZDA ali Kitajske.«

Omenil sem mu, da so zlasti v japonskem in mednarodnem tisku po bojih v Bangladešu pisali o tem, da postaja tudi Indija poslej — nova velesila.

»Ne bi govoril o velesili. Indija je pomagala Bangladešu, ko je ta dežela vzpostavila svojo revolucionarno vlado in sklenila, da ne bo več pod pakistansko oblastjo. Vojne, ki je bila, Indija ni začela. Indija je po geografskem položaju in prebivalstvu res velika dežela, ni pa še nujno, da bi jo lahko označevali za velesilo. To je odvisno glede na to, ali je imperialistična ali je socialistična in miroljubna.«

— Torej je tudi po vašem Indija še vedno neuvrščena dežela?

»Indija je še vedno neuvrščena dežela. Prijateljska pogodba, ki jo imamo s Sovjetsko zvezo, te naše neuvrščenosti ne krši.«

Preskočil sem spet na povsem nekaj drugega, čeravno nekoliko podobnega.

— Kako je komunistična partija Indije ocenila vojaško intervencijo v Českoslovaški? Ali ni tudi ta nekaj podobnega kot je vprašanje Bangladeša?

»Ne, v tem ne vidim podobnosti. Naša partija je podprla odločitve petih komuni-

Zatem pa je odgnil del svojega življenja:

»Član indijske komunistične partije sem postal 1921. Še kot študent sem dobil v roke Leninova dela in tudi objavil v angleškem jeziku v Indiji prvo knjigo o Leninu. Prvotno sem bil somišljenik Gandhijevega gibanja, toda spoznal sem, da Leninov nauk veliko bolj ustreza indijski revoluciji kot Gandhijev. Zato sem postal indijski komunist. Sledile so ječe. Toda zdaj imamo že 250.000 aktivnih članov partije, pri volitvah pa se odloča za nas 12 milijonov ljudi.«

— Kako pa sami osebno sprejemate odločitve?

Odgovor je bil nedvomen:

»Na podlagi marksizma in leninizma, v skladu z interesi delavskega razreda. Druge poti za komunista ni.«

— Katerega komunista v svetu ali državnika nasploh najbolj cenite?

»Težko bi na to odgovoril. Spoštujem slehernega komunista, če je pravi komunist.«

Ko sem ga vprašal, kdaj bo po njegovem Indija srečna dežela blaginje, Indije Koromandije ni videl iz najbližje bližine:

»Nekega dne; vsaj upam. Kdaj bo to, pa predvideti ni mogoče. Treba se je predvsem boriti.«

— S silo ali kako drugače?

»Za sedaj kombinirano: z množičnim bojem, s parlamentarnim bojem, s stavkami...«

Čprav sem že med pomenkom lahko spoznal, da kljub predani revolucionarnosti ni preveč namuden za splošno samoupravljanje, ne med ljudmi, ne med narodi, sem se za konec še enkrat vrnil na vprašanje samoupravljanja.

»Ne, samoupravljanje za Indijo še ni. V sedanjih pogojih kapitalizma bi to služilo samo birokraciji. Najprej je treba dobiti oblast, je menil revolucionarni Indijec in se ljubeznivo nasmehnil.

BOGDAN POGACNIK

mladinska knjiga

V zbirki LEVSTIKOV HRAM je izšla zadnja knjiga II. letnika

Thomas Hardy:

DALEC OD PONORELEGA SVETA

Avtor slavnih romanov CISTA ZENA, TEMNO SRCE, VRNITEV V DOM. MACI KRAJ se je v tem romanu spomnil mladih dni in opisal radosti in tegobe angleškega podeželskega življenja tako čustveno in sveže, da česa boljšega tudi v zrelejših letih ni več ustvaril.

Dalec od mestnega hrupa je poslal pisatelj svojo junakinja, lepo Bathshebo Everdene, v zeleni Wessex, na travnike, med kmetne in bujtarje. Trije možki so ji pričezali pot, Bathsheba je izbrala in se odločila — po srcu, seveda, ne po pameti, kar pa jo je zapletlo v nevarnosti in nesreče. Mogočni plamen ljubezni — po Hardyju najmočnejše človeške strasti — je obžgal in spremenil vse tri junake in spremenil na koncu tudi Bathshebo: manj radoživ, manj ohola, bolj razumevala je od sedaj hodila svojo pot. Izredno lep prevod je delo Rape Suklje. Cena knjige je 99 din.

V zbirki LEVSTIKOV HRAM sta od tega letnika še na voljo odlični deli, ki sta prešli več literarnih nagrad:

Gabriel Garcia Marquez: STO LET SAMOTE, 75 din
Slobodan Novak: DISAVE, ZLATO IN KADILQ, 75 din

Knjige lahko kupite v vseh knjigarnah, naročite pri zastopnikih in poverjenikih v tujini, pri aktiviranih ali neposredno pri Mladinski knjigi, prodaja po pošti. Ljubljana, Titova 3.

NAROCILNICA

Podpisani:
natančen naslov
zaposlen pri
štev. osebne izkaznice
izdane od
naročn naslednje knjige zbirke LEVSTIKOV HRAM:

Znesek bom plačal takoj po prejemu računa in polnočnice na tekoči račun Mladinske knjige, 501-1.651/1.

Datum: Podpis:

Deformacije v naši družbi

Stranski, gnili rokavi družbenega toka

Kako v Sloveniji uresničujemo komunike IK CK ZK Slovenije

Izvršni komite CK ZKS je na seji 27. maja 1968 v okviru razprave o aktualnih družbenoekonomskih in političnih vprašanjih obravnaval tudi nekatere negativne pojave v naši družbi. Tako je analiziral problematiko prekinitev dela in se poglobil v njihove vzroke, beseda pa je tekla tudi o pojavih neupravičenega bogatelja, problemih delitve in nagajevanja, ki izvirajo iz nedoslednosti v sistemu, in še o raznih drugih deformacijah v naši družbi.

Preden poskušamo s časovne razdalje starih let oceniti rezultate uresničevanja teh sklepov, je treba opozoriti, da je analiza izvršnega komiteja CK ZKS v okviru takratnih spoznanj pokazala le na nekatere vzroke prekinitev dela in vire deformacij v družbi. Vsekakor pa je komite s svojo akcijo spodbudil široko gibanje, ki se ni usmerilo le na odpravljanje ugotovljenih vzrokov in virov prekinitev dela, temveč se je poglobilo tudi v širšo problematiko teh pojavov. Kasneje so vodstva ZK Slovenije in Jugoslavije sprejela zelo pomembne dokumente, ki so celoviteje, bolj poglobljeno razkrivali spoznanja, pokazali še na druge vzroke. Med temi dokumenti naj omenimo samo statiska in sklope III. seje konference ZKS o socialni diferenciaciji.

Red in pravna stabilnost - pogoja za hitrejši razvoj samoupravljanja

Dosledno izvajanje načela zakonitosti mora biti temelj in vodilo vsake naše družbene akcije, pravni red mora ščititi pred samovoljo in zagotoviti popolno odgovornost nosilcev družbenopolitičnih funkcij. Zdi se, da je proces izboljšanja družbene klime, v kateri je mogoče hitreje in dosledneje odkrivati pojave nezakonitosti in zlorab, velik napredek lahko zasledimo tudi v razumevanju vprašanja »odmiranja države, ki so si ga v preteklosti nekateri kaj čudno razlagali. Res se je pred leti odmiranje že začelo, vendar na naprednem koncu — pri inspekcijah in v davčnih službah. Pravočasno pa smo spoznali, da moramo ukrepati prav nasprotno — delo organov družbenega nadzorstva moramo okrepiti, saj sta red in pravna stabilnost pogoj za hitrejši razvoj samoupravljanja.

Nedvomno segajo korenine nezakonitosti in deformacije tudi v zapletene ekonomske razmere, zaradi katerih se pojavlja med ljudmi precejšnje nezaujanje in uspešnost ciljev stabilizacije in v našo pripravljenost in usposobljenost, da te pomembne naloge tudi uresničimo. Kljub temu ne moremo sprejeti raznih teorij in teorij, ki skorajda opravljajo zlorabe, spekulacije in nepravilnosti: »družbeno koristnostjo«, »nacionalnimi interesi« itd. ... Take krivice, ki s svojo gnilo vsebino poskušajo zakriti s »splošnostjo« in »uspešnim gospodarjenjem«, poskušajo seveda postaviti na zatožni klopi kar vso družbo — z nedoslednimi predpisi, nedogajenimi sistemskimi rešitvami ... V takšnih primerih hočejo biti ljudje, ki iz najrazličnejših razlogov, najpogosteje pa seveda iz koristi, ljubijo, zlorabljajo svoja pooblastila, na zunanji poverjeni. Vendar pa so bili tudi taki primeri že razglašeni (Kemija Impek), z ustreznimi idejno-političnimi akcijami zveze komunistov, ki je čedalje bolj sneprijetna za razne poskuse zlorab in spekulacij in ki je utrkala tudi »advokatske« takšnih pojavov. V omenjenem primeru in se v marsikaterem drugem so se namreč pojavili posamezniki, ki bi pravzaprav morali ves svoj vpliv in delovanje posvetiti odpravljanju in preprečevanju podobnih nezakonitosti, vendar pa so se prebujili še takrat, ko je bilo treba z raznimi parolami o nacionalnem interesu zahtevati znižanje in celo preklic klasi, Res se večina takih pojavov dolgo skriva za videzom splošne kombinacije (s katero so se iznajdljivi in sposobni posamezniki pač »zanesli«), toda v večini primerov ni težko za to krivko ugotoviti grobih nezakonitosti, spekulacij in zlorab. V mislih imamo razne poslovne operacije, katerih glavno orodje so fiktivne in lažne dokumentacije, s katerimi se krsitvijo izogibajo obveznim davkom, carini, prometnemu davku itd.

Kaj se skriva za „poslovnimi operacijami“

Ko smo že pri zunanjetrgovinski dejavnosti — zdi se, da je v tej veji našega gospodarstva precej neredit, ki se začne pogosto že pri samih registracijah, ki so očitno prava formalnost. Tako recimo prihaja do absurdov, da gradbena podjetja uvažajo tekstil, tekstilne tovarne gradbene pripomočke ... Resnici na ljubo moramo priznati, da so nekateri negativni pojavi tudi posledica neenakih pogojev gospodarjenja, neustreznih stimulacij izvora itd. ... Čeprav to ne zmanjšuje krivde odgovornih, pa ven-

dar kaže na to, v kateri smeri je treba iskati sredstva za preventivo in za preprečevanje takih pojavov.

V posameznih primerih morajo delovne organizacije plačevati znatne kazni za splošne operacije, ki so jih izvedli vodilni delavci mimo vseh samoupravnih organov in seveda mimo računovodskih evidenc. Nekateri menijo, da je teh »poslovnih operacij« toliko, da se že sproža vprašanje, ali kaže odkrivati vse takšne primere in s tem prizadeti cele kolektive, ali pa bi zadostilo, da odkrivamo le najhujše primere kršitev predpisov, zlasti pa tiste, pri katerih so bili kršitelji že opozorjeni na škodljivost: takšnih »poslovnih operacij«, pa vsa opozorila niso dosti zalegla. Seveda pa se moramo ob tem zavedati, da se nam utegne vsako popuščanje krepko maščevati, če ne bomo ukrepali tako, da delovne organizacije ne bodo moge nadaljevati s takimi poslovanjem.

Vsekakor je treba poudariti škodljivost »poslovnega kriminala«, v katerem se nedvomno skriva veliko več vzrokov neupravičenega bogatstva kot v raznih davčnih utajah, ki so glavna tarča vseh naših prizadevanj za odpravo socialnih razlik. Izigravanje deviznih režimov, carinski prekrški, ustanavljanje ilegalnih firm v tujini, skrivnih fondov, switch posli, fiktivne pogodbe in posli — vse to so pojavi, s katerimi si mnoga podjetja (in posamezniki v njih) ustvarjajo velika sredstva na precej lažji način kot tista, ki se trudijo z zvečanjem produktivnosti ustvariti potrebno akumulacijo. S temi »operacijami« se se poglablja jo neenaki pogoji gospodarjenja, zabrisajo se vsa merila delitve po delu in socialne razlike se zaradi »iznajdljivosti« tistih, ki vse to počnejo, v »interesu podjetja« ali celo v »nacionalnem interesu«, se povečujejo.

Zveza komunistov je s svojimi akcijami ustvarila ugodnejšo družbeno klimo, v kateri so mnogi, ki so dotlej mislili, da so nedostakljivi, začutili, da je zavel nov veter. Zadan je bil resen udarec miselnosti, po kateri je dovoljeno vse, samo če je v prid podjetju ali nekakšnemu abstraktnemu, namišljenemu, lažnemu nacionalnemu interesu. S tem je bil zadan udarec tudi nacionalizmu in tehnokratizmu. Njuna lažna gesla so zadelo ob jasen, odločen odgovor: nacionalni interes je mogoče zidati samo na temeljih solidnega gospodarjenja, ne pa na temeljih korupcije in malverzacij.

Za navidezno legalnostjo - v podkupovanje

Ob tem, ko se spuščamo v problematiko tega vprašanja, ne smemo pozabiti, da se v zadnjem času pojavlja poleg »skrivne« nove oblike podkupovanja, ki pogosto celo nima nezakonitega značaja, ostaja pa kljub temu v sferi družbene in poslovne morale. Če si odgovorni delavci izmenjujejo darila ob raznih praznikih in obletnicah, prirejajo poslovna potovanja in večerje za partnerje, potem to zakonito sicer ni sankcionirano, kot moralni delikt pa ima jo to pojavi morda še večjo težo. Visoke provizije trgovskih potnikov, ki vključujejo tudi razna darila (vsa stimulirane blagovnega prometa), lažni obračuni kilometrine in dnevnice, priznavanje 80-odstotne provizije v korist materialnih stroškov, vse to so oblike »sodobne korupcije«. Navidezno legalnost in nedolžnost ima tudi praksa dejanja reklamnih vzorcev večje vrednosti, ki pa so pogosto sredstvo podkupovanja. Tudi razne ugodnosti pri sklepanju velikih poslov, kot recimo primeri stanovanjskih hiš, ki so nastale z uslugami in valjalca investicije, da bi pač poplačale naklonjenost odgovornih delavcev — zastopnika investitorja. Organi odkrivanja in pregona so odkrili tudi več primerov, ko so zasebni obrtniki podkupovali posameznike v trgovskih podjetjih, da so se tako zagotovili prodajo svojih izdelkov pod ugodnejšimi pogoji. Se vedno so primeri (na katere je opozoril tudi komunike iz leta 1968), da si zasebniki s podkupovanjem zagotovi ugodnejši kooperantski odnos z delovno organizacijo. V Mariboru, na Jesenicah in v Kopru so odkrili primere podkupovanja carinikov, ki so omogočali posameznikom hitrostopljenje blaga, seveda pa so tudi primeri, ko je carinik poskus korupcije prijavil.

Čeprav materialna škoda pri takih primerih niti ni tako velika, nikakor ne moremo mimo moralne strani podkupovanja. Vzemirjenje in ogorčenje občanov povzroča politične probleme, pojavljajo se pretravanja in dramatisacije, v katerih dobijo ti pojavi mnogo večji pomen, kot ga v resnici imajo.

Štiristo poslovnih enot na enega inšpektorja

Poglaviti varok za premajšno učinkovitost organov odkrivanja, pregona in sojenja bi lahko »spravili na skupni imenovalec« — pomanjkanje kadrov. V davčni službi, ki se je v zadnjih letih nedvomno kadrovske in tudi sicer okrepila, je še vedno samo 112 namesto 250 davčnih inšpektorjev. Služba javne varnosti je sicer povečala število ljudi, ki se ukvarjajo z odkrivanjem gospodarskega kriminala, a se bo v kratkem precej delavcev upokojilo, pridobivanje mladih pa ni zadovoljivo. Podobno je v službi družbenega knjigovodstva, kjer izobrazbena struktura ni zadovoljiva, grozijo pa tudi vrzeli ob skorajšnjih upokojitvah. Najslabša situacija je v tržni inspekciji, kjer pride kar 400 poslovnih enot na enega inšpektorja. Sodišča bi morala že sedaj zaposliti 96 sodnikov, čeprav se bodo pojavljale v naslednjih letih nove, še večje potrebe po kadrih. Deficit inšpektorja bi potreboval 17 inšpektorjev, ima pa jih samo šest. Carinikov ni dosti več, kot jih je bilo v predvojni Jugoslaviji, čeprav se je nekajkrat povečal blagovni in neblagovni promet s tujino. Podobno je s kadri tudi drugod.

Zanemarjamo tudi vpliv na izbiro kadrov za te službe, na njih moralni in strokovni profil. V teh službah je mesto za ljudi s posebnimi kvaliteta, za poštene in nepodkupljive ljudi, prepričane v svoje poslanstvo. Za ljudi, ki opravljajo prenamajno odločnost in učinkovitost z raznimi pritiski, vplivi in avtoritetami, v tako odgovorni službi ni prostora.

Notranja kontrola niso samo vratarji

Ko govorimo o raznih obrambnih mehanizmi, ki naj bi družbo varovali pred nepravilnostmi, nikakor ne smemo mimo iste oblike obrambe, ki bi bila lahko najboljše, je pa pogosto zgolj simbolična — notranja kontrola. S tem seveda ne mislimo na nekakšno izčrpan nadzorovanje, ko naj bi imel vsak uradnik za hrbtom stroge oči, ki bi pazile na njegove gibe. Predvsem gre tu za zaostrevanje osebnih in kolektivnih odgovornosti; razvoj notranje samokontrole je namreč tesno povezan z razvojem samoupravljanja. In kaj si predstavljamo pod pojmom — notranja kontrola? Predvsem dobro organizacijo dela, razvito samoupravljanje, ažurno knjigovodstvo. Boj za uveljavljanje ustavnih amandmajev je hkrati tudi boj za utrjevanje notranje kontrole.

Seveda ne kaže gojiti iluzij, da bi klasični način zunanjskega nadzora in kontrole lahko povsem zamenjali s tem, samoupravnim. Vsekakor pa se bo s tem spremenila narava zunanjih vplivov — čedalje bolj se bo spreminjala v nekakšne servise samoupravljanja, ki bodo opravljali pregledne tudi na zahtevo samoupravnih organov. Zal se trenutno v marsikaterem podjetju vsa notranja kontrola začne in konča pri vratarju, ki pazi, da ne bi kdo od delavcev po naključju odnesel domov kakšen vijak ali kos železa. Ustrezne »vratarje« je treba torej postaviti tudi za tiste, ki jim sicer nikoli ni treba skozi vratarstvo. Neomejena pooblastila posameznikov bodo tako morala odpasti, samo na ta način se bomo učinkovito borili proti takšnim pojavom, kot so bile znane afore v »Konusu«, Casar v Piranu in primer »Jugotekstil«.

Pavšaliziranje samo škodi

Obveščanje javnosti mora postati sestavni del delovanja sleherne institucije: družbenega nadzora. Tudi vloga časnikarjev naj bi se spremenila — od senzacionalističnega opisovanja razburjenih fragmentov afer do poglobljene obravnavanja vzrokov in razmišljanja o preprečevanju takšnih pojavov. Opozorjati je treba na škodljivost in nepravilnost, pri tem paziti na ugled gospodarskih interesov prizadetih podjetij, saj zaradi nekaj ljudi ne moremo na zatožni klopi postaviti celotnega kolektiva. Pred očmi vsakega časnika, ki piše o raznih aferah in aferah, mora biti predvsem družbeno vlogo njegovega pisanja, zavedati se mora, da lahko z neodgovornim, senzacionalističnim pisanjem škodo še poveča.

Čedalje več je zahtev po javnosti dela organov družbenega nadzora, po javni obravi odgovornosti. Predvsem seveda bi morali omogočiti javnosti davkov, osebnih dohodkov, dokazovanje izvorov premoženja ... Seveda se ob tem oglašajo nekateri, ki menijo, da bi javnost obravnave teh občutljivih vprašanj ogrožala dostojanstvo ljudi, predvsem nedolžnih. Zal se s takimi mnenji ne moremo strinjati, saj je več kot očitno, da razna posploševanja in pavšaliziranje, ki izvirajo iz neobveščenosti in iz parcialnih informacij, povzroča večjo politično škodo in, če že hočemo, zares želijo dostojanstvo ljudi, ki so prišli do svojega premoženja zgolj z delom in na pošten način.

FRANC SETING

VELIK GOBEC SE NI POZRESNOST
Povodni konj in njegov čuvaj v živalskem vrtu

Razmišljanje na temo: Mi o svetu

Poglobljena misel in znanje

Ob knjigi Dušana Dolinarja „Dolge noči potovanje v dan“

Bera slovenskih izvirnih del o drugih deželah je še vedno skromna, čeprav že najmanj dve desetletji ne moremo več govoriti o nekakšni naši zaprtosti pred zunanjim svetom, niti kar zadeva prodor tega sveta k nam, niti kar zadeva našo prisotnost v njem. Zadnja leta je sicer na naš knjižni trg prišlo nekaj izvirnih potopisov in celo nekaj redkih publicističnih del, ki se ukvarjajo z nekaterimi konkretnimi političnimi dogodki ali dogajanja v svetu.

Vendar količina tovrstnega pisanja ni v nikakršnem pravem razmerju s številom dejanskih stikov Slovenije in Slovencev s svetom, ni niti od daleč kakšno ogledalo naših lastnih izkušenj in spoznanj o zunanjem svetu. Še manj pa tisto, kar naj bi tovrstno pisanje pravzaprav bilo — nenehno razmišljanje o svetu in o njegovih pojavih v njem, graditev naše izvirne ocene drugih, izvirajoče iz naše vizije sveta ter naših družbenih in nacionalnih interesov; seveda ne v tem smislu, da bi svet in dogajanje v njem na silo prikrajali lastnim željam, ampak tako, da bi lastne potrebe, želje in možnosti usklajali s stvarno podobo sveta, v katerem živimo. Da ne bo pomote: pričani sem, da je na politični ravni to v veliki meri doseženo z jugoslovanskim in slovensko politično doktrino in prakso neuvrščenosti, ki na tej ravni posrečeno združuje našo izvirno vizijo sveta z našimi interesi in našim dejanskim položajem v svetu.

Toda to je le ena raven in nujno nezadostna pa naj bo še tako pomembna. Če govorimo o pisanem obravnavanju teme »sveta ali vmi in svetu ali vmednarodna politika«, potem se praktično vse začneja in končuje (razen nekaj izjem, ki so tako redke, da samo potrjujejo pravilo) s časopisnimi, radijskimi in televizijskimi poročili, članki, komentarji in reportažami — skratka s pisanjem, ki je po svoji naravi informativno in ne razmišljujoče, ki učinkuje glede na trenutne potrebe in ne dolgoročno, ki nima ne možnosti ne časa, pogosto pa tudi znanja ne, da bi bilo kaj več kot tekoče obveščanje, da bi bilo poglobljeno misel in znanje o svetu in o nas v njem.

Slovenec v Ameriki

Onstran tega bolj ali manj zadovoljivega tekočega obveščanja se začneja praznina, ki bi jo normalno morala izpolniti zunanje-politična publicistika, ki bi po eni strani nadaljevala, razširjala in poglobljala tekoče obveščanje, po drugi strani pa s širšimi, bolj utemeljenimi in bolj dognanimi, predvsem pa mnogo bolj dolgoročnimi spoznanji vplivala na tekoče obveščanje, da bi bilo vendarle manj enodnevniško, manj trenutno propagandno in zlasti manj klisejsko, duhovno leno in diletantsko. Toda tega nadaljevanja in dopolnila ter hkrati vira za tekoče obveščanje ni.

Zato je kar nekaj presenetljivo in čudno, če človek dobi v roke knjigo — izvirno knjigo! — kakršna je »Dolge noči potovanja v dan« Dušana Dolinarja (izšla je pri

založbi CGP Delo). Knjigo, ki jo je napisal Slovenec o Ameriki. O tisti Ameriki — natančno o ZDA —, o kateri nas vsak dan obvešča povenjen časopisnih, radijskih in televizijskih vestih. Enako dobro napisana knjiga o kaki drugi deželi, ki ni tako nasilno prisotna v vsakdanjem slapu informacij, najbrž se zdalec ne bi učinkovala tako presenetljivo in po svoje zaskrbljujoče. Kajti prav taka knjiga kot je Dolinarjeva, o taki deželi kot so ZDA, z neumljenim in skoraj že bolečo jasnostjo kaže na nevaren prepad med tekočim obveščanjem o kaki deželi ter mislijo in znanjem o njej.

Prepad, o katerem govorim, vidim v tem: vsakdanji tok informacij nas obvešča o vietnamski vojni in nečedni ameriški vlogi v njej, o kampanji za predsedniške volitve, o rasizmu, o oboroževalni tehniki, o boju za vplivna območja, o notranjih političnih preprih in skandalih in še o mnogem. Če te stvari že razlaga, dela to le preveč preprosto, kot da gre le za nekakšno odmeve ali zunanje izraze nekega mističnega boja med dobrim in zlim, pri čemer je v tej včasih preprosto kar navadna človeška zloba, pokvarjenost ali neumnost bogatih oblastnikov ali pa kvečjemu pojava oblike izvirnega greha kakega sistema. To je za tekoče dnevno uporabo sicer zelo praktičen prijem, saj za vsak konkreten pojav že vnaprej obstaja klise ali predalec, toda njuna stalna raba ustvarja okostelo navado, ki zahteva za pisanje o Ameriki samo še določeno stopnjo rutine in sila malo znanja. Tako malo, da nekoliko bolje poučeni bralec, gledalec in poslušalec pogosto to zelo mučno občuti.

Rasizem je še zmeraj rasizem

Dolinarjeva knjiga deluje v tej rutini razdiralno. Pa seveda ne zato, ker bi morda hotela biti nekakšno prevrednotenje vrednot ali nevednost, ker bi hotela prikazati kot dobro tisto, o čemer sicer na splošno mislimo, da je zlo, ali obratno. Se zdalec ne. Njen razjedajoči učinek na ustaljene kliseje je v bistvu zelo preprost: spušča se za nekaj plasti globlje kot tekoče dnevno obveščanje na pojave, pa najsi bodo dobri ali slabi, ne pritika že zdavnaj izdelanih in od uporabe izlanih etiket, ampak jih hladno, stvarno in argumentirano razstavlja na njihove sestavne dele. To, kar avtor počne z bogatimi in revnimi, s črni, s civilizacijo megalopolisov, z Vietnamom v glavi Američanov, z vočeti in sinovi, je podobno

skrbnemu seciranju plasti za plastjo, da bi radovedni obducent videl, kaj je znotraj; in ko je kri obrisana in rana zašita, je rasizem sicer še vedno rasizem in prav nič bolj privlačen, toda to ni več zgodba o ubogem stricu Tomu ter dobrih in slabih belih gospodarjih. Rasizem dobil razsežnosti, ki se jih ni mogoče lotevati z moralističnim vatlom človeške zlobe in neumnosti, ampak se pokaže kot skupek številnih in zapletenih sil, ki je na sedanjih stopnji komada kdaj in kje bistveno odvisen od dobrih ali slabih osebnih pobud.

Kakšen je smisel civilizacije?

Hudo dračičen primer takega prijema je tudi opis getov, njihovega nastanka in sedanjega razvoja. Za sama beseda geto navadno zbudi vihar čustev, ki se v tekočem obveščanju vse prevečkrat preljuje v solzavost, ogorčenje ali moraliziranje, ne da bi pravzaprav sploh vedeli, kaj geto v resnici je in zakaj je tak. Vednost o tem, ki jo daje Dolinarjeva knjiga, nikakor ne ubija čustvenosti — lahko jo, nasprotno, celo spodbuja, saj se človek nehoče začne spraševati, kakšen je smisel civilizacije, ki ustvarja takšna stanja — vendar jo postavlja na drugačne temelje: na razumske, ne pa zgolj na čustvene. Pojav razloži kot danost določene oblike in stopnje civilizacije, pojasnji, kakšen je resnični mehanizem nastanka in razvoja getov. Kdor ob teh dejstvih želi in čuti potrebo razmišljati moralistično, družboslovno ali čisto humanistično, bo našel v njih več kot dovolj snovi; lahko razmišlja v kakršnokoli smer — toda razmišljanje bo pod pritiskom dejstev in znanja, ne pa tako, kot je za določeno, pri nas žal zelo razširjen, način obveščanja navada: poišče priročen in varen klise ali etiketo, ki ga potem podpre z nekaj frazami in prikojeno uporabljenimi podatki.

Podobnih primerov, kjer Dolinarjeva knjiga z znanjem in resnostjo nehoče opozarja na pogosto neznanje in neresnost dnevnega obveščanja, bi lahko navajali še veliko. Vendar je to odveč, kajti tale zapis nima namena biti recenzija, ampak je zgolj razmišljanje, ki mu je bila Dolinarjeva knjiga samo povod. To razmišljanje pa se mora vedno znova vračati k nekoliko trpkim izhodiščnim misli, ki me je preganjala ves čas ob branju knjige, o tem, kako smo gledali, bralci in poslušalci vsak dan izpostavljani hudourniku obveščanja — in kako malo smo v resnici obveščeni. Vsekakor je seveda jasno, da pri vsakdanjem obveščanju ni mogoče segati v takšne globine in raziskovati toliko plasti, kot si to lahko privoščijo publicistika. Nikjer pa ni rečeno, da se za, po obsegu sicer skromnim, tekočim poročanjem ne bi moglo in moralo skrivati več znanja, kajti le znanje lahko jamči zares dobro obveščanje in varuje pred publicami, kliseji in preprosto — čvakanjem, ki so ga zlasti nekatera naša najbolj množična občila vse preveč polna.

FILIP OGRIZ

Izobraževanje

Armada učencev

Potrebe po čimvečjem strokovnem in splošnem znanju so nenasitne

Armada 300.000 mladih bojnikov za znanje vsak dan napolni pretesne šolske prostore na območju SR Slovenije. Generacija, ki dorašča za vstop v osnovno šolo, po številu upada, število tistih, ki uspešno končujejo osnovno, srednjo in visoko šolo, pa se iz leta v leto povečuje. Taka je groba številčna in razvojna predstava šolstva v Sloveniji.

Ali je število 300.000 za pokrajino z 1.700.000 prebivalci veliko ali majhno, je težko reči. Mogoče pa je napraviti nekaj primerjav in povzeti, ki naj poskušajo odgovoriti na vprašanje.

Razne analize, ki so jih napravili ob pripravah razvojnega načrta SR Slovenije, kažejo, da so domače delovne moči po številu bolj ali manj izčrpane in da je razvoj mogoče načrtovati zlasti tako, da se izboljša kvaliteta, učinkovitost dela — da se torej povečuje znanje. Ta zahteva se postavlja tudi z vidika razvijanja delavčeve splošne in družbene razgledanosti.

Nadaljnji podatki pove, da smo v SRS po udeležbi visoko izobraženih strokovnih kadrov v celotni strukturi zaposlenih približno tam, kjer so bile razvite evropske pokrajine pred desetimi leti. Če nas to ne razburja preveč, pa smo lahko toliko bolj vznemirljivi ob tem, da je v gospodarsko razvitih evropskih državah med zaposlenimi 15 do 20 odstotkov delavcev s srednjo strokovno izobrazbo, v SR Sloveniji pa 10 odstotkov. Velik problem predstavljajo delavci brez strokovne izobrazbe, ki jih je med vsemi zaposlenimi še zmeraj nad 60 odstotkov, od teh dve tretjini z nepopolno osemrazredno osnovno šolo. Zaskrbljuje zlasti to, da je tudi med tekočim prilivom mladine med zaposlene okrog 47 odstotkov brez strokovne usposobljenosti. Znano je tudi dejstvo, da je SR Slovenija po kvalifikacijski strukturi zaposlenih med najslabšimi v državi.

Prevelik osip

V otroško predšolsko varstvo je bilo 1970. leta na območju SR Slovenije vključenih približno 10.000 otrok, v malo šolo (priprava na osemletko) pa 17.000. V osnovne šole je bilo zajetih 222.000 učencev. V poklicnih šolah je bilo tega leta 31.000 učencev, v štiriletnih srednjih šolah pa 30.000. V višjih in visokih šolah je bilo tedaj 13.000 študentov.

Primerjava s celotno generacijo, ki je vključena v posamezne vrste šolske izobrazbe, pove, da smo v tem oziru lahko zadovoljni samo z osnovno šolo, kjer je mladina vključena v celoti. V malih šolah je bilo pred dvema letoma komaj 60 odstotkov vseh otrok ustrezne starosti (letos jih je bilo že 90 odstotkov), v predšolskem varstvu pa komaj 12 odstotkov. Po končani osnovni šoli se vključijo v nadaljnje izobraževanje (v gimnazije, ekonomske, tehniške, medicinske, poklicne in druge šole) okrog 40 odstotkov generacije, v višje in visoke šole pa nekaj manj kot 10 odstotkov. Zlasti nas torej v prihodnosti čaka naloga, da bi povečali število mest v predšolskih ustanovah ter pomnožili vrste srednješolske in visokošolske mladine.

V prizadevanjih za večjo izobrazbo ima naša šolska praksa hudo oviro v tem, da se izredno veliko učencev osuje med samim šolanjem. Po podatkih iz šolskega leta 1968 do 1969 je osnovno šolo izdelalo 62 odstotkov mladine, srednjo šolo 71 odstotkov (gimnazije strokovne šole 67 odstotkov in poklicne šole 75 odstotkov), v višjih in visokih šolah pa 37 odstotkov vpisane generacije. Leta 1975 naj bi se po predvidevanjih osip v osnovni šoli zmanjšal na 25 odstotkov, v srednjih šolah na 22 odstotkov in v višjem ter visokem šolstvu na 55 odstotkov.

Več kot 500 učiteljev bi potrebovali

Obvezno osemletno osnovno šolo obiskuje mladina 100-odstotno. Na območju SRS je bilo po lanskim podatkih 1010 osnovnih šol, od tega centralnih in samostojnih šol 419, podružničnih pa 591. Tretjina sedaj uporabljenih osnovnošolskih stavb je bila zgrajena pred letom 1900, četrtina pa med 1900 in 1918. Organizirana akcija s širokimi razsežnostmi za gradnjo novega šolskega prostora se je razvila zlasti v zadnjih nekaj letih.

Učnovzgojna kadra je v osnovnih šolah bilo (po podatkih iz šolskega leta 1969 do 1970) nekaj nad 10.000. Srednjo izobrazbo je imelo 71,7 odstotka, višjo 21,5, visoko pa 6,8 odstotka učiteljev.

Zadnja leta se dogaja, da ne manjka samo učiteljev za višje razrede, ampak tudi za nižje. V prihodnjih desetih letih bomo potrebovali SRS nad 500 učiteljev razrednega pouka (nižji razredi), kar pa je spričo izredno skromnega sedanjega števila diplomantov za zdaj skoraj nedosegljivo, če ne bomo ukrenili kaj izrednega. Tudi za učitelje višjih razredov se zastavlja podobno vprašanje, čeravno ne tako ostro. Ob velikem pomanjkanju učiteljskega gre namreč za to, da z ene strani ta poklic za mladino ni kdo ve kako vabljiv, z druge strani pa za to, da se razvija v osnovni šoli in ob njej vrsta novih dejavnosti, za katere je seveda treba imeti ljudi. Čimvečji obseg takih dejavnosti pa je potreben zato, da bi čimveč otrok osnovno šolo izdelalo in da bi bilo delo bolj kvaliteto.

Izobraževalna mrzlica

Srednjih šol je bilo lani 128, od tega 30 gimnazij, 28 tehniških ter 20 poklicnih šol in 50 šolskih centrov. Večina šolskih objektov je bila zgrajena v povojnem obdobju. Vendar se to šolstvo tako naglo širi, da bi prostorski problem skoraj še huji kot v osnovnem. Vsako leto je zaradi pomanjkanja prostora odklonjenih okrog 2400 učenec, ki sicer imajo pogoje za vpis. Vendar pa pritisk na šole ne velja naslopiti, kajti na nekaterih vrstah srednjih šol še vedno le vpis ni zadovoljiv.

Na vseh srednjih šolah je 1969/70 po- učevalo okrog 4370 učiteljev. Na teh šolah je bil rounk organiziran za 132 smeri, raz-

ličnih strokovnih teoretičnih predmetov pa je bilo kar 370. Glede na tako razvejano je seveda izredno pestra tudi sestava učiteljskih kolektivov — tako po strokah kot po izobrazbi. Kvalifikacijska struktura učnega osebja je približno podobna kot v osnovnem šolstvu.

V višjih in visokih šolah je problem prostora in učnega kadra aktualen zlasti zato, ker število študentov močno narašča in ker so potrebe take, da vpis sistematično povečujemo. V ta prizadevanja so usmerjena tudi družbena dogovarjanja za ustrezno štipendijsko politiko v srednjem in visokem šolstvu, ki stremi za tem, da bi vsakemu sposobnemu učenju omogočili ustrezen študij ne glede na njegove domače socialne razmere. Treba je reči, da je glede tega že marsikaj storjenega.

Poseben problem visokega šolstva je z ene strani težnja, da bi se v višjih šolah študij ne raztegoval veliko nad dve leti, na fakultetah in na visokih šolah pa v glavnem ne bistveno nad 4 leta; z druge strani pa praksa kaže, da študij traja precej dlje in da se na mnogih fakultetah zavleče tja na 6 let ali celo dlje.

Ko je beseda o izobraževanju, bi bilo seveda treba govoriti tudi o najrazličnejših oblikah izobraževanja, ki je namenjeno za poslenim. Organizirane so večerne šole za tiste, ki bi si želeli pridobiti osnovno ali srednjo šolo, poznamo tudi izredni študij na višjih in visokih šolah, ki ima na nekaterih šolah zelo velik obseg. Zadnje čase se vse bolj razvijajo tudi razne oblike dopolnilnega izobraževanja, ki sodi v okvir tako imenovanega permanentnega izobraževanja.

JANKO SVETINA

DVIGNITE SE Z BRANJEM!

Nov način vrednotenja

Umetnost kot vsaka druga

O smernicah, ki oblikujejo predlog za novi zakon o filmu

»Republiški zakon o filmu naj omogoči nadaljnjo izpolnitev sistema samoupravljanja na področju kinematografije in v kar največji možni meri zagotovi primerno družbeno skrb za to, izjemno pomembno in občutljivo sredstvo umetniškega ustvarjanja, množične kulture, izobraževanja, zabave, proizvodnje in trgovine,« piše v uvodu obrazložitve, ki spremlja najnovejšo besedilo predloga za novi republiški zakon o filmu.

Tudi obrazložitev zakonskega predloga je dokument; podpisal ga je član izvršnega sveta in republiški sekretar za prosveto in kulturo Tomaž Bizjak. Z najbolj odgovornega mesta nam je torej zagotovljeno, da se z novim republiškim zakonom o filmu pri- glašuje tudi nov način vrednotenja filma. Zgodimo bi jo opisali lahko takole: film ne sodi več v gospodarsko dejavnost s posebnim kulturnim pomenom, temveč ga bo novi zakon uveljavil kot izjemno pomembno sredstvo umetniškega ustvarjanja in množične kulture, skratka kot umetnost, kot so vse druge, čeprav globlje in dalj časa zasidrane v narodnostni kulturni dediščini in zavesti. Četrto stoletje je se slovenski in jugoslovanski film boril za takšno enakovrednost in v krizi ni zapadal le zaradi subjektivne ustvarjalne nemoči, temveč tudi zaradi položaja, ki ga sicer ne moremo označiti kot zastopavanje, pač pa vsaj kot izolacijo od drugih ustvarjalnih pogojev, kar prinaša prav tako nevarne posledice kot zastopavljanje.

Korenine napačnih odnosov

Ko smo v letih po osvoboditvi začeli z redno proizvodnjo domačih filmov, nismo skoparili z navdušenimi besedami o rojstvu nove veje nacionalne umetnosti, zibelko pa smo mu postali kratkovidno in brez pravega poznavanja ter presoje posebnih okoliščin, ki so povezane s filmsko proizvodnjo in filmskim tržiščem. Zgledovali smo se pri organizaciji proizvodnje v tujih deželah, obenem pa pozabljali, da je film umetniško dejanje in tudi proizvod, ki je vezan na tržne pogoje.

Vedeli smo že, da se npr. gledališče in filharmonija ne moreta vzdrževati sama, zato sta bila deležna družbene gnotne podpore. Od filma pa smo pričakovali in celo zahtevali, da se postavi na lastne noge, da sam povrne proizvodne stroške z uspehom na trgu. Ob tem pa smo prezrli usodno dejstvo, da je slovenski pa tudi jugoslovanski filmski trg majhen, premajhen, da bi mogel zagotoviti vračanje sredstev. Za druga področja umetniškega ustvarjanja so skrbela neposredno družbena oz. republiška sredstva, za film pa smo zamislili zapleten način vračanja sredstev v obliki prispevka od prodane kinematografske vstopnice. Film se je moral vzdrževati sam, republiška sredstva za filmsko proizvodnjo so bila vseskozi sramežno majhna. V občini je kinematograf obveljal kot pridobitniško podjetje in ne kot kulturni posrednik. Namesto ugodnosti

in olajšav je bil deležen le davčnih bremen. Tudi večna gnotna stiska je bila kriva zastojev in proizvodnji, krčenja obsega programa, od katerega smo naivno pričakovali, da bo z vsakim novim filmom prinesel nov umetniški uspeh, ob tem pa pozabljali, da npr. v dobro utečeni italijanski ali francoski proizvodnji govorijo o dobrem filmskem letu, kadar nastane pet, šest zares dobrih filmov.

Se huše posledice pa je dosednji način prinesel na področju stika med filmom in gledalci. Kajti več filmskih gledalcev je pomenilo več denarja za proizvodnjo, razmere, v katerih je tkala kinematografija, pa so gledalca naravnost odganjale.

Kinematografi — izpodžagana veja

Prispevek od prodanih kinematografskih vstopnic je bil zbiral v republiškem skladu za pospeševanje proizvodnje in predvajanja filmov. Največji del sredstev je bil dodeljen pravno le v naslovu sklada, ne pa tudi pri delitvi sredstev. V večjih mestih kriza ni trkala na kinematografska vrata, na podeželju pa so majhna podjetja za predvajanje filmov komajda zvihtarila. Vsako leto se je zaprlo več dvoran. Zastarela tehnika ni omogočala tehnično dobrih predvajanj, zapuščene dvorane se sanjati niso mogle o kakršnihkoli standardih za verifikacijo. Ob vzporednem pritisku televizije, ki je omogočala stik s filmom v veliko udobnejšem domačem okolju, je število obiskovalcev kinematografov nevedno padlo. Proizvodna kinematografija ni več imela svojega ekonomskega zaledja. V skladu se je zbiralo čedalje manj sredstev, smelnali stroški pa so postajali iz leta v leto večji.

Novi zakonski predlog prinaša upanje v pametnejše razmere. Ne odpravlja filmskega prispevka, pač pa ga namensko usmerja zgolj za pospeševanje predvajanja filmov. Prispevek bo ostal na razpolago temeljnemu kulturnemu skupnostim, ki ga bodo dolžne porabiti za izboljšavo predvajalnih razmer. Vprašanje samoupravnih dogovorov bo rešilo konkretne področnosti za uporabo teh sredstev. Kajti nesmrtno bi bilo, če bi npr. Ljubljana ali Kranj nalagala sredstva v banko, nekeje v Beli krajini ali v Pomurju pa bi krajevne skupnosti v majhnih kinematografih nikakor ne mogle zbrati dovolj sredstev za prepotrebno obnovo.

Kaj pa sredstva za proizvodnjo? Enajsti člen zakonskega predloga pravi: Slovensko filmsko proizvodnjo pospe-

šuje Kulturna skupnost Slovenije s tem, da redno zagotavlja finančna sredstva za družbeno in umetniško pomembne filme. Obrazložitev dodaja:

Enakopravnost tudi v drugih pogledih

Tudi v nekaterih drugih vprašanjih, povezanih s položajem filma oziroma kinematografije, se zakonski predlog zavzema za odpravo posebnega položaja domačega filma. Kot npr. ne poznamo cenzure v gledališču ali v založbi, tudi novi predlog ne govori več o cenzurnih dolžnostih republiške komisije za pregled filmov. Komisija, ki jo predvideva novi zakonski osnutek, bo imela naslednje dolžnosti: določala bo, katere filme na območju SR Slovenije ni mogoče javno predvajati mladini pred dopolnjenim petnajstim letom starosti, kateri filmi dobi- jo svojstvo domačega filma, kateri filmi imajo poseben umetniški vzgojni ali izobraževalni pomen in katere filme se sme javno prevajati brez slovenskih napisov.

Iz dolžnosti komisije razberemo še dve pomembni novosti zakona o filmu. Po pomenu postavimo na prvo mesto odločno zavzemanje za pravice domačega jezika. Z zakonom bo prepovedano predvajanje neslovenskih filmov brez slovenskih podnapisov in predvidene kazni za kršilce so precej visoke. Seveda pa bodo mogla zakonska določila v zvezi s slovensčino počakati na pravomočje vsaj še leto dni, da se razmere v distribuciji uredijo. Distributerji — razen ljubljanske Vesne — namreč kaj nerodno upoštevajo slovensčino v podpisih. Z doslednim odločanjem neprevedenih filmov bo treba izvesti nanje pritisk, obenem pa jim dati čas, da pokažejo dobro voljo, in ne nazadnje, poslušaj zahteve in želje trga.

Seveda pa zakona ne bo mogoče uveljavljati preveč hitro. Za kinotečne filme, pa tudi za nekatera druga dela, ki nemara ne zanimajo širše publike, temveč le ožji krog obiskovalcev filmskih gledališč ipd., bo republiška komisija za pregled filmov lahko odobrila spregled določila.

Druga zakonska novost je omejitve ogleda nekaterih filmov mladim do petnajstega leta, česar seveda ne kaže enačiti s cenzurnim posegom, pač pa s prizadevanji, da bi se film mogel polno uveljaviti kot sredstvo množične kulture, izobraževanja in zabave tudi za gledalce občutljive starosti, nezadostne življenjske razgledanosti in nekritičnega podleganja kvantnim vplivom. S tem v zvezi obrazložitev zakonskega predloga posebej poudarja pomen splošne in posebne filmske vzgoje.

Zakonska določila je filmu ne nalagajo kot skrbni npr. gledališče za kulturno in gledališko vzgojo mladega rodu zgolj s svojim programom, ne pa tudi s sredstvi, ki so na menjen za realizacijo tega programa, naj obvelja odslej tudi za film. Za film, končno enakopravno vejo narodne kulture.

STANKA GODNIC

Kje roma slovenska knjiga

Navzkrižja med založnikom in trgom

Kaj so pokazale prodajne akcije in ankete

Poglejmo si, kako nas je lani založnik — Mladinska knjiga — prepričeval, da smo kupili veliki atlas sveta. Sredi oktobra je začel veliko propagandno akcijo. V osrednjem slovenskem časniku se je najprej pojavil oglas, ki je opisoval bodočo knjižno izdajo, zraven pa je bila natisnjena še naročilnica. V petih dneh po prvi objavi je dobil založnik več kot sto naročil. Pritekala so še dva tedna po tem. Nato je isti oglas izšel v Večeru in prinesel podoben uspeh. Hkrati so dvakrat na dan v radiu ponavljali, kaj se obeta slovenskemu knjižnemu trgu. S televizijskega ekrana so opozarjali telopi, nato televizijski filmi, vrtili so kratke filme v kinematografih, transparenti so viseli čez ulice.

Po tridesetih letih dobimo Slovenci nov atlas, smo slišali povsod.

Devetnajsti dan po prvem oglasu je založnik začel pošiljati prospekte. Najprej je odposlal 28.000 pisem, v štirinajstih dneh je zasul 280.000 slovenskih gospodinjstev. Pri prvi je dobil 15.000 naročil. Vsega skupaj so se pred izidom prodali 30.000 knjig, po izidu so jih oddali še 20.000.

Zakaj naj nas sploh zanimajo takšne prodajne akcije, boste rekli, saj nam v hišo nenehno prihajajo razne naročilnice. Oglasi so se aktivirali, knjige nam ponujajo v časopisih in revijah. Vseposod se pojavljajo reklame, najmanj jo še zasledimo v knjižni garnah, kjer si sami izbiramo branje.

Tja pa, priznajte, povprečni Slovenci tako ne zahajajo pogosto. Saj številke tako govore, odkrito in ostro, čeprav izdajajo skrivnost v tistim, ki se vanje razumejo. Z njimi so se prvi spopadli lani v Cankarjevi založbi, za kar so se povežali s strokovnjaki za tržne raziskave. Zahtevali so splošne podatke o potrošnji knjig, za svoje bodoče programske potrebe pa so želeli dobiti takšne podatke, da bi po njih lahko sestavljali knjižni izbor za nekaj let vnaprej.

Bralne in nebralne navade

Na anketo Cankarjeve založbe je po pošti odgovorilo 955 Slovencev, 480 so jih izprašali v intervjuju, v katerih je bilo treba odgovoriti na 80 vprašanj. Vseh vprašanih Cankarjeva založba nocoj izdani, ker jih je razglasila za poslovno skrivnost. Pripravljeni pa nam je povedati, kakšni so bili odgovori na vprašanje, koliko knjig imamo doma.

Zdaj vemo, da nima več kot sto knjig polovica Slovencev. Čim višja je bila izobrazba vprašanih, temveč knjig je bilo v hiši. Pri visoki izobrazbi se je knjižnica zdelala že čez dvesto, včasih tudi čez tisoč, vendar le redko. Več kot 8 odstotkov anketiranih z nedokončano osnovno šolo in 5 odstotkov z dokončano osnovno šolo je izjavilo, da doma nimajo niti ene knjige.

Pri tistih z nižjimi družinskimi dohodki so v intervjuju odkrili manj knjig kot pri tistih z višjimi dohodki, čeprav sta dve tretjini povprašanih imeli doma samo leposlovje, in to v glavnem tisti intervjuvanci z nižjimi družinskimi dohodki. Pri desetini vprašanih je leposlovje tvorilo komaj polovico knjižnice, pri manjšini, največkrat z visoko izobrazbo, pa je bilo enciklopedijskih, strokovnih in znanstvenih izdaj več kot leposlovnih.

Cankarjeva založba je se zanimala, koliko knjig so vprašani kupili v zadnjih treh mesecih. Odgovori niso bili ohrabrujoči: komaj desetina je kupila leposlovno izdajo, dve desetini vprašanih pa popularno znanstveno ali strokovno knjigo. Leposlovna knjiga je bila najpogostejše namenjena vsej družini.

Seveda so strokovnjaki za Cankarjevo založbo spraševali — bralce. Od njih so dobili podatke o bralnih navadah, o pobudah, ki jih usmerjajo pri nakupu, o vplivu propagandnih akcij pri izboru knjig. Zaradi tega šest desetih tistih, ki niso kupili knjige v zadnjih treh mesecih, pravzaprav pomeni neprimerno več slovenskih družin kot statistično značilnam del slovenskega naroda.

Pravega odgovora o branju klub ugotovimo Cankarjeve založbe torej še ne poznamo. Ne bomo ga odkrili vse dotlej, odkler ne bomo dobili sociološko-ekonomske študije našega knjižnega trga. Zanimiva bo le v tem primeru, če se spet ne bo vrтела v krogu rasti knjižnih potrošnikov, ampak bo raziskovala okus in želje vsega prebivalstva.

Tveganje je čedalje večje

Potem bomo lahko dejali, da vemo, kaj naj bo odločilno pri izboru založniških programov. Založnike zdaj namreč pri poslovnih odločitvah bega le okoliščina, s katero se vsakodnevno srečujejo v medsebojni tekmovalnosti. Na knjižnem trgu vinda vse večje povpraševanje, pri čemer raste tudi ponudba vsakovrstnih izdaj. Če so za ložniki že zadovoljni, ker razmeroma več prodajo, pa se z vsako novo izdajo odmi- kaj od potrošnika in vse huje tekmujejo med seboj. Drug drugemu love ideje, segajo po neznanih založniških zvrsteh — in vse manj poznajo lastne kupce, tudi lastne tekmece. Torej je tveganje z vsako novo izdajo večje.

Brezbriznega in lagodnega življenja v založništvu ni več. To dejstvo torej tako založnike kot knjižničarje, ki žele širiti svoje

poslovanje. Na račun tekmecev ali na račun novih potrošnikov? S tem vprašanjem se v Sloveniji strokovno ukvarjata le dve založniški hiši, zunaj republike pa edino zagrebška Mladost.

Zato pogosto slišimo, da se dobra knjiga s kulturnim poslanstvom slabo prodaja, doslega nizko naklado in tudi nujno terjaja visoko ceno. Ne glede na to, da so takšna dokazovanja najpogostejše v rabi zato, da bi z njimi pri skupnosti dosegli večjo materialno podporo, slepilo predvsem založnike in jih odganjajo od boljše poslovne politike. Tako danes lahko dokažemo tako Cankarjeva založba kot Mladinska knjiga in Mladost.

Če se založništvo že mora tržno obnašati, ker tako zahteva družba, potem mora skrbeti za boljše prodajo in boljše poznavanje potrošnikov. S trgom so se spoprijeli v zagrebški Mladosti Seie, ko so spremenili način razmišljanja. Podirili so se kupcem in na glavo obrnili trditve, da ravno oni niso merodajni pri izbiri založniškega programa, ker imajo priznano slab okus, in morajo zato založniki sami ponujati dobre izdaje.

Kdor pa je vztrajal pri lastnem dobrem okusu, pravijo danes v Mladosti tudi na svoj račun, se je vedno hote ali nehoti srečal s kupčevimi željami, naj so ga zanimali ali ne.

Kadar je začel predaleč in ni prodal svojega dobrega okusa, je vedno segal po tako imenovanem kiču in z njim pokrival nastalo izgubo.

Kaj lahko razbije začarani krog

V Mladosti so zato najprej odkrivali, kdo kupuje njihove knjige. Sedemdeset odstotkov potrošnikov tvorijo uslužbeni, kupci z visoko strokovno izobrazbo in dijaki. Tako ozek je torej krog bralcev, zanjajo pa jih predvsem enciklopedijske izdaje, priročniki in popularne znanstvene knjige.

Sele za temi tremi zvrstmi pridejo na vrsto umetniške izdaje, dulec znanstvena otroška in mladinska književnost. Kot so presodili zagrebški založniki, je njihov knjižni program dobro izbran, saj tako približno že nekaj časa sestavljajo svoj izbor. Torej so številke le potrdile njihovo poslovno politiko.

Toda bodo ostali pri utrjenem programu? Kaže, da ne, ker so hkrati raziskali vrednost propagandnih sporočil in se resno lotile prodajanja z naročilnicami, ki jih vnaprej razpošiljajo po pošti. Upajo, da bodo tako prodali tretjino več. Podoben ukrepajo v Cankarjevi založbi in Mladinski knjigi, čeprav jim takšni stiki s potrošniki dajo slutiti drugačne želje bralcev, drugačne potrebe in drugačne zahteve. Odpira se drugačen založniški trg.

Omenjene tri založniške hiše so potemtakem že zavestno stopile na pot tržnega usmerjanja svoje dejavnosti, pri čemer odkrivajo, da — oborožene s številnimi napovedmi, tveganje neprimerno manj. Predvsem pa tiskajo več. Čeprav številčnica še ni vnaprejšnjim razpoložljiva, se vendarle iz dneva v dan bolj hlabro ravnanje po njih.

Ker so nekaj korakov pred drugimi jugoslovanskimi založniki, imajo tudi poslovno možnost, da se hitreje širijo. Predvsem na račun tega, ker so se približali potrošnikom in jih naglo spoznavajo. Toda zato se niso napravili poglavitne poteze, ki lahko razbije začarani krog premajhnega branja. Niso se še vprašali, po kakšni ceni bi morali prodajati, da bi knjige zasle tudi v tiste domove, kamor zdaj zaradi dragine ne prodajo. In še, kakšen izbor bi bil potreben, da bi ljudjeraje segali po kulturi.

Številke, če bi jih zares hoteli zbrati in se ravnati po njih, bi jih kaj hitro prepričale. Toda ta korak je najdaljši in najtežji.

ALENKA MIŠTO

Soočevanje v Helsinkih (3 - konec)

Finlandia 1972

Neuradni zapiski o evropski kulturni konferenci

Interpretacijska raven in sposobnost govornikov, ki so razpravljali o posameznih problemih evropskih kulturnih politik, je bila seveda zelo različna. Pragmatično-prosvetarski slovar se je združil z racionalističnim besednjakom liberalnega managementa. Naravno je, da so sefi delegacij in visoki vladni uradniki namenili vso pozornost predvsem kvantifikacijski obdelavi posameznih kulturnih politik. Zato pa so se vsebinski in idejni problemi teh politik pojavljali občasno, pa še to le v nastopih izvedencev in kulturnih delavcev. O državno-pravnih strukturah kulturnih politik in o institucionalno organizacijskih vprašanjih smo zvedeli marsikaj zanimivega. Ta vprašanja so bila obravnavana zelo nazorno in, treba je reči, tudi informativno bogato. Morebiti ni pretirano, če rečemo, da je treba videti v količini informacij o kulturnih politikah najbolj ploden facit Euroculta 72. Čeprav te informacije niso prerasle statističnih okvirov in formalne analize podatkov, se je vendarle z njimi reliefno odkrila stopnja kulturno politične zavesti in dejavnosti v posameznih evropskih državah. Pomisliti pa moramo, da je nastala terminološka opredelitev kulturnih politik šele na začetku dvajsetih let in da še sredi tridesetih let tako rekoč nobeno državno politično izkustvo ni poznalo kulturne politike.

Ob tem spoznanju pa moramo zato zapisati, da je helsinška konferenca kljub vsem pomanjkljivostim korak naprej v oblikovanju duhovne in kulturne zavesti evropske skupnosti. Hkrati pa je ta konferenca opozorila na deficit evropske profesionalne politike, ki se je stoletja razvijala kot zanikanje duhovne vrednosti enotne in enovite evropske kulture. Kot zanikanje oblikovanja in ustvarjanja, kot zanikanje iskatišča kulturnih delavcev in umetnikov. Ker pa imajo vlade le malo zaslug pri oblikovanju evropske kulture, je zato spodbudil helsinške konference postal še bolj oči. Na konferenco niso bili povabljeni v pravičnem številu kulturni delavci, precej pa jih tudi ni smelo priti. Zato so se grehi in neumnosti evropske politike ponovili in obnovili tudi v Helsinkih. Za odstopnost kulturnih delavcev pada odgovornost tako na UNESCO, na njenega generalnega sekretarja, kakor tudi na posamezne evropske vlade. Kaj hočemo, evropska Comedy of Errors.

Helsinška konferenca je zelo nazorno opisala in upodobila razkorak med pragmatično-prosvetnim besednjakom vzhoda in managersko pravnim besednjakom zahoda na eni strani in pa jezikom ter govorico kulturnoističnih, futuroloških, socialno-antropoloških znanstvenih raziskav na drugi strani. Razumljivo je, da je samo z jezikom teh raziskav moč analizirati veliko problemsofistiko, ki se začne z elementarnimi sestavinami kulturnih politik in se konča s modernim etnocidom (kulturno smrtjo) posameznih narodov in ljudstev. Res je sicer, da konferenca v Helsinkih ni bila slikana kot posvetovanje znanstvenikov o kulturnih politikah. Kljub temu pa ne smemo pozabiti na temeljno resnico, ki pravi: V Evropi ni brez odločilnega sodelovanja znanosti in znanstvenikov več možnosti oblikovati ne gospodarske, ne socialne, ne mednarodne in ne kulturne politike.

Oba omenjena besednjaka — pragmatično-prosvetni in managersko-pravni sta ponudila v obravnavo tipologijo evropskih kulturnih politik, opremljeno z vsemi potrebnimi statističnimi podatki in kvantifikacijskim analizami. Vsebinski problemi, s katerimi se odpirajo in začnajo opredeljen odnos med posameznimi nacionalnimi kulturami, odnosov med kolektivno evropsko kulturno izkušnjo in pa izkušnja in posameznih nacionalnih kultur, so sprito naglasov na voljnost, ne pa na jedru kulturnih politik, bili precej zanemarljivi. Konferenca v Helsinkih je bila šele prvi opozorilo, da se je treba takoj lotiti prmerjalnih raziskav kulturnih politik. O znanstvenih potrebah in raziskavi ni treba dvomiti. Primerjalna študija pa so nam potrebne tudi zaradi skupnega premagovanja nacionalističnih in šovinističnih napak in pa zaradi socialno, politične ekskluzivnosti v morfologiji in v tipologiji državnih in nacionalnih kulturnih politik.

Upanje v evropski mir in sodelovanje?

Govorniki helsinške konference niso pozkušali natančno delinirati pojma, vsebine in simbola evropske kulture in njenih duhovnih in stiličnih osebnosti. In prav je bilo tako. Kajti poskus totalnega in globalnega definiranja bi bil zelo jalov posel. Kaj kmalu bi se namreč spremenili v prestižno dialogiziranje in pripranje o socialno-političnih aspektih posameznih kultur in tradicij, o vplivu tako imenovanih velikih nacionalnih kultur na kulturno izkušnjo število srednjih in malih narodov v Evropi, o tako imenovani napredni in nazadnjaški kulturi itd. V Helsinkih je prevladovalo spoznanje: sedanja evropska kultura je rezultat duhovne in umetniške ustvarjalnosti tisočev in tisočev kulturnih delavcev, ki so delali v vseh stoletjih evropske zgodovine in bili člani vseh evropskih narodov. Zato ni moč govoriti o kakršnekoli prevladujočem vplivu nekega nacionalnega kulture na druge. Ob vsem tem pa naj zapisemo tudi to, da je v Helsinkih vznož začel priznavati tudi sedanji zahodni kulturi nekatere vrednosti in da je tudi zahod začel priznavati — recimo v besedah lorda Ecclesa — pozitivno vrednost sovjetskim izkušnjam v distribuciji kulturnih dobrin in umetniških del. Medsebojno priznavanje zaslug in rezultatov in ljubezniva pravičnost sta seveda tudi dokaz, da enotna evropska kultura živi, čeprav Evropo razdvajajo različni in med seboj spiti državno-pravni sistemi.

Pa pozabimo na formalizem medsebojnega priznavanja in budimo optimisti. Morebiti se namreč v ljubeznivosti Euroculta 72 smešljivo skriva ugotovitev, da je evropska kultura nazkljub državnopravnim strukturam, ki s svojimi mejami preprežajo in v tragično razdvajajo našo celino, enoten pojav, enovito duhovno gibanje in celovito občute sveta in življenja. Morebiti je zagledal evropska kultura tudi največ

je in najbolj zanesljivo upanje evropskega miru in sodelovanja.

Državna ali narodna kulturna politika?

Razgovori v palači Finlandia so potekali, da tako imenovane vsedržavno koncipirane kulturne politike praviloma prekrivajo, vsakava vase ali celo onemogočajo razvoj naravnih nacionalnih kulturnih politik. Družbeni vidik kulturnih politik se tedaj umika iz naravnosocialnega okvira v velikodržavni sistem, ali s pejojetivno oznako povedano, v strukturo administrativno-etatskega oblikovanja kulturnega programa. Na Eurocultu 72 smo se tedaj soočili z dilemo: državna ali narodna kulturna politika, oziroma kulturna politika v okviru države ali pa v okviru naroda in njegove družbe. V tem vprašanju moramo videti veliko dilematično nasprotje našega časa. Znano je, da je v Evropi precej več narodov, kot pa je držav. Znano pa je tudi, da so tvorci evropske kulture ustvarjalci, ki so rasli iz duhovno nacionalnih, ne pa iz državno pravnih organizmov.

Helsinško spoznanje o dilematičnem nasprotju našega časa je kajpak kritični odsev enega najbolj tragičnih pojavov in znakov evropske politične prakse v preteklosti in sedanjosti, s katerima se razkriva nasilje državnih organizmov nad narodnimi telesi. Evropski narodov ali Evropa držav? Zdi se, da bodo demokratični procesi sedanosti in prihodnosti terjali tudi od UNESCO temeljito organizacijsko presnovo. Od sedanje organizacije držav članice polje pot k demokratični in enakopravni skupnosti narodov-članov. Ta presnova pa bo morala biti dopolnjena z neposrednim zastopništvom narodnih manjšin iz posameznih držav. Narodne manjšine naj bodo v novi skupnosti UNESCO, se pravi v skupnosti in skupščini nacionalnih kultur, enakopravni člani evropske kulturne družbe. Velikodržavni, srednjedržavni in malodržavni nacionalizmi in ekskluzivizmi so ostale fevdalno-meošanske razdeljenosti evropskega kontinenta. Umakniti se bodo morali času in prihodnosti. Sodobna evropska enotna kultura jih zanika z zahtevo po temeljitem prestražanju sedanje evropske razdeljenosti. Via facti se namreč že stoletja vzpostavljajo in oblikujejo osebne zveze v sodelovanju med evropskimi kulturnimi ustvarjalci in nosilci nacionalnih kultur. Razumljivo pa je, da si lahko zamislimo nove skupinske možnosti tovrstnega sodelovanja, če se ne konstatira brez in proti vmešavanju protagonistor državno-pravnih in političnih organizmov in brez zastopnikov politično-diplomatskih interesov vladajočih struktur sedanje časa.

Ostra kritika na račun centralizirane kulture

Razgovori na sejah odborov in komisij, delno pa tudi besedila resolucij in priporočil Euroculta 72 so opozorila, kako neodložno nujna je demokratizacija evropske kulture. Zlasti je bila naglašena pomembnost razširitve pristopa ljudi h kulturi in njihovega sodelovanja v umetniškem dogajanju. Kultura s svojimi institucionalnimi organizmi ne sme biti last elite manjšine, ki lahko plačuje visoka denarja za kulturne dobrine. Kultura pa tudi ne sme biti last elite umetniške manjšine, ki se prodaja na zahodu za velike denarje, na vzhodu pa za velike družbene privilegije, ali pa ki se ponuja, kot je to pri nas, celo za majhne denarje in za majhne privilegije. Razmišljanja o oblikah množičnega sodelovanja v kulturnem življenju posameznih držav in dežel so bila zvešana z ostro kritiko — v tem pogledu so se v vzhodni in pa radikalni zahodni govorniki zelo zblizali — elite akademске kulture. Večkrat smo slišali trditve, da klasične in tradicionalne oblike kulturnega življenja in načina sodelovanja ljudi v njem nikakor ne ustrezajo več potrebam modernega časa in ne zahtevam, ki jih postavlja program politične in gospodarske demokratizacije moderne družbe. Poudarjeno je bilo, da moramo iskati nove, nekonvencionalne in neformalne metode organizacije in vsebine kulturnega življenja ter dogajanja.

Izredno ostro kričajo pa smo slišali na račun tako imenovane centralizirane, metro-polske kulture. Finančna, materialna in kadrovska moč glavnih mest evropskih držav, ki varčava vse najbolj pomembne kulturne in umetniške organizme, je bila predmet neusmiljene kritike. Centralizirana kultura držav v glavnih mestih je bila razglašena kot anahronistični in protidemokratični pojav. Po mnenju helsinških kritikov prav ta politični in družbeni anahronizem obnavlja in ponavlja neprestano kulturno smrt provinc, ki svoje praznine ni sposobna napolniti niti s materialnimi sredstvi za kulturo, niti

s kadri, niti s kulturnim programom. Decentralizacija kulturne organizacije in njene programa in pa razvoj regionalnih kulturnih središč sta tedaj conditio sine qua non demokratizacije kulture. V tem pogledu so Helsinški posveti sledili skupnem beneški konferenci, ki pa je zaradi svojega svetovnega pomena dodala še to, da kultura ne more biti last le razvitih in bogatih narodov, marveč jo je treba razširiti tudi na zaostalih in razvijajočih se območjih planeta. V Helsinkih je bilo sprejeto vodilo: Kultura naj ne bo le dobrina za vse, marveč tudi za vsakogar. Pomeni, da množično kulturno življenje ne sme peljati v izbris individualnih potreb, zahtev in načinov prisotnosti v kulturni in umetniški sferi.

Decentralizacija kulturnih ustanov, organizacije in programa naj bi potekala v znamenju prostorsko-regionalnega razširjanja kulturnih organizmov po vsej deželi. Programsko sodelovanje gledališča, glasbe, filma, likovne umetnosti, knjižničarstva pa naj bi osmislilo omenjeno prostorsko regionalno ekspanzijo kulturnih ustanov in programov po vsej deželi. Teoretična ocena in analiza praktičnih izkušenj Malrauxove vizije kulturnih domov je obvladovala miselnost in kritično pozornost razpravljalcev. Zlasti tedaj, kadar je razprava iskala sodobno podobno policentrične in interdisciplinarne organizacije kulturnega življenja in umetniških dejavnosti. Zanimivo je, da sta se vzhod in zahod zelo zblizala v obravnavi policentričnih problemov kulturnega razvoja. Celo dopolnjevala sta se z izkušnjami. Jasno je, da je zahod pri vsem tem še načet problematiko idejnega in estetskega pluralizma, medtem ko je vzhod o tem vprašanju previdno molčal. Ni pa napadel zahodnega pluralizma. Vsekakor zanimivo.

Amaterji so legalni

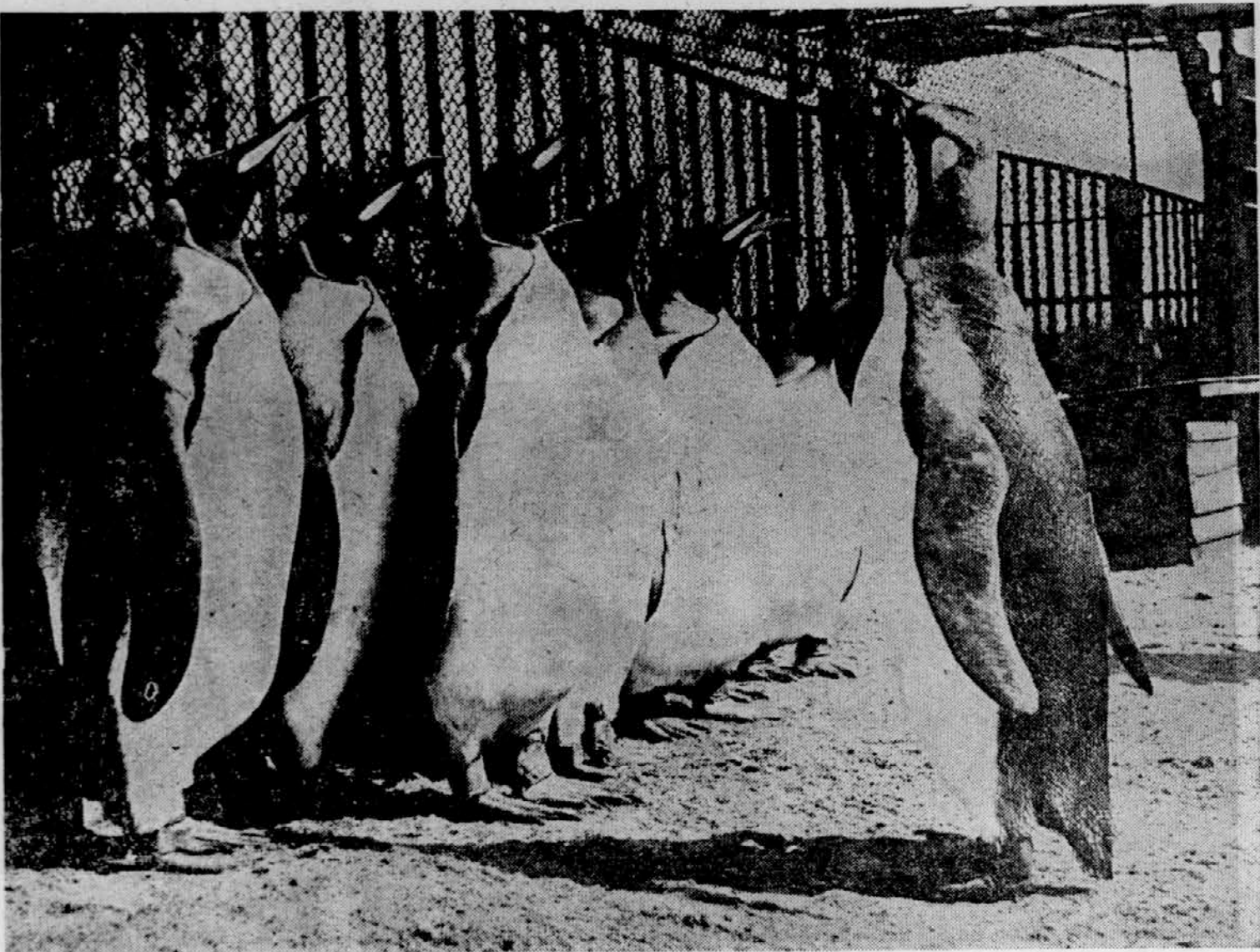
Tudi reprezentativna in institucionalna zgradba evropske kulture je bila na sejah odborov in komisij predmet in cilj ostre kritike. Sedanji model kulturne organizacije, ki prevladuje v Evropi, je seveda z vsemi svojimi dodatki dediščina meščanskega XIX. stoletja. Porabniški zahod in reformacijski vzhod sta jo prevzela v celoti, ne da bi opazila, kako ta model onemogoča demokratizacijo kulture. Dediščina XIX. stoletja oziroma njen način kulturne organizacije je v ostrem nesoglasju s tehnološkimi in z demokratičnimi razvojem sodobne družbe. Pomanjkljivosti tega starikavega sistema se kažejo na več načinov. Naj navedemo nekatere: sklerotična neobistnost v programu, notranja duhovna stagnacija v delu, konsumentna mentaliteta, prosvetno-vzgojna vsiljivost, nacionalizem, klasičistična filantropija, komercializem, odtujenost od množice, socialni elitizem, zvezdnitvo, profetizem itd. itd. To so pojavi hude bolezni, ki kdaj pa kdaj povsem zavre sevanje in širjenje kulture in umetnosti. Da ta bolezen izničuje vplivno in funkcionalno moč kulture, je kajpak povsem jasno. Tudi pri nas, kajpak.

Se ena zahteva je odmevala na konferenci v Helsinkih. Za marsikaterega našega kulturnega ustvarjalca bo nenasladna. Ta zahteva se glasi: prenehati moramo z nedemokratičnim razlikovanjem med tako imenovano profesionalno in tako imenovano amatersko kulturo. So sicer razlike v umetniški kakovosti ustvarjanja in ustvarjalnosti, vendar pa sta kultura in umetnost enotni in enoviti pojem in pojav, ki ga ni moč mehanizirano in administrativno razdeliti na amatersko budo in profesionalno vrhunstvo. Na čela demokratizacije kulture in njene institucionalne zgradbe zahtevajo izbris moralno-normativnih razlik med amatersko in profesionalno kulturo, ki so nastale v času, ko je meščanstvo spremenilo umetnost v tako blago. (To izkušnjo nekatere socialistične administracije celo nadaljujejo.) Skandinavski govorniki so v soglasju s socialističnimi idejami in praksami v svojih deželah povedali: amaterji so legalni v kulturi. In v zvezi s to smo slišali še zahtevo, naj umetniki zapustijo svoj osamljeni romantični pedestal in stopi v avtentično in kritično središče družbenega praksa. Kajpak ni v Helsinkih nikomur padlo na pamet, da bi v izbrisu nasprotja med amatersko in profesionalno kulturo zagledal začetek vesplošnega pohoda diletantizma. Odpravljanje socialno moralnih in socialno normativnih razlik seveda ne pomeni protikvalitetne nivoizacije ustvarjanja.

Zavrtnjena kulturna industrija

O novih oblikah in pobudah v kulturnih politikah, se pravi o inovacijah, so na konferenci v Helsinkih precej časa razpravljali. V ospredju pozornosti pa je bilo vprašanje, kakšen bodo odnos med kulturo in pa množični občili (mass media), kot so to tisk, radio in televizija. Sedanji televizijski program, ki je čista oblika komercialne tele-distribucije, je bil predmet ostrih kritičnih analiz. Tako vzhodni kakor tudi zahodni model sedanjega evropskega radijskega in televizijskega programa sta bila precej nizko ocenjena. Številni govorniki so zavrnilo v radijskem in televizijskem programu tako propagandno enosmernost in državno-politično indoktrinacijo kakor tudi komercialno in pridruhuvo usmerjenost prazne zabave. Množična občila morajo postati sredstvo kulturne politike in naravni medij za razširjanje umetnosti med množicami. Da pa bi dosegli ta cilj, morajo monopoli državno-ideološkega vpliva in monopoli komercialnih in kapitalističnih interesov odstopiti svoje mesto umetniško-kulturnemu in znanstveno-informativnemu programu. Tako kot kultura ne more biti gde prazne zabave, v katerem populacije pozabljajo na tegobe življenja, tako tudi televizija ne sme ostati na ravni množičnih zahtev tega časa. Nekateri govorniki so celo trdili, da sedanji televizijski programi peljejo v množično po-neumljanje populacij in v množični razkor naravnih vrednot človeka in življenja. Tudi v tem pogledu so bili skandinavci najbolj ostri in duhoviti kritiki.

Razprava o inovacijah v kulturnih poli-

— PRSI VEN, TREBUH NOTER!

Novo na knjižni polici

Otroška ljudska pesem

Kako dolga je pot do slikanice

Pred mano je slikanica Pojte, pojte drobne ptice. V njej je izbor naših ljudskih pesmi za otroke, ki jih je odbrala in uredila Kristina Brenkova. Knjigo je ilustrirala Marlenka Stupica, spremno besedo pa napisala prof. Marija Jamarjeva Legatova.

V deželah, kjer se je najprej razvila mladinska literatura, v Angliji in v Franciji, so že pred sto leti dali otrokom slikanice z ljudskimi pesmimi. Na njihovih knjižnih policah so se tačas zvrstile že nošete takšne slikanice. Z različnimi izbori pesmi, ki so jih ilustrirali številni ilustratorji. Slikanice tiskajo v visokih nakladah. Založnik ni imel in tudi danes nima z njimi izgube, temveč dobiček.

V tej naši slikanici je natisnjen samo šopek tistih pesmi, s katerimi so zrasli otroci, kar smo na tej zemlji. Bajati in prepevali so jih babice in dedje, očetje in matere svojim otrokom, preden so zaspali, ob igrah, ob delu, ob srečanju z murmom, s čebelico in s kosom, s praprotnjo in z drevesi.

Marija Jamarjeva piše o teh pesmih v spremni besedi:

»Zažabke in uspanke, ki jih poje naša mati, so kratke in stvarne, čeprav zveni iz njih nenehna skrb in ljubezen. Ze v prvih letih življenja spoznavajo naši otroci delo in težave. Malčki perejo, žanjejo ajdo, plevejo, pomagajo pri setvi in varujejo dom. Zivaji jim pomagajo pri delu: lastovka pometa hišo in lupi krompir, mucke pečejo kruh, psičijo orjejo.

Na paši se otroci razlize. Pastirčki z izštevankami določajo, kdo bo lovil, se love, skrivajo, pletoje rime in veržne pesmice. Pogovarjajo se z živalmi, ženijo drevesa med sabo in se smejejo vsem, kar je nenavadno in čudno za otroške oči.

Medtem ko se presiti angleški otroci v slikanici angleških ljudskih pesmi branijo jesti, si naši otroci v naših ljudskih pesmih žele stružile ali vsaj kos kruha.

Boje se, da bi jim ne ukradli putke, da muca ne bi pojedla smetane, da ne bi raztresli moke in ostali brez kruha.

Te zabavne pesmi so spremjale rodove otrok, ob njih so se spoznavali z vezano besedo, ob njih so bogatili svoj esedni zaklad in odkrivali lepote slovenskega jezika. Ob teh ljudskih stvaritvah so se učili tudi naši najboljši mladinski pesniki.

Marlenka Stupica je dala v tej knjigi vrsto najlepših ilustracij.

Dan za dnem jemljem knjigo v roke. Prebiram pesmi in gledam ilustracije, gledam jih in se jih ne nagledam. To je slikanica, ki bi morala gotovo v vsak dom, v vsako našo družino.

Poleg slikanice Pojte, pojte drobne ptice je dala založba na trg še gramofonsko ploščo z istimi pesmimi. Pripovedujeta jih igralca Alenka Svetlova in Tone Kuntner.

Ta naša prva slikanica z ljudskimi pesmimi za otroke je izšla, če gledamo na evropska merila, s precejšnjo zamudo. Slika-

nice so drage. Drage so tudi danes in drage bodo tudi jutri. Za nas, Slovence, prav gotovo.

Slikanica Pojte, pojte drobne ptice je nastajala deset in več let. Preden so izšle barvne ilustracije v knjigi, so izhajale leto za letom v Ciscibanu. Cisciban je potem odstopil barvne filme založbi, da je lahko izdala to slikanico.

Ze samo ta podatek nam govori, da nimata ne družba in ne založba pravega odnosa do takšne prve knjige, ki naj bi jo dobili v roke vsak naš otrok.

Take slikanice bi morale biti subvencionirane. Sicer se nam bo lahko primerilo, da bomo čakali na naslednjo slikanico z otroškimi pesmimi spot drugih deset let. V tem času bi spet Cisciban tiskal barvne podobice. Odstopil bi barvne filme založbi, založba bi mogla tiskati in izdati slikanice po kolikor toliko ustreznih cen.

Ukrajinci pa, ni še dolgo tega, so izdali v matični deželi 15.000 izvodov slikanic z ljudskimi otroškimi pesmimi. Te pa so razposlali po svetu, povsod, kjer živijo Ukrajinci.

Ze Streklju je želel dati otrokom ljudske pesmi. Uresničujočo postopoma njegovo zamisel! Koliko lepih otroških ljudskih pesmi imamo že v Streklju! Koliko drugih, še nenapisanih, so našli naši etnografi med ljudstvom! In koliko iskrih, duhovitih, nagajivih, domiselnih ljudskih otroških pesmi je našel en sam etnograf današnjih din, dr. Milko Matičetov!

BRANKA JURCA

POMOTA BO, ZATE SEM LE PREVELIKA MIS!

Samoprispevek

Odprte roke za nujne reči

Kaj osvetljuje anketa o treh četrtinah slovenskih občin

Samoprispevek postaja v zadnjem času v Sloveniji vse pogostejša oblika zbiranja sredstev občanov za njihove krajevne in tudi občinske potrebe. Poskušali smo zbrati čimveč podatkov, da bi prišli do celovitejšega pregleda nad samoprispevki v naši republiki, kar se nam je posrečilo le deloma, ker nam nekatere občine niso odgovorile na vprašanja, nekatere so nam sporočile, da nimajo popolne evidence ali jo šele delajo in podobno. Tako tudi na republiški ravni nimajo nikjer vseh teh podatkov, čeprav so si jih v zadnjem času prizadevali zbrati npr. v republiškem sekretariatu za finance in v zavodu SRS za planiranje. Njuni podatki pa se tako zelo razlikujejo med seboj, da smo jih mogli v skrajni nujni uporabi le nekaj. Naš prikaz zato ni popoln, kaže pa vsaj približno podoba, kako je s samoprispevkom — in mimogrede tudi, kakšna zadrega nastane, ko človek pri nas išče podatke.

Že tradicija

Na prve podatke o samoprispevkih našletimo proti koncu petdesetih let in v začetku šestdesetih let, čeprav ponekod pravijo, da so imeli podobne akcije občanov že dosti prej. Sprva so poznali samoprispevek skoraj samo v posameznih zasebnih krajih, kjer so dali ljudje nekaj v denarju, še več pa v materialu in prostovoljnem delu, da bi tako prišli do vodovoda, elektrike, lokalne ceste ali podobne manjše zadeve. Marsičesa očitno niso niti zapisali in bi moral iti človek sedaj tako rekoč od vasi do vasi in brskati po spominu prebivalcev, če bi hotel zvedeti, kaj vse je bilo narejeno na tak način in koliko je to vredno v denarju. Vsekakor lahko zanesljivo rečemo, da tega ni bilo malo.

Pozneje, zlasti pa zadnja leta se je uveljavilo zbiranje samoprispevkov za območje posameznih krajevnih skupnosti ali več krajevnih skupnosti skupaj ali celotne občine ali več občin skupaj (letosnji primer petih ljubljanskih občin). Tudi namen zbiranja samoprispevkov se je spremenil ali, bolje rečeno, razširil. Vse pogostejši, domala že kar normalen pojav je, da s samoprispevkom sofinancirajo zlasti novogradnje ali modernizacijo starih objektov za potrebe šolstva in otroškega varstva. To so v glavnem precej drage zadeve, zato plačujejo ljudje samoprispevek po več let. Uveljavlja se praksa, da za dobo 7 ali 8 let.

Zelo različno je, koliko posamezniki prispevajo. Navadno 1 ali 2 odstotka od osebnih dohodkov, ponekod tudi več, izjemoma celo do 6 odstotkov; upokojenici plačujejo največ do 3 odstotka od pokojnine, medtem ko dajejo kmetje, obrtniki ipd. ponekod tudi do 5 odstotkov od katastrskega dohodka ali od drugih dohodkov. Občani z najmanjšimi dohodki so plačevali samoprispevka praviloma oproščeni, kriteriji glede tega, kdo je oproščen, pa so različni.

Veliko zbranega

Kakor kaže naša razpredelnica, se je doleže nateklo z zbiranjem samoprispevkov na območju 42 občin v Sloveniji (za toliko občin se nam je posrečilo dobiti kolikor toliko popolne podatke, medtem ko je vseh občin v naši republiki 60) blizu 218 milijonov dinarjev (blizu 22 milijard starih dinarjev). Toliko samo o denarju. Koliko pa so ljudje v vseh teh letih prispevali s svojimi prostovoljnimi deli, z darovanjem lesa in drugega materiala — tega najbrž ne bo moči nikoli natančno ugotoviti. Samo v 12 občinah, izmed tistih, ki smo jih anketirali, so nam posrežili tudi s podatki o vrednosti prostovoljnih delovnih akcij, skupni znesek pa je okrog 20 milijonov dinarjev. Najbrž je prav, če tu posebej navedemo s obliko občino kot rekordno v prostovoljnem delu, saj so tamkajšnji občani prispevali v tej obliki vrednost 8.164.000 dinarjev. Tudi nekatere druge občine so se izkazale, medtem ko ponekod očitno sploh ni bilo prostovoljnih delovnih akcij, zlasti pa ne v mestih.

Zanimivo je, da sredi samoprispevkarske razrilice v Sloveniji še vedno najdemo tudi točke, kjer samoprispevka sploh niso uvedli. Tak podatek sta nam poslali občini Jesenice in Ravne na Koroškem, po podatkih republiškega sekretariata izpred nekaj mesecev pa kaže, da samoprispevka najbrž nimajo uvedene tudi v Izoli.

Neizglasovani samoprispevki so izjeme

Poučno je, kar nam poročajo z Raven, kjer so občani pred dvema letoma na referendumu glasovali proti občinskemu samoprispevku za potrebe vzgoje in izobraževanja. Denar za te investicije zbirajo sedaj tako, da gre v ta namen nekaj več (letos 0,45 odstotka) iz prispevkov od osebnih dohodkov, nekaj pa dajejo gospodarske organizacije. Uresničevanje programa, ki so ga pripravili ob predlogu za samoprispevek, je v precejšnjem zaostanku, saj se zbira zaradi neizglasovanja samoprispevka več kot polovica manj denarja, kot so računali. Zato ni čudno, da spet ozivlja misel na samoprispevek in da pravkar pripravljajo anketo, ki naj bi razodela, ali so občani že kaj drugačnega mnenja kot takrat, ko je večina glasovala proti.

Sicer je bilo doslej zelo malo primerov, da samoprispevek ni bil izglasovan, dogajalo pa se je vendarle tudi drugod, ne samo v Ravnah. Kaže, da imajo ravno v soboški občini ob rekordnem številu uvedenih samoprispevkov še drugi rekord — devet primerov, da samoprispevek ni bil izglasovan.

Toda takšni izidi so, kakor rečeno, le izjemni. Podatki, ki smo jih zbrali, nasprotno kažejo, da je pripravljenost Slovencev za plačevanje samoprispevkov čedalje večja. O tem poročajo iz vrste občin, kjer nameravajo po izteku sedanjih samoprispevkov razpisati spet nove. Ugodno vzdušje med občani nastaja, ko vidijo, kaj vse je že zraslo iz njihovih dosedanjih prispevkov.

Ze po sedanjih programih, torej s samoprispevki, ki so že sprejeti, se bo v prihodnjih nekaj letih nateklo najmanj nadaljnjih 467 milijonov dinarjev (skoraj 47 starih milijard).

Sezidanega toliko, da ne prestejejo

To, kaj je že sezidanega, kaj se zida ali obnavlja in kaj bo v prihodnjih nekaj letih še narejeno, razodeva tale značilni dopis, ki so nam ga skupaj z izpolnjenim vprašalnikom poslali iz ajdovske občinske skupščine: ... Navedeni podatki se nanašajo na tiste samoprispevke, ki so bili uvedeni s formalnim postopkom in kjer je sodelovala občinska skupščina. Če pa listamo letna poročila krajevnih skupnosti, ugotovljamo, da je bilo v zadnjih letih s prostovoljnimi deli in tudi z zbranimi sredstvi, predvsem na vaseh, napravljenega ogromno. V sleherni krajevni skupnosti si občani urejajo sadeže (ceste, vodovode, kanalizacije, pokopališča, spomenike in podobno) za svoje vsakdanje življenje. Težko pa bi bilo to izraziti v številkah, ker niso bile vodene evidence. ...

Ce se torej ob upoštevanju teh zadržkov, ki nam zadržajo pogled, ozremo po anketiranih občinah, tedaj lahko povemo, da so to sezidali, dozidali ali posodobili (novogradnje) je približno polovica) okoli 80 solskih in okoli 20 vzgojno-varstvenih objektov, po programih pa jih bodo v prihodnjih nekaj letih še okoli 100 oziroma okoli 25. K tem moramo posebej prišteti 35 sol in 25 vrtec, torej skupaj še 50 objektov, ki bodo sezidani do leta 1978 na območju vseh petih ljubljanskih občin. To so del doslej zbranega denarja iz samoprispevkov, ki je začel pritekati januarja letos, če porabimo za izdelavo investicijske tehnične dokumentacije. Poleti so začeli graditi tudi že prva dva objekta za potrebe predšolskega in šolskega varstva v Vevčah in na Skofljici. V anketiranih občinah so s pomočjo samoprispevka asfaltirali, razširili in popravili pa tudi na novo naredili neugotovljeno število cest oziroma kilometrov cestnice. Samo v ptujski občini so modernizirali 46 km cest, v ajdovski pa so jih 42 km asfaltirali v naseljih. Sicer pa sta to le dva primera, kjer razpolagamo z natančnimi podatki. Ceste modernizirajo s pomočjo samoprispevka tako rekoč v vsaki občini in jih bodo še naprej, kakor pravijo. In tudi mostove.

Zal ni dosti podatkov, koliko je bilo zgrajenega vodovodnega in kanalizacijskega omrežja. Tega je preprosto toliko, da v večini občin očitno niti sami ne vedo, koliko. So pa številke, kolikor jih je, res impozantne. Tako so, denimo, v Murski Soboti zgradili 63 vodovodov, v Brežicah 25, nekaj pa se gotovo skriva tudi za takimi podatki, kot jih občine večinoma navajajo, primer pa je (po telefonu) iz Črnomurja: »40 komunalnih in še 26 solskih in komunalnih objektov. Za temi objekti tiči vse, kar si človek lahko misli, tja do elektrifikacije podeželja, ureditve prostorov za kampiranje in popravila spomenikov NOB. Delež samoprispevka v vseh teh investicijah je različen, suče pa se nekako od 25 do 60 odstotkov investicijske vrednosti objektov. Marsikaj je bilo zgrajeno tudi izključno z denarjem, materialom in prostovoljnimi deli občanov.

Vprašanje, ki ljudi najbrž najbolj zanima, pa je, kako se gospodarji z njihovim denarjem.

Po vseh odgovorih iz občin in na podlagi drugih informacij je očitno, da uporabljajo denar iz samoprispevkov povsod zares le strogo za tiste namene, za katere ga ljudje dajejo. Nepravilnosti nismo zasledili.

Večina upraviteljev gospodarji s samoprispevki tako, da jih porabljajo splošno in namensko, le ponekod pa jih za nekaj časa oročajo pri banki, da pridejo do potrebnih kreditov, seveda za iste namene, kot je uveden samoprispevek.

Inž. Natan Bernot, predsednik upravnega odbora sklada ljubljanskih občin pri TIS Ljubljana za gradnjo osnovnih sol in vzgojno-varstvenih zavodov (tako dolg naslov ima »skrbništvo ljubljanskega samoprispevka«, pravi med drugim: »Denar je pri ljubljanskih banki in se obrestuje na a vista sredstva 4-odstotno. Sklad je dolžan po zakonih in tudi po odloku, s katerim je bil ustanovljen, uporabljati ta denar strogo namensko, kar pomeni, da ga ne sme drugade opleniliti. Čeprav bi kratkoročno angažiranje denarja v druge namene lahko prineslo večje obresti, se upravni odbor sklada dosledno drži predpisov in dogovorov občanov o namenski uporabi samoprispevka. Sicer pa je denar v vsakem primeru najbolj oplemeniten, če so objekti hitro sezidani. In tako ravnamo. Denar bo splošno vlagan v objekte in bo hitrost dotoka diktirala hitrost gradnje.

Kakor že rečeno, podobnega mnenja so tudi v večini drugih občin, zato lahko upravičeno domnevamo, da se samoprispevki po najzanesljivejši poti spreminjajo v tisto, za kar so bili razpisani in izglasovani.

Na koncu pa še pogled po Jugoslaviji. Ne bo odveč, če vzemo, ali je tudi v drugih republikah samoprispevek tako v modi kot pri nas.

V denarju se je nateklo lani samoprispevka v SR Sloveniji okoli 58.370.000 din, v SR Bosni in Hercegovini 43.007.000 din, v SR Črni gori 14.842.000 din, v SR Hrvaški 112.290.000 din, v SR Makedoniji 4.656.000 din, v SR Srbiji (vseštev obe avtonomni pokrajini) pa 208.483.000 din.

Torej splošen jugoslovanski pojav in nikakršna slovenska posebnost.

Gradivo zbral: MARKO JAKŠE

	Število doslej uvedenih samoprispevkov v občini v KS	Doslej že zbrano v dinarjih	Po programu se bo nateklo še din
AJDOVŠČINA	—	18	698.000
BREŽICE	1	36	10.000.000
CELJE	1	7	7.915.000
CERKNJA	2	1	2.730.000
ČRNOMELJ	2	33	2.000.000
DOMŽALE	2	1	7.609.000
DRAVOGRAD	—	2	—
G. RADGONA	1	5	1.030.000
HRASTNIK	1	—	502.000
IDRIJA	2	4	4.882.700
IL. BISTRICA	1	2	6.980.000
KOČEVJE	2	4	7.074.700
KOPER	—	112	5.000.000
KRSKO	—	2	4.066.500
LASKO	—	3	—
LENART	1	32	1.380.000
LUTJA	1	—	3.600.000
VSEH PET LUBLJANSKIH OBČIN SKUPAJ	1	—	30.000.000
LOGATEC	1	4	1.810.000
MARIBOR	1	50	ni podatka
MURSKA SOB.	—	251	13.780.000
NOVA GORICA	—	64	4.901.600
NOVO MESTO	1	66	1.750.000
ORMOZ	—	8	97.900
PIRAN	—	1	8.417.800
POSTOJNA	2	—	7.364.800
PTUJ	—	21	4.435.500
RADLJE	—	3	66.000
RADOVLJICA	1	—	9.909.300
RIBNICA	2	77	7.454.100
SL. BISTRICA	3	108	26.500.000
SENTJUR	2	14	1.750.000
TOBMIN	—	16	2.685.700
TREBNJE	2	10	4.878.000
TRZIC	1	1	3.660.000
VELENJE	1	—	9.502.000
ZAGORJE	2	1	4.793.200
ZALEC	2	23	7.817.000
			210.000.000
			1.900.000
			86.910.000
			12.040.000
			412.000
			2.300.000
			17.500.000
			8.500.000
			4.000.000
			300.000
			11.090.700
			2.000.000
			1.800.000
			5.260.000
			15.893.000
			2.000.000
			5.250.000

Spodbuda za gospodarske naložbe občanov

Kakšni bodo jutrišnji veliki obrtniki

Poglavitno bo preprečiti izkoriščanje zaposlenih delavcev in družbene skupnosti

Nekateri se še spominjajo velikega preplaha pred leti, ko se je rojeval zakon o naložbah tujega kapitala v Jugoslaviji. »Zdaj bodo torej po malem razprodali naša podjetja.« so tedaj nekateri zaskrbljeno komentirali. Pa se ni zgodilo nič takega. In tudi v sedanjih komentarjih, da bomo našo družbo začeli zdaj na veliko privatizirati, je očitno veliko, veliko preveč pretiravanja. Že res, da bomo čez nekaj let morda imeli tudi obrtnike, ki bodo zaposlovali tudi po 20, 30, 50 ali celo več delavcev. Če ta novi razmah zasebnega sektorja poskušamo trezno in realno oceniti, pa ugotovimo, da naša družba zaradi tega ne bo prav nič manj socialistična, kot je zdaj.

S tem, ko se zdaj v Sloveniji resneje pogovarjamo o vsebini novega zakona o osebnem delu občanov, ki z delovnimi sredstvi v svoji lasti samostojno opravljajo obrtne, gostinske, prevoznike, trgovske in projektantske gospodarske dejavnosti, se pravzaprav niti ne odločamo za kaj povsem novega. Treba je samo polistati po dopolnilih k zvezi ali pa k republiški ustavi, pa v njih najdemo besede o zajemni svobodi za samostojno osebo delo občanov z delovnimi sredstvi v njihovi lasti. Z republiškim zakonom naj bi torej dobili samo zakonsko konkretizacijo ustavnih dopolnil.

Vrzeli družbenega gospodarstva

Ce pa je torej »privatizirane« ali drugače, osebnemu delu z zasebnimi sredstvi tudi ustavno zagotovljen družbeni položaj potem to ni storjeno brez razloga. Zasebno delo je namreč v sedanjih razmerah nujni sestavni del družbenega reprodukcijskega procesa. Ob specializaciji družbenega gospodarstva in ob doseženih stopnjah tehnologije je namreč v družbeni proizvodnji še vrsta vrzeli. Te lahko najhitreje in najbolj racionalno zapolni prav zasebna dejavnost. Lasko smo prepričani, da se bo družbenemu gospodarstvu še dolgo splašalo, da bo proizvodnja nekaterih sestavnih delov, ki jih ni mogoče delati v večjih serijah, naročilo pri zasebnikih. Podobno je s servisnimi storitvami pa z majhnimi zasebnimi gostinskimi obrati, ki se ponavadi družbenemu podjetju sploh ne izplačajo. ...

Družba je torej zainteresirana spodbujati zasebno pobudo na vseh tistih področjih gospodarstva, kjer bi bila sicer pomembna, siromašna in na katerih se prejemajo s premajhnimi zanimanjem in premajhnimi zmogljivostmi družbenega sektorja.

Vse je mogoče usmerjati

Velja še poudariti, da pot v namišljeno privatizacijo družbe nikakor ni tako sploška, da bi lahko na njej nevarno spodrsnili. Potem ko družba ugotovi, na katerih področjih je privatna dejavnost koristna in potrebna, lahko s svojimi instrumenti in s svojo diferencirano politiko krepko usmerja razvoj. Saj ima vendar v rokah kreditno in davčno politiko, primerno lahko usmerja finančna sredstva občanov, zaželene rezultate lahko dosega tudi s svojo lokacijsko politiko in še z marsičim.

Ce pa že pravišemo bojazni pred privatizacijo družbenega gospodarstva, potem moramo prisluniti tudi ustavnemu določilu, po katerem imajo »privatniki« načeloma enak družbenoekonomske položaj in v osnovi enake pravice in obveznosti, kot jih imajo delovni ljudje v organizacijah družbenega dela. To pa pomeni, da tudi osebnemu delu z zasebnimi sredstvi v družbi nikakor ne sme biti diskriminirano, ne sme biti zastavljeno pri kreditni politiki, in ne sme biti onemogočeno z davčno politiko. Skratka, nekatere predstave, ki še obstajajo, da bi bilo takšno delo družbeno manj vredno in manj ugodno, bo treba brisati iz javne zavesti.

Svoboda z dvema pogojema

Ce pa govorimo o pravicah in svobodi privatistva, potem je treba reči, da neomejena zakonita širina, ali če hočemo, svoboda, lahko velja samo za tiste zasebnike, ki bodo sami delali s svojimi delovnimi sredstvi. Za vse, ki bodo zaposlovali druge delavce, pa seveda ne bo smelo biti svobode in možnosti za prilajanje tujih rezultatov dela — za izkoriščanje zaposlenih.

»Privatnik« bo lahko v zakonitih okvirih užival podjetniško svobodo in bo deležen danih družbenih pravic z dvema pomembnima pogojema: da bo tudi svojim delavcem priznaval in zagotavljal vse iz dela izvirajoče pravice in da bo tudi svojim delavcem po enakem načelu, kot sicer velja za družbeno gospodarstvo — naj tisti, ki več ustvarja, družbi tudi več daje.

In če bo to dvoje zagotovljeno, potem ne bo toliko pomembno, koliko delavcev bo lahko zaposlenih v zasebni delavnici ali obratu, kot bo pomembno to, kakšno bodo odnosi med zasebnikom in njegovimi delavci in odnosi med družbo in lastnikom delovnih sredstev.

Predlagajo dve omejitvi

Bila pa bi velika škoda, če bi ostali samo pri dosedanjih klasičnih oblikah, za obrt, gostinstvo in druge dejavnosti. Najbrž bi storihi premalo, če bi dovolili samo več najetih delovnih moči v zasebnih delavnicah. Že res, da bi s tem spodbudili, da bi se več denarja preliło iz žepov občanov v produktivne namene — v družbeno koristno gospodarsko dejavnost. Že tako bi lahko odpravili skrb tudi prenekastru našemu domcu. Nikakor pa ni mogoče pozabiti, da

naša socialistična skupnost temelji na samoupravljanju in družbeni lastnini proizvodnih sredstev. Tudi osebno delo z zasebnimi delovnimi sredstvi je treba torej temu prilagoditi.

Pogosto, kako bi po dosedanjih zasnovah bodočega zakona to uravnila. Če se bo občan, lastnik delovnih sredstev, ki bo zaposloval tujo delovno moč, odločil za klasično obrt, potem bo moral bržkone spoštovati dve omejitvi. Po nekaterih sedanjih predlogih bi vrednost osnovnih sredstev za vsako delovno mesto ne smela presegati 300.000 dinarjev. Druga omejitev bi bilo število zaposlenih, ki po sedanjih maksimalno široki varianti ne bi smelo biti večje od deset. Tudi v takšni »klasični« obrtni delavnici pa bi za zaposlene veljala vsa delovna zaščita; osebni dohodki pa bi bili določeni s kolektivno pogodbo, ki bi jo sklenila gospodarska zbornica in sindikati.

Veleobratna podjetja s samoupravo

Ce pa bi se zasebnik odločil za višje organizirano obliko — za delitev dohodka z zaposlenimi delavci — pa bi lahko v delavnici zaposloval več ljudi, kot bi bilo to dovoljeno za klasično obliko.

Tretja oblika, ki bi bila še močno podobna organizacijam družbenega dela, pa bi dajala najširše poslovne, strokovne in tudi vodstvene možnosti takšnim zasebnikom, ki bi hoteli izdatneje dokazati in uveljaviti svojo sposobnost.

Takšen zasebnik bi se odločil za ustanovitev tako imenovane pogodbene delovne organizacije. Delavci, katerih število sploh ne bi bilo omejeno, bi imeli v njej tudi vse samoupravne pravice. Te bi bile nekoliko okrnjene le po finančni plati in glede imenovanja direktorja. Zasebnik, ki bi v organizacijo vložil svoj kapital, bi imel namreč pravico do povrnitve sredstev. Razen tega bi imel prav zaradi vloženega kapitala tudi pravico do obresti na svojo hranilno vlogo!

Potem ko bi bile poravnane družbene obveznosti in obveznosti do lastnika delovnih sredstev, bi prišla seveda na vrsto delitev osebnih dohodkov na kolektiv. Pri tem bi bilo upoštevano tudi osebno delo lastnika sredstev. Njegove pravice bi torej ne mogli strani izhajale iz njegovega vloženega kapitala, na drugi strani pa tudi iz njegovega osebnega dela.

Direktorju ne bi mogli spodmakniti stola

Posebna pravica, ki bi jo imel ustanovitelj pogodbene delovne organizacije, pa bi bila trajen direktorski položaj. Niti kolektivni odbor, niti svet delavcev ne bi imel pravice direktorja odstaviti ali zamenjati, če bi v redu izpolnjeval pogodbene obveznosti.

Brž ko je prišla ideja o omejenih najvišjih obliki organiziranosti zasebne dejavnosti v javnosti, se je pojavilo tudi vprašanje: Bodo »privatniki« zares hoteli svojo poslovno svobodo omejevati s samoupravnimi organi? Se jim bo to finančno izplačalo?

Poslovne ambicije — največja spodbuda

Prevladuje mnenje, da bo za takšno »samoupravno« obrt dovolj zanimanja med mlajšimi občani. Že res, da bodo njihove finančne potrebe lahko zadovoljene že v klasični delavnici. Če bi pa bil motiv samo finančni potem bi zasebniku sploh ne kazalo širiti dejavnosti. Vendar je za normalno ambicioznost človeka značilna tudi težnja po doseganju vse večjih in večjih rezultatov ter uspehov. »Privatnik« bo torej v mnogih primerih prav z razširjeno reprodukcijo svoje dejavnosti šele popolnoma zadovoljil svojo poslovno in organizacijsko stremiljenja. Zaradi tega mu bo ta možnost dana tudi v pogodbeni delovni organizaciji, v kateri bo imel široke možnosti za reinvestiranje sredstev. To pomeni, da njegove iz lastništva izvirajoče pravice zaradi odplačil ne bodo prekmalu ugasnile.

Vse omenjene široke možnosti (z delitvijo dohodka in z ustanavljanjem pogodbenih delovnih organizacij) pa seveda ne bodo mogle veljati za vsa gospodarska področja. Čeprav naj bi novi zakon recimo dovolil osebno delo z zasebnimi sredstvi tudi v prevoznih in trgovskih dejavnostih, pa je že zdaj jasno, da bodo na teh dveh področjih velike omejitve. Privatno trgovino bodo, recimo, predpisi dovoljevali samo izjemoma, in to v najbolj oddaljenih krajih, kjer bi se družbenemu podjetju trgovina ne izplačala. Prevozniki, pa čeprav bi po novem morda lahko le imeli tudi avtobuse, pa naj bi po sedanjih predlogih lahko imeli le eno samo vozilo in morda v pomoč še sovoznika.

Jasno je torej, da nova zakonska ureditev ne bo prinesla nikakršne privlačnosti našega socializma niti ne izkoriščanja delavcev, pa tudi ne novih možnosti za neupravičeno bogatenje, marveč le širše možnosti vsem tistim, ki hočejo delati v svojo osebo korist in v korist vse družbe. Gre torej le za konkretizacijo ustavnih dopolnil.

FRANCE JERAM

Srečanje z nizozemskim ekonomistom

„Zavzemam se za individualno odgovornost“

Dr. Marius Broekmeyer se že veliko let posveča naši državi

Marius Broekmeyer se je oženil v Jugoslavijo in z delavskim samoupravljanjem že, ko se je le-to rodilo; leta 1950. Takrat je kot študent slavistike na univerzi v Amsterdamu prišel v Zagreb na delovno akcijo. Prispel je s prvo skupino tujcev, ki so se ojnali in po informacijah prišli v Jugoslavijo pogledat, kaj se dogaja. Rad se spominja tistih dni in pravi, da se ni pozabil pretečenih Francozov (iz Pariza jim ni dovolila potovati k nam komunistična partija Francije), ki so se pripeljali, da bi spoznali resnico o Jugoslaviji.

Nizozemski brigadir je nato tudi 1951. leta prepeval na progi Doboj—Banja Luka su tunelu usred mraka Bihacana sto momakas. Po tem je dobil stipendijo in ostal deset mesecev v Zagrebu, kjer je študiral srbohrvaščino. Vrnil se je v domovino, končal študij in se zaposlil v inštitutu za Sovjetsko zvezo, ki je postal pozneje inštitut za vzhodno Evropo pri univerzi v Amsterdamu, kjer je še zdaj zaposlen.

Marius Broekmeyer se je najprej ukvarjal z družbenopolitičnim sistemom Sovjetske zveze, nato pa se je začel vse bolj posvečati Jugoslaviji. Od takratnih dvajsetih knjig, ki jih je o naši deželi imela biblioteka inštituta, jih je zdaj po njegovi zaslugi že štiri tisoč. Znanje srbohrvaškega jezika, ki ga res odlično obvlada, še bolj brusi ob branju osmdesetih časnikov, časopisov in revij, ki jih inštitut redno dobiva iz Jugoslavije. Zadnje čase prebira s pomočjo slovarja tudi slovenske časopise; omenil je Teorijo in prakso, Probleme, Athropos in še nekaj drugih.

Samoupravni otrok je rasel in Marius Broekmeyer je spremljal njegov razvoj. Leta 1968 je svoje znanje obiralo z doktorsko disertacijo »Delavski svet v Jugoslaviji od 1950 do 1968«. To je bil prvi doktorat iz samoupravljanja na amsterdamski fakulteti za družbene vede.

Osnovna ideja je sprejemljiva tudi za druge

Svet pa je slisal zanj, ko je 1970. leta v Amsterdamu priredil svetovni simpozij o samoupravljanju. Udeležilo se ga je 240 ljudi iz štirinajstih držav. S tem je bil na zahodu prebit led za razprave o samoupravljanju. Le-to je postalo akademski tema in naš so-govornik pravi, da je pri njih za obravnavanje več kot ideologiziranje.

Marius Broekmeyer je se dni pripeljal v Jugoslavijo dvajset študentov sociologije in ekonomije, ki so želeli preveriti znanje in vtise, nabrane med študijem o Jugoslaviji.

— Del napredne svetovne javnosti (francoske, nemške, perzijske, čilške) je začel zadnja leta na široko razpravljati o samoupravljanju kot družbenopolitičnem sistemu. Le-to je postalo tudi že programsko načelo nekaterih strank, sindikatov in celo vlad (francoske socialistične stranke, sindikata CFDT, perzijske in čilške vlade ter drugih). Kaj menite o tem procesu in perspektivah razvoja samoupravljanja tudi v drugih deželah?

DR. BROEKMEYER: Težko je govoriti o nečem, kar naj bi se moralo zgoditi v bodočnosti. Lahko pa rečem, da je osnovna ideja sprejemljiva tudi za druge. Treba je le razločiti, kaj je v dosedanjih izkušnjah posledica jugoslovanskih razmer, kaj pa bistvo teorije o samoupravljanju. Hočem reči, da ni treba vsega prevzeti od vas, ker je vaše samoupravljanje odsev zgodovine vaših narodov, nerazvistiosti in drugih čimteljev. Gotovo pa je, da se v svetu vedno več govori o tem in da se ljudje, če že drugače ne, vsaj verbalno trudijo, da bi samoupravljanje sprejeli kot eno od možnosti za nadaljni razvoj. Tako izhaja naprimer v Franciji trimesečna revija Samoupravljanje (Autogestion), ki jo izdajajo napredni intelektualci. Omenjena revija je pritegnila k sodelovanju večino pomembnejših teoretikov samoupravljanja iz vse Evrope. Prav tako je doslej izšlo o tem že precej knjig in poglavljen študij s sociološkega in ekonomskega gledišča.

K Vanekovemu mnenju

— Vi ste napisali še nekaj knjig in veliko člankov o naših razmerah in o samoupravljanju. Kaj menite o drugih avtorjih, ki so prav tako znani v svetu: Royu Mooru, Albertu Meijneru, Yaroslavu Vaneku?

B.: Najprej razlikovalcem samoupravljanja je zame vsakokrat Yaroslav Vanek, univerzitetni profesor iz ZDA. Proslavil se je s svojo knjigo o upravljanju delavcev v pogojih socialističnega tržnega gospodarstva. Nekateri moji nizozemski kolegi celo menijo, da ima Vanek tak pomen za politično ekonomijo socializma, kakršnega ima Keynes za kapitalizem. Druga Vanekova knjiga, ki se imenuje Gospodarstvo in participacija, je bolj konkretno govori o teoriji samoupravljanja.

— Ali lahko navedete kako Vanekovo stališče, s katerim se ne strinjate?

B.: Ne morem se strinjati z Vanekovimi pogledi na tako imenovano interno financiranje podjetij v Jugoslaviji. Vanek namreč meni, da le-to ne ustreza, češ da se družbeno bogastvo razpiše oziroma da se ne vplaga na najracionalnejši način. Tako lahko podjetje, ki je bogato, investira kolikor hoče in kamor hoče. Da bi se to preprečilo, Vanek predlaga obresti na poslovna sredstva in da bi poleg tega osnovali še vsensocialni sklad za investiranje. Po strokovni plati

Vaneku ni kaj prigovoriti. Vendar bi to, kar on predlaga, pomenilo odtujevanje moči od delavskega razreda.

— Kako gledajo naši strokovnjaki na ta problem?

B.: Različno. Nekateri menijo, da bi se to lahko urejalo prek bank, drugi pa so prepričani, da je to moč urediti s pomočjo družbenega dogovora. Sem za dogovor, ker je to pot, ki ustreza samoupravni družbi.

Prah zaradi ustavnih amandmajev

— Albert Meister je v svoji drugi knjigi »Kam vodi jugoslovansko samoupravljanje« močno kritiziral naš družbeno-politični sistem. V svojem delu trdi, da je prišlo v zadnjih nekaj letih v Jugoslavijo do občutnega nazadovanja v samoupravljanju in zoževanja njegovih okvirov na manjši del ekonomske dejavnosti. Ta proces se po njegovi odvisi v pogojih vse večje privatizacije gospodarstva pri nas, kakor tudi slabljenja sistema planiranja.

B.: Da, Meister sodi, da Jugoslavija ni več socialistična zaradi privatnosti, ki jih ima, trdi, da zaradi tega pojava naša dežela spominja na kooperativno s obelježji kapitalizma. Menim, da privatnega sektorja ni treba preveč razširjati, vendar pa se mi zdi, da le-to zdaj ne predstavlja težav. Kolikor mi je znano, je Meister napisal to knjigo, ne da bi bil že leta in leta v Jugoslaviji. Če pride do takih poravnih sklepov, mora vsakokrat priti v vašo deželo in se o vsem prepričati.

— Ali nas tudi vi kaj kritizirate?

B.: Kar mene zadeva, sem v začetku idej samoupravljanja in vaše izkušnje bolj pragmatični, sedaj pa opozarjam tudi na težave. Naši ljudje se na to ne ozirajo preveč misle, da se Nizozemska nekaterim težavam, ki spremljajo vaš razvoj, lahko izogne. Zelo me pa moti, da se sprejeti sklepi o izboljšanju položaja delavskega razreda ne uresničujejo dovolj učinkovito.

— O čem ste zadnje čase pisali?

B.: O ustavnih amandmajih. Jezilo me je, ker je naša javnost dvignila veliko prahu zaradi njih, misleč, da bo z vsa večjo samostojnostjo republik Jugoslavija razpadla. Napisal sem članek, v katerem sem opozoril na to, da bi si vsa zahodna Evropa lahko vzela za primer Jugoslavijo in uredila tako, da velika Francija ali Belgija ne preglašita malega Luxemburga.

— Če hočeš premlatiti psa, zmeraj najdeš palico

— Mnogi naši in tuji strokovnjaki vidijo v tehtakraciji nevarnost za samoupravljanje. In vi?

B.: Da, tudi jaz. Če tehnokrati ali strokovnjaki hočejo prevzeti večji del upravljanja v svoje roke, smo že priča konfliktu med samoupravno in tehnokratsko strukturo. Enako se dogaja, če tehnične zadeve prepustimo delavskim svetom; s tem dajemo možnost tehnokraciji, da nezakonito dela dalje po svoji glavi — saj se skriva za sklepi, ki jih je sprejel delavski svet. V Jugoslaviji je najti prvi in drugi pojav.

— In v čem vidite rešitev?

B.: Vidim jo v jasnem razločevanju dolžnosti in odgovornosti; delavcem je treba

pokazati in razložiti alternative, možnosti za rešitev problemov, da bi se nato lahko odločili za eno izmed njih; uresničenje sklepov je treba nadzorovati in uvesti sankcije. Pa še to: jaz se zavzemam za individualno odgovornost.

— Mnogi nam očita, da samoupravljanje ne deluje dovolj dobro, ker nimamo izdelanega sistema planiranja. Ali tudi vi tako menite?

B.: Sodim, da je na tem precej resnice, čeprav ne gre pretiravati. Kompletirana stavba, kakršna je socializem, se ne more postaviti brez razvojne ekonomske politike. Nekateri pri vas trdijo, da so proti etatizaciji in zato odbijajo kakršnokoli planiranje. Zdi se mi, da je dirka za deatizacijo škodljivo odsvalja v samoupravljanju. Menim, da so potrebni plan, tržišče in samoupravljanje skupaj.

— Kaj pravite o napadih v zvezi s planiranjem iz nekaterih socialističnih dežel?

B.: Menim, da si tega ni treba jemati k srcu, ker pri njih s planiranjem pretiravajo. Je pač tako, kakor pravi le nizozemski pregovor: Če hočeš premlatiti psa, za to vedno najdeš palico.

— Ali se vam zdi, da v Jugoslaviji v praksi meri poučujemo in razvijamo idejo samoupravljanja?

B.: Mislim, da dovolj. Čeprav se včasih ne strinjam z interpretacijo rezultatov raziskav. Opazil sem, da si nekateri vaši sociologi pod vplivom ameriških sociologov — funkcionalistov. O tem sem se prepričal med branjem vaših publikacij in na srečanju sociologov v Portorožu februarja letos.

Vzponi in padci

— Kako se to kaže na konkretnem primeru in ali lahko to opišete s preprostimi besedami?

B.: Tak funkcionalizem se v grobem tako odseva: V podjetju gre za različne interese. Sistem samoupravljanja pa je po njihovem sistem sodelovanja. Ta sistem torej ne trpi konfliktov. Če pa so že, je treba zanje izdelati neka pravila, trdijo. Nisem za izdelavo pravil, temveč za to, da se delavcem da več oblasti.

— Vi ste prvi Nizozemec, ki je doktoriral iz samoupravljanja. Vem tudi, da se študenti precej zanimajo za to idejo in da imate na vaši univerzi že nekaj diplomskih nalog o tej temi. Ali se vaše politične stranke in sindikati zanimajo za samoupravljanje?

B.: Da, prav gotovo. Sindikati so se že nekajkrat izjasnili za to idejo. Najbolj delaven na tem področju je vsekar sindikat industrijskih delavcev in v manjši meri tudi pacifiistično-socialistična stranka in stranka dela. V naši deželi je zanimivo, da ima ideja samoupravljanja svoje vzpone in padce glede na dejavnost tako imenovanih akcijskih skupin, komitejev, ki jih je okoli štiri tisoč. V teh skupinah se združujejo ljudje zaradi neke čisto konkretne zadeve; ko dosežejo, kar so hoteli, se razidejo.

— Ali lahko navedete kak primer za dejavnost takih skupin?

B.: Primerov je veliko. Eden izmed zadnjih je bil protest proti gradnji velike kemične tovarne v Amsterdamu, ki bi se bolj zadrževala praz nad našim mestom. V tem primeru je akcijska skupina uspela in tovarne niso gradili. Druge skupine pa se borijo na primer proti izgradnji metroja pri nas, češ da je to prevelik luksuz za izboljšanje mestnega prometa in podobno.

— In kakšno zvezo ima samoupravljanje z dejavnostjo teh skupin?

B.: Gibanje teh skupin pri nas ni institucionalizirano. Ko pa se človek navdi na samostojno izražanje želja in interesov, mu bolj prija organizirano delovanje: samoupravljanje.

Naš model na Nizozemskem

— Kako gledajo nizozemski delodajalci in konservativnejše politične stranke na idejo samoupravljanja?

B.: Različno; dogaja pa se, da z idejo manipulirajo, rečejo, da so jugoslovanska podjetja prav tako odvisna od trgovine, bank, tujega kapitala kakor nizozemska; tej »spodobnosti« dodajajo še druge in obljubljajo delavcem nekakšno participacijo, sodelovanje pri upravljanju podjetij. Taka participacija pa seveda še zdaleč ni samoupravljanje, kajti privatna lastnina ostaja, kakršna je bila. Dokler pa privatna lastnina ne postane družbena, o samoupravljanju ni moč govoriti.

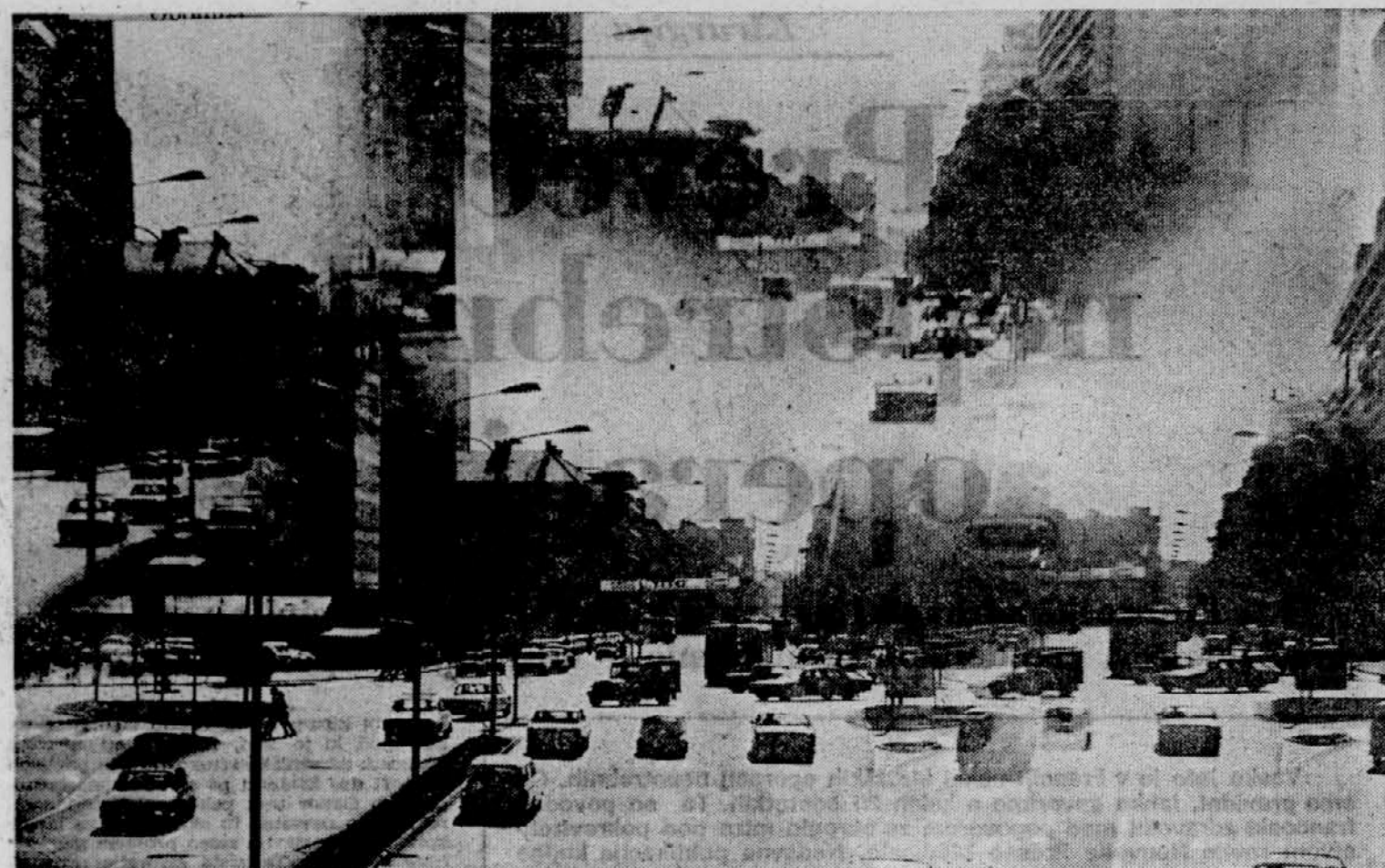
— Ali veste za kako nizozemsko podjetje, v katerem upravljajo na samoupravni način?

B.: O, da. Tudi sam sodelujem v enem od takih, ki si je vzelo za model vaše samoupravljanje. Gre za izdelateljsko hišo Van Gennep. Prej sem izdal svoje publikacije pri Boomu, pa sva se sprla, ker je hotel, da svoje stališče, o katerem sem malo prej govoril, o privatni lastnini namreč, v svoji knjigi spremenim. Ker tega nisem storil, je ušel krtačni odis. V ustanovi, kjer sedaj sodelujem, izdajamo predvsem marksistično literaturo, kakih štirideset knjig na leto. Nedavno smo izdali tudi knjigo o samoupravljanju profesorja Zorana Vidakovića iz Sarajeva.

— Kakšno delo vas sedaj čaka doma?

B.: Moj inštitut je dobil od univerze subvencijo, da napravi raziskavo o tem, do kod je dospelo samoupravljanje v Jugoslaviji. S tem projektom se bom skupaj s petimi kolegi ukvarjal štiri leta. Medtem bom tudi mentor študentom pri pisanju seminarskih in diplomskih nalog o samoupravljanju, v Jugoslavijo bom kdaj pa kdaj skočil — in slovensčine se bom učil.

DANICA PURG

VLASTJA SIMONČIĆ: KRIZIŠČE

Politična reportaža

Boj z nevidnimi nasprotniki

Na lovu za slabostmi, čarovnicami in milijarderji - Vihar v kozarcu kalne ali bistre vode?

Dnevi, v katerih politično-družbena jesen v tem delu naše domovine, ki teži k Beogradu, normalno teče naprej, prinašajo med občane rahlo, pa tudi nekoliko občutnejše razburjenje. Ljudje poslušajo, berejo in čutijo, da se toliko naših struktur, forumov in osebnosti, stalno bojuje proti negativnim pojavom in tendencam. Jesenski šlager sezona so milijarderji, ti socialistični bogataši, ki imajo v bankah, v žepih ali v tujini ne več milijone ali sto milijonov dinarjev, temveč: milijarde.

V Srbiji prihaja marsikaj na dan, predvsem pa v tisku. Vloge so se spremenile: novinarji so — da bi ponazorili položaj — prevzeli vlogo kriminalističnih inspektorjev. Težava pa je v tem, da so milijarderji anonimni: vsi razen enega Slovenca, ki je zaslovel med študentskimi demonstracijami leta 1968. Razglasili so ga za enega od prvih jugoslovanskih Rockefellerjev. Ta naš znanec se imenuje Rado Jež. Pravim »znanec«, čeprav ga nikoli v življenju nisem videl.

Vpiti in razburjati?

Jež je — kot edini iz »kluba milijarderjev«, ki je bil imenovan s svojim slavnim imenom in prilikom — izjema. Izjeme pa potrjujejo pravilo. Pravilo pa je: vpiti proti milijarderjem, ne da bi vedeli, kdo so, kaj so, kaj imajo. Vpiti in med revnim ljudstvom zbujati tiste socialnopolitične procese, ki sejejo jezo, nezadovoljstvo, gnus, povzročajo katastrofalno stanje neke družbe v Jugoslaviji.

Ko to govorimo, se vam morda zdi, da pretiravamo, morda pa se boste vendarle prepričali, da to ni pretiravanje ter da vsak čudež — in tudi veliko jugoslovanskih čudežev — traja navadno po tri dni.

Ker mnogi mislijo, da se modrost pridobi predvsem s tem, da govorimo o slabostih in plimi nezadovoljstva, ni čudno, da se marsikomu zdi popolnoma nenormalno, če ni afer, spopadov, potresov, epidemij črnih koz in političnih senzacij. Boj z nevidnimi sovražniki se nadaljuje. Boj je težaven, kajti če računamo, da so tudi milijarderji ti sovražniki, je jasno, da nikoli ne veš, s kom se bojuješ, iz katere smeri te bo sovražnik napadel, ali izra hrbta ali z boka. Ne veš, s kom se bojuješ, ne veš, za kaj se bojuješ, veš pa, da se bojuješ proti. Vzemimo na primer beograjsko čaršijo: »Meni se zdi, da te vrste ravnanja« (beograjske čaršije), je pred nedavnim rekel sekretar mestnega komiteja ZK Beograda Bora Pavlović — »ne bi smeli povezovati z naslednjimi volitvami...« Glede na svojo bistveno vsebino je to tip politične akcije tistih grupacij znotraj zveze komunistov in v družbi, ki so izgubile politično bitko v času, ko so se lahko še javno bojevale... Ljudje iz teh grupacij ne morejo govoriti o politiki, zato pa zmeraj raznašajo glasove o ljudeh, na dolgo in široko razpredajo, kaj bodo o kom mislili, kdaj bo kdo prišel in namesto koga, kdaj bodo odstavili... »

Bomo kmalu preganjali bilijonarje?

Kdo bo torej koga? Ko pa gre za milijarderje, in za te gre zdi, se je treba spomniti na prejšnja leta, ko smo se bojevali proti milijonarjem. Ta vojna se je prenehala, prišli so milijarderji, a če se bo tako nadaljevalo, bomo kmalu preganjali bilijonarje! Kakšen socializem je to, se bomo spraševali mnogi naši prijatelji, kakšna družbena pravičnost je to, kakšni zakoni, institucije?

Nihče pa ne bo omenjal nikogar po imenu — razen morda »neuničljivega« Rada Ježa.

Treba se je spomniti famoznih zgodb, ki so začele krožiti po tragični smrti Borisa Kraigherja. Sušljalo se je, da je Kraigher v tujih bankah zapustil velikansko bogastvo. Takrat je bivši urednik Politike, sedaj glavni urednik NIN Frane Barberi prišel o teh glasovih in med drugim opozorjal, da so govorice ne samo brez kakršnekoli podlage, temveč da gre za nevreden, učinkovit in zloben napad ne samo na ne-

ko osebnost, temveč na sistem samoupravljanja in še na marsikaj drugega pri nas. Danes pa v NIN dva njegova izvrstna reporterja iščeta klub milijarderjev, razkrivata inicialike in med drugim pišeta: »Javnosti ni uradno znano ime niti enega samega milijarderja, zato je NIN poskušal izvedeti vsaj: kako je v Jugoslaviji mogoče pridobiti pogoje za dosego tako dragocenega naslova? Z rednim zaslužkom na delovnem mestu gotovo ne! Dokazov ni, krivja je verjetno srebnost domačih Onassisov, ki se ne potrudijo, da bi se predstavili javnosti in odkrili, kako so to postali. Zato smo se pa vendarle ve, da so nekateri lastniki težki tudi milijardo starih dinarjev. Za tega šteje najbolj znani čevpčar v Sarajevu... a tudi neki ljubljanski košarkar (ne Ivo Daneu), ki se ukvarja s posredniškimi posli... »

„Neuničljivi“

NIN v tem času nadaljuje s »čudovito demagogijo«, ki lahko »poščegeta« gnev naših delovnih ljudi — povzel je namreč (to da anonimno) izjavo »direktorja hranilnice neke beograjske banke«, ki je »novinarju NINA nekaj anonimno zaupal, »ker so hranilnice vloga zanjemo anonimne...« Nadalje se govori o njegovem veličanstvu S.G. (začetni deli imena in priimka), bivšem lastniku majhne tovarne v Novi Pazovi, kjer so izdelovali gumijaste cevi za velike pritiskce, potem pa list preide na »najrevnejšega bogataša Rada Ježa, ki je za zasedni prevoznik, gostinec ipd. iz Jagjenice v občini Laško pri Celju. O tem velikanu iz Jugoslavije piše: »To je prvi in do danes edini človek v povojni Jugoslaviji (od leta 1945), ki je imel ne samo svoje avtombe, temveč tudi svojo avtomobilsko progo Jagjenice...« Zidani most—Hrastnik. Jež je imel ob enem po en avtomobil ali dva, tovornjaka, buldožerje, taksi znamke mercedes, eno gostilno na ženino ime v vasi, drugo pa na hčerino ime v Ljubljani. »O drugih bogastvih Rada Ježa pripovedujejo fantastične zgodbe.« Tajništvo za notranje zadeve je začelo preiskavo proti njemu že leta 1945, finančni organi občine Laško ga tožijo utaje davka že od leta 1964, toda Jež je »neuničljiv«.

Tako ima torej Slovenija na vsem lepem, ne da bi se tega sploh zavedala, tudi nezna-ne veličine, neuničljive ljudi!

Vidite torej, od leta 1945 je minilo že toliko let, a na tem prostoru se še zmeraj dogajajo take reči: »Kaže, da nihče ni tega raziskoval«, pišejo reporterji omenjenega lista, to je lista, ki takrat, ko dela reklamno zase, opozarja: »Z Ninom izveš več:« Nato pišejo o nekem anonimnem pogovoru z nekim anonimnim »bosom« iz okolice Lekovca, ki ima samo osem razredov osnovne šole in se je izučil nekoliko zidarstva, jemlje pa tako podkupnino kot provizijo za zidarska in plesarska dela, podkupuje inspektorje itd. in govori: »Vsi me imajo za falota, vendar brez mene nihče ne more.«

Se pravi, da brez falotov ne moremo. Potrebni so nam. Ker pa je ta »bos« površ je milijarder, tudi brez milijarderjev ne moremo. Toda tu je Jugoslavija: »Kaj zadeva odzemanje nezakonito pridobljenega premoženja«, pišejo pesniško navdihnjeni ekonomisti, »ne bi bilo treba delati nobenega problema, gre za Jugoslovane, ki jim je Jugoslavija domovina, domovina pa je mati. Mati pa lahko vzame tudi brez vprašanja, ker jemlje za svoje druge otroke.«

Domovina, ti si kakor zdravilec! Kaj bi napisal Ivan Cankar v znani zgodbi o našem človeku, ki se je vrnil iz tujine?

Ker pa je danes v tujini precej več sinov naše matere domovine, ki v industriji-

skih getih zahodnoevropskih držav služijo trške in drugo — ne za kruh, temveč predvsem zato, da bi si v domovini po vrnitvi kupili stanovanje in avto, ti ljudje svoje matere domovine navadno ne gledajo s takimi očmi kot naši pesniško navdihnjeni ekonomisti. Ko jim mati domovina zaklede, da je tukaj toliko milijarderjev ter da bo treba »kak ukreniti«, čeprav v javni razpravi, izgubijo zaupanje — ne sicer v mater, temveč v banko, v katero so vlagali denar, da bi kaj prihranili. Ta teden je agencija Tarnjug prevzela opozorilo beograjskih bankirjev, ki so izjavili ne anonimno, temveč konkretno: »Zadnje dni, odkar so se oglasile kampanjske zahteve, da je treba poiskati milijarderje, so občani začeli jemati denar iz hranilnih knjižic.« Je rekel direktor za varčevanje pri beograjski banki Boško Marković. »Zahteve po raziskovanju vira premoženja oziroma hranilnih vlog so neupravičene, brez zakonske podlage... »

Neutemeljena namigovanja

Hkrati ko tukaj »marša« politična temperatura »okrog milijarderjev, se je pripetilo nekaj, kar se prej ni nikoli dogajalo: dnevniki listi so štiri mesece na široko in dolgo pisali o tem, kako je neki direktor iz Kruševca poverjal, omogočal drugim, da so obogateli, nezakonito delali. Ta človek je Dragotin Vulić, direktor podjetja Rubin (mogoče ste bili njihov vinjak). Pred dnevi so ga rehabilitirali, ker je javno tožilstvo sporočilo, da so preiskavo proti Vuliću ustavili, ker so vsa namigovanja o malverzacijah in zlorabah neutemeljena ter da je prijava proti njemu vložila neka neformalna skupina. V tej »skupini« sta bili direktor Rubina in bivši načelnik sekretariata za notranje zadeve v Kruševcu, ki je zdaj postal funkcionar v srbskem republikanskem sekretariatu za notranje zadeve. In Vuliću ni so skrivili lasu.

Boj proti nevidnemu sovražniku

Veliko takih in podobnih reči se dogaja tukaj in drugje v našem vsesplošnem boju proti nevidnim gospodarskim, političnim in drugim sovražnikom. Komaj se je potisla vihar, ki ga je sprožila novica, da je naš najpopularnjši nogometaš Dragan Džajić podpisal pogodbo ter da bo pri Crveni zvezdi ostal še šest let. Ta najpopularnjši klub je sporočil, kaj vse je dal Džajiću, v javnosti pa so se širili glasovi o nezasišanih milijonih dinarjev in — dolarjev, vendar to ni bilo podkrepjeno z nobenim podrobnejšim dokazom. Kaj storiti? Pisati v časnike?

Da. Vendar ne pozabimo na staro pravilo — da je novinarstvo predvsem dejstvo, podatek, pripoved, ki terja natančen odgovor na vprašanja: kdo, kaj, kje, kdaj in kako?

Ker pa včasih ni tako in ker so časniki ogledalo družbe in življenja, neskončni kar-kel Schopenhauer, ostaja občanom in drugim, da se zavedo še neke — resda ne nove — naše posebnosti: da se bojujemo proti nevidnim sovražnikom. To si je treba zavladati, to je treba sprevideti, kajti s sovražnikom, ki ga ne vidiš se ni lahko bojevati: morda si namreč tudi ti sovražnik, sovražnik samemu sebi!

Na vso srečo občani navadno uvidijo, kaj je kaj, in cenijo kategorije iz ustave, kakršne so pravice do dela, do delitve po delu, pravica do osebne lastnine, zakonitost in drugo. Te kategorije so navzven, aktualne zmeraj v državi, ki je precej hitreje kot večina drugih držav spremenila socialno strukturo prebivalstva ter doseгла tisto stopnjo razvoja v industrializaciji, na kateri je ekonomska zavest največjega števila ljudi — dosti večja, kot je v resnici. Toda ko kaže, da so vloge zamenjane, da inspektor in tožilec postajata del igre vseh proti vsem, »nekaterim«, »tistim« negativnim pojavom, potem je to samo dokaz več, da so veliki viharji v kozarcu kalne ali bistre vode bodisi demagoške burke za ljudske množice ali skrajnje ponesrečen poskus, da bi našli vzrok, uporabili zakon, odkrili kakšnega živega milijarderja ali kaj podobnega.

ZDRAVKO ILIČ

Kirurgija

Preveč nepotrebnih operacij

Francoski zdravniki pozivajo kirurge k samodisciplini: preveč slepičev, mandeljnov in maternic je odstranjenih po nepotrebnem

Vsako leto je v Franciji nekaj kirurških operacij nepotrebnih. Če smo previdni, lahko govorimo o kakih 25 odstotkih. To so povedali francoski zdravniki med pogovorom za okroglo mizo pod pokroviteljstvom revije Nouvelle Presse Médicale. Nedavna publikacija knjige znanega ameriškega kirurga z naslovom »How to avoid unnecessary surgery« (Kako se izogniti nepotrebnim operacijam) je že pritegnila pozornost na ta problem. Ta praktik, ki se skriva za psevdonimom Lawrence P. Williams, v resnici piše, da je kakih 20 odstotkov izmed petnajstih milijonov kirurških posegov, kolikor jih je vsako leto v Združenih državah, nepotrebnih in da so žrtve pogosto zdravi pacienti.

Toda na vsakih 1500 operirancev umre eden zaradi splošne anestezije, globalna operacijska umrljivost pa je 1,2 odstotka za malo pomembnejše operacije. Če to izračunamo, vidimo, da umre okoli 10.000 Američanov vsako leto zaradi dveh milijonov nepotrebnih operacij.

Vodja kirurške vojske v obrambo porabnikov, Ralf Nader, bi se v prihodnjih mesecih kaj lahko vmešal v to zadevo in objavil dosje, ki močno obremenjuje ameriške kirurge.

Onstran Atlantika bolnišnice že postajajo predešne pravice. Advokati iščejo bolnike, katerih operacija je slabo uspela ali ni bila potrebna, in kažejo na odgovorne kirurge. Ti pa so spet najeli advokate, ki so zadolženi za odgovor.

Po mnenju dr. Williamsa obstajata dve kategoriji kirurgov, ki se jih je treba varovati. Prvi, pravi šarlatani brez poklicne vesti, nespodobni, ki operirajo karkoli v kakršnihkoli razmerah. Drugi, praktiki, ki so po svoji krivdi ali ne slabo poučeni o novih nekirurških terapevtskih možnostih. Toda večino nepotrebnih kirurških posegov vendarle opravljajo kirurgi brez velike moralne vrednosti, saj je ugotovljeno, da zavarovalni bolniki prestanejo dvakrat več kirurških posegov kot nezavarovani.

Kako razločevati med onespešnimi in plemenitimi kirurgi?

Dr. Williams daje takle nasvet: bodite operiranec naj pove kirurgu, da si želi se nasvet koga drugega. Če zavrne to željo in se razjeli, ga je treba imeti za sumljivega. To je edino mogoče stališče, da bi se nepotrebne operacije omejile, če ne že popolnoma odpravile.

Kirurg, ki je dolgo veljal za spoštovanega vredno osebo, je torej na zatožni klopi.

Toda kako je s francoskimi kirurgi? Da bi osvetlili ozadje francoske kirurgije, so sloveči strokovnjaki zbrali 27. januarja 1972.

Zloraba kirurškega noža

Kaj je nepotrebna operacija? Zbor je kaj kmalu prišel do tega, da ni matematične definicije. V resnici se nekateri posegi zdijo nepotrebni, a dejansko niso. Tako nekateri polisteni posegi pri preveč budih ali nezdravljivih boleznih. V tem primeru lahko kirurgija, ki ne more ozdraviti, prinese nekaj olajšanja. Prav tako je nevarnost, da bodo veljali za nepotrebne nekateri čisto raziskovalni posegi brez kurativnega namena. V resnici pa raziskovalna kirurgija včasih odkrije neznanu poškodbo, ki bi se lahko usodno razvila, če je ne bi zdravili. To je pogosto edina možnost za ugotavljanje natančne poškodbe, za presojanje, ali je morebiti ozdravljiva ali ne, ali pa v nasprotnem primeru, ko je bolezen že preveč razširjena, za ugotavljanje, da bi kakršnakoli operacija bila brezuspešna in da se je treba začiti k drugačnemu zdravljenju, s kobaltno ali s kemikalnimi sredstvi.

Ostanke se tako imenovani preventivni posegi. Če je že logično, da odstranimo slepič, raziskovalcem, ki bodo živeli dolge mesece daleč od kakršnegakoli zdravstvenega centra, pa zato operacije slepiča še ni treba imeti za sistematično preventivno operacijo. Vsak kirurški poseg pa naj bo navidezno še tako nedolžen, prinaša nekaj tveganja. Britanska revija The Lancet (17. december 1966) ugotavlja v tej zvezi, da je umrljivost pri operacijah normalnega slepiča 1 proti 5000 pri starosti od 12 do 29 let, 1 proti 1100 pri starosti od 30 do 40 let in 1 proti 250 pri starosti nad 50 let. In prav nič ne dokazuje, da je slepič nepotreben organ, kot ljudje vse preveč radi mislijo. Profesor Demole (Gastroenterologija, 1967) omenja še posebno hipotezo Biermanna, po kateri je zveza med apendektomijo in razvojem raka. V resnici je ugotovljeno na 1112 avtopsih, da je slepič manjkal pri 35 odstotkih rakastih bolnikov in samo pri 24 odstotkih bolnikov, ki so umrli iz drugih vzrokov. Tako je kar 42 odstotkov umrlih za rakom na danki in 84 odstotkov umrlih za rakom na jajčnikih bilo brez slepiča. Na koncu se profesor Demole vprašuje, v kakšni meri je slepič, ki velja za organ brez kakršnekoli funkcije, obrambni element v organizmu.

V zvezi s preventivnimi kirurškimi posegi je treba omeniti preveč številne odstranitve maternice. Te operacije so pogostne pri ženskah okoli 50 let s fibromom. To je z benigno histološko boleznijo. Res je, da se pogosto pojavi rak na fibromatski maternici, toda razmerje med vzrokom in posledico ni ugotovljeno. Za odkrivanje morebitnega raka se številni kirurgi zadovoljijo s tem, da vzamejo vaginalni bris. Toda brisi včasih pripeljejo do napačne diagnoze raka. Ali ti kirurgi ne vedo, da obstajajo za neslajljive metode za odkrivanje raka, kot je radiografska preiskava ali biopsija? Profesor Varangot ne varčuje s beseda-

mi: »Mislim, da je ginekologija področje, kjer je nedvomno največ posegov, morda nekoristnih, pogosto pa neupravičenih in včasih celo nedovoljenih. Toda treba je najprej razločevati, kaj se dogaja v Združenih državah in kaj v Franciji. V Združenih državah pregledajo v univerzitetnih bolnišnicah vse organe, ki so jih kirurško odstranili.

Dokončno pohabljenje

Kirurg, ki ima preveč šibko utemeljenih odstranitve maternic, na primer, ne bo mogel obnoviti svoje pogodbe. Toda te kontrole zunaj univerze ni in vse je dovoljeno. Sicer sem zelo presenečen, ko ugotavljam, da v Združenih državah vse bolj in bolj težijo k prepričanju, da je maternica nepotreben organ, ki se ga je po določenem starostnem obdobju, ki je bolj ali manj dobro znan, bolje znebiti, ker lahko postane izvor fibroma in predvsem raka. Na drugi strani pa je človek lahko v veliki zadregi pred žensko, pri kateri je zdravnik postavil diagnozo o odstranitvi maternice, zaradi fibroma na primer, in vas je prišla vprašati za nasvet. Človek prevzame prav veliko odgovornost, če svetuje, naj ji maternico odstrani, kot če svetuje, naj jo obdrži. Razen tega pa vem, da pri določenem številu žensk predlagajo odstranitev maternice zato, da bi jih zavarovali pred hipotetičnim pozejsim rakom. Sem proti takemu stališču. Kar zadeva citološke argumente, pa so obrisi pogosto sporni na področju uterinske kirurgije. Čeprav sem odgovoren za vpeljav te brisov v Franciji, pa se sam ne bi nikoli odločil za operacijo na temelju enega ali celo več brisov. ... Treba je zahtevati histološki dokaz. Sem proti odstranitvi maternice, za katere so se odločili samo na temelju brisa, kot sem proti ventnim odstranitvam maternice zaradi fibroma, iz katerega bi se lahko pozneje razvil rak.

Med drugimi operacijami preventivnega značaja ne smemo pozabiti zavezanje jajcevodov zaradi sterilizacije. To ima za posledico trajno pohabljenost in profesor J. C. Sournia postavlja takole vprašanje: »Ali imamo pravico dovoliti, da se nosečnost prepreči na tako nevaren (nevarenost, če tudi majhna, namreč obstaja) način, ko imamo toliko drugih manj nevarnih načinov sterilizacije?»

Bogastvo na konici skalpela

V kirurgiji so prav tako kot drugod »mali, ki temeljijo na psevdonaušnih ugotovitvah«. Kakšna operacija, ki je že več stoletij opuščena, pride nenadoma spet v modo zaradi izboljšave instrumentov; kakšna druga spet zaradi nove metode raziskovanj. »Odstranjanje mandeljnov pri otrokih« pravi J. Pinel, aje bilo v Franciji verjetno nekaj časa v modi: ta pa sedaj prav gotovo popušta in te indikacije zaviramo tako z naše strani otolaringologov kot na strani pediatrov. Kar zadeva izrastke, pa menim, da jih pri otroku še vedno ne odstranjujemo dovolj. Bolje je odstraniti izrastke, kot pri 8 in 10 letih gledati popolno gluhost. V teh primerih vsaj v Franciji prav gotovo ni pretiravanja.

Odstranitev mandeljnov ni, kot bi lahko mislili nenevarna operacija, saj lahko povzroči hude hemoragije, včasih celo smrt. J. Pinel dodaja: »Razumljivo je, da so med otolaringologi — tako kot v drugih kirurških strokah — tudi šarlatani. Teh je zelo malo in znotraj naših sindikalnih organizacij zelo dobro poznamo njih imena.«

Obstaja nenavadna oblika kirurgije, namreč operiranje včasih namisljenih bolnikov. Ti posegi preprosto predstavljajo najlažjo rešitev. Bolnik na primer toži zaradi bolečin v trebuhu. Odstranijo mu slepič, ki je popolnoma normalen. Bolnik je ozdravljen.

Drug primer: kirurg odkrije prenikajočo se ledvico pri bolniku, ki toži zaradi bolečin v križu ali ledjih. Pritrldijo mu ledvico in bolnik se čuti kot prerjen. Kljub temu pa je znano, da ni nikakršne zveze med bolečino in gibajočo se ledvico. Toda profesor Sournia takšnih operacij nima za nepotrebne, »ker so pomagale bolnikom, ki so s tem dobili določeno olajšavo, ne da bi jim odstranili kakšen življenjsko pomemben organ.«

Treba se je tudi vprašati, ali je operacija nepotrebna, kadar je mogoče tudi nekirurško zdravljenje. Tako imamo na primer dva načina zdravljenja holocistitise (žolčnik, ki se slabo krči): operacija in zdravlila. Toda ali je takojšen poseg upravičen, kadar prav nič ne dokazuje, da bi farmakološko zdravljenje lahko dalo enake rezultate?

Da bi kirurg lahko vestno izkoristil veliko moč, ki jo ima, mora imeti bistveni lastnosti: zdravniško strokovnost in poklicno vest. Ti dve kvaliteti pa seveda nista lastni na vseh članov tega poklica; nekateri namreč kažejo neznanje in skrb samo za lastne koristi. To postavlja resen problem *merkatine kirurgije*. Ta vrsta kirurgije nedvomno obstaja, vendar jo je treba povsod obsojiti.

Šarlatani kot v srednjem veku

Če je finančni sporazum med zdravnikom in kirurgom obstajal in je bil lahko vzrok za številne nepotrebne kirurške posege, pa je verjetno res, da to vse bolj izginja. Toda kirurgi so lahko prisiljeni — zaradi finančnega položaja svojih klinik — v najkrajšem času povečati število operacij.

Toda to še ni vse. Preveč je kirurgov, ki gledajo na človekov organizem kot na poskusnega zajčka. Tako je na primer mnenje profesorja Sournia: »Po mojem mnenju vzroki za nepotrebne operacije niso samo finančna korist, temveč tudi znanstvena radovednost, poklicno navdušenje nekaterih kirurgov. Sicer pa niso samo kirurgi odgovorni za koristnost ali nekoristnost operacij. So zdravniki, ki so zunaj kakršnegakoli finančnega interesa zelo »kirurški« po svojem duhu, in ljudje pravijo, kar je zelo res, da se zdravniki ločijo po svojem kirurškem pogumu.« Druga stran kirurške sveta bi bila nepopolna, če ne bi spregovorili tudi o šarlatanih. »Mi kirurgi (govori profesor Sournia) vemo, da so, žal tudi šarlatanske operacije v skoraj vseh kirurških strokah; razen morebiti v nevrokirurgiji. Zdravniki svetovalci imamo posebej dober položaj, da lahko to izvedemo. Vemo, da so med nami kirurgi ljudje, ki jih lahko imenujemo »šarlatani«. Toda kakšen pravni kaz lahko doblimo? Ti kirurgi se brez omahovanj odločajo za psevdooperacije, ki razkrivajo čisto in preprosto sleparstvo.

Vse je dovoljeno

Kako je mogoča tolikšna kriza zaupanja, kako so mogoče takšne zlorabe? Profesor Sournia pojasnjuje: »V Združenih državah kakor v Franciji lahko pravno vsakdo dela vse. Vendar je med njima velikiški razlika: v Franciji vsi ne delajo vsega splošni zdravnik ne gre sem ter tja na kliniko, da bi operiral kakšen mehurček. V Združenih državah splošni zdravnik to lahko naredi in pogosto se to tudi zgodi. V Franciji to ni tako preče in optavka imamo z minimalno kvalifikacijo. V Združenih državah seveda obstaja »board of surgeons«, toda ta ne more preprečevati zdravnikom nekaterih dejanj. Pri nas tudi ne, toda v Franciji se je ta poklice tako organiziral, da zdravniki ne poskušajo opravljati dela, ki presegajo njihovo pristojnost: to je dobra stran specializacije.«

Kljub temu so zlorabe in udeleženci tega zbora o njih spregovorili. Lahko jih celo prikažemo v številkah. Število nepotrebnih, včasih nevarnih, vedno pa nepoštenih operacij dosega po mnenju nekaterih kar 25 odstotkov. In pri vsem tem bi šlo še za razumni odstotek. Položaj naj bi bil torej slabši v Franciji kot v Združenih državah. Zakaj svet zdravniškega združenja ne posreduje? Ker bi bilo to posredovanje verjetno popolnoma brezuspešno. Torej kaj storiti?

● Treba je vpeljati drastične ukrepe proti »nepoštenim« zdravnikom. Profesor Sournia si želi, da bi pod okriljem združenja zdravnikov ali, še bolje, ministra za javno zdravstvo bila tehnična kontrola de javnosti naših kolegov kirurgov. To kontrolo bi opravljala komisija dveh ali treh kolegov, ki naj bi po možnosti imeli zdravniške in univerzitetne naslove, ki bi bili znani in uveljavljeni strokovnjaki, ki bi tu pa tam obiskali drugo zdravstveno področje in tam skrbno kontrolirali, tako v javni kot zasebni praksi, celotno dejavnost kirurgov, pregledali poročila o operacijah, statistike o umrljivosti, zdravstveno stanje vseh aktivnih kirurgov brez izjeme. »Tako bi dobili«, končuje profesor Sournia, »tehnično kontrolo.«

Ali bodo za učitelji tudi kirurgi znali odkriti vrednost samodiscipline? Ali se jim bo tako posrečilo narediti nekaj reda v stroki, ki ga zahteva veliko? Ko čakamo na to, se sproža veliko resnejše vprašanje: koliko Francozov umre vsako leto zaradi nepotrebnih operacij? In kako dolgo bodo se umirali?

● Treba je vpeljati drastične ukrepe proti »nepoštenim« zdravnikom. Profesor Sournia si želi, da bi pod okriljem združenja zdravnikov ali, še bolje, ministra za javno zdravstvo bila tehnična kontrola de javnosti naših kolegov kirurgov. To kontrolo bi opravljala komisija dveh ali treh kolegov, ki naj bi po možnosti imeli zdravniške in univerzitetne naslove, ki bi bili znani in uveljavljeni strokovnjaki, ki bi tu pa tam obiskali drugo zdravstveno področje in tam skrbno kontrolirali, tako v javni kot zasebni praksi, celotno dejavnost kirurgov, pregledali poročila o operacijah, statistike o umrljivosti, zdravstveno stanje vseh aktivnih kirurgov brez izjeme. »Tako bi dobili«, končuje profesor Sournia, »tehnično kontrolo.«

Ali bodo za učitelji tudi kirurgi znali odkriti vrednost samodiscipline? Ali se jim bo tako posrečilo narediti nekaj reda v stroki, ki ga zahteva veliko? Ko čakamo na to, se sproža veliko resnejše vprašanje: koliko Francozov umre vsako leto zaradi nepotrebnih operacij? In kako dolgo bodo se umirali?

● Treba je vpeljati drastične ukrepe proti »nepoštenim« zdravnikom. Profesor Sournia si želi, da bi pod okriljem združenja zdravnikov ali, še bolje, ministra za javno zdravstvo bila tehnična kontrola de javnosti naših kolegov kirurgov. To kontrolo bi opravljala komisija dveh ali treh kolegov, ki naj bi po možnosti imeli zdravniške in univerzitetne naslove, ki bi bili znani in uveljavljeni strokovnjaki, ki bi tu pa tam obiskali drugo zdravstveno področje in tam skrbno kontrolirali, tako v javni kot zasebni praksi, celotno dejavnost kirurgov, pregledali poročila o operacijah, statistike o umrljivosti, zdravstveno stanje vseh aktivnih kirurgov brez izjeme. »Tako bi dobili«, končuje profesor Sournia, »tehnično kontrolo.«

Ali bodo za učitelji tudi kirurgi znali odkriti vrednost samodiscipline? Ali se jim bo tako posrečilo narediti nekaj reda v stroki, ki ga zahteva veliko? Ko čakamo na to, se sproža veliko resnejše vprašanje: koliko Francozov umre vsako leto zaradi nepotrebnih operacij? In kako dolgo bodo se umirali?

PIERRE ROSSION

SCIENCE & VIE

Pridobite novega naročnika na DELO

da si zagotovite lepo darilo!

Delo ima 72.000 naročnikov. Vsak dan pa ga v kioskih prodamo še 21.000 izvodov. To je malodane 100.000 rednih kupcev Dela. Naših bralcev je seveda trikrat toliko. Vsi vi nas torej poznate! Zato nas boste tem lažje priporočili svojim prijateljem. Povabite jih, naj postanejo naročniki Dela! Za vaš trud vas čaka lepa nagrada. Izberite si jo iz naslednjega seznama:

SIEGFRIED LENZ
KRAGULJI SO BILI V ZRAKU

214 strani, platno
To je eno zadnjih in tudi najboljših del uglednega zahodnonemškega pisatelja. Roman je poln simbolov: simboli so kragulji, ki se spreteljavajo, nedosegljivo visoko, simbolizirajo je zgodba o blaznem Petruhu, ki vse do svojega nesrečnega konca išče brata, ki mu je zapeljal ženo, in simbolizirajo je navsezadnje smrt glavnega junaka, preganjanega učitelja Stenke, ki je tudi sam simbol potencialne nevarnosti drugega meseca.

ROMAIN GARY
LADY L.

196 strani, platno
Na dan, ko lady L., ena prvih dam visoke angleške družbe sprejema voljo na svoj 80. rojstni dan, ko so zbrani vsi njeni prijatelji in znanci, se nenadoma odloči in razkrije dolgo, temnemu obsevalno komaj verjetno, grozljivo zgodbo svojega življenja. Avtor je izredno pisatelj, ki je prejel, še vrsto najvišjih literarnih priznanj, si je tudi s tem romanom zagotovil na zahodu velik uspeh.

ARTHUR HAILEY
HOTEL

Po svoji naravi je roman »Hotel« zares mikaven za vsakogar: za prijatelje napetega in kratkocasnega napetega berila, enako pa tudi za ljubitelje vsega in posebno pogojenega pisanja. Roman je nekakšna hotelska kronika najraznimejših dogodkov, ki se zgodijo v enem samem tednu. Skratka: izredno razburljiva in bogata fabula, polna presenetljivih zapletov in razpletov.

PAGE — LEITCH —
KNIGHTLEY
DVOJNI AGENT PHILBY

Zanimiva preprosta tih angleških novinarjev o najprejrednejši vojni novejšega časa. Neprekosljni dvojni agent Philby je bil polnih 30 let sovjetski agent in je nato srečno pobegnil.

JURANČIČ JANKO
SRBOHRVATSKO-SLOVENSKI
IN SLOVENSKO-HRVATSKO
SRBSKI SLOVAR

368 strani, umetno usnje
Kakor vsi ostali slovarji, ki so vam na voljo je tudi ta sodoben priročnik. Zbogom slovar je primeren na polovico kot za slo, tečaj in poslovne ljudi.

SLOBODAN NOVAK
ODSAVE, ZLATO IN KADILKO

246 strani, celo platno
Izrazito intelektualno, skrajno domišljeno in duhovito, pa formalno dovršeno delo je pisano tako, da raste njegova impresivna razsežnost o našem času iz drobni, intimnih in vsleda njih dogajanj. Čeprav avtor izbija z konkretnih dogodkov, suvereno odvlada snov leta pa se s čudovito stilizacijo, katere poglavitna značilnost je izredna ironija, razsvetljuje simbole.

IRVING STONE
MORNAR NA KONJU

396 strani, platno
Biografski roman o znamenitem američkem pisaču Jacku Londonu. Izredno temperamentno napisan, čisto v stilu Londonovega življenja in dela.

HESKETH PEARSON
ZIVLJENJE OSCARJA WILDA

338 strani, polusnje
V tem romanu pisatelj popisuje usodo Oscarja W. Wilda, ki je tragično končal kot izobčenec, prvi pa ga čaščen, kakor za življenja je malotratni pisatelj. Zloglasna sfera je Wilda zmerila in mu razlila tudi rodno ko. Kot izobčenec se je začel v Francijo in tam kmalu umrl.

FRANCE PRESEREN
KRST PRI SAVICI — faksimile

Faksimilni cenzurno-revizorski romana znamenitega Preserenevega epa je dodan tudi faksimile tiskane knjige iz leta 1895.

JONSON UWE
STRETI, KNJIGA O ACHIMU

172 strani, platno
Dogajanje se odvija v poročni Nemčiji, razdeljen na dve v sredici tega sveta pa je nenavaden lik Achim, vrhunski sportnik, ki je v svoji dobi na Vzhodu postal poslanec in v veliki za vzor državljanskim čednosti.

IVAN POTRE
NA KMETIH

308 strani, celo platno
Prezretljiv prikaz življenja in ljubezni na stajarskem področju po koncu vojne. Po romanu so posneli film »Rdeče krasje«.

LAURA FERMI
MUSSOLINI

444 strani, platno, ilustrirano
O Mussoliniju se napisal že veliko knjig in med njimi je ta gotovo najboljša. Laura Fermi opazuje obsejito in uravnoteženo biografijo Benita Mussolinija od njegove preteške mladosti, preko ljubemskih, političnih in volajskih pustolovčin do njegovega strmo življenja, odzroma do njegove smrti.

DR. ANTON GRAD
FRANCOSKO-SLOVENSKI
IN SLOVENSKO-FRANCOSKI
SLOVAR

48 strani, umetno usnje
Zbirka lepih slovarjev, ki jih ponujamo za nagrado je znana po tem, da so slovarji dvojezični (lahko jih uporabja tujec in Slovenec) in po tem da imajo sodoben izraz, ki ga drugi slovarji zvečine nimajo.

KURT BASCHWITZ
DOBA CAROVNIC

400 strani, polusnje
Menda doslej ni bilo napisana nobena tako moderna in temeljna knjiga o zgodovini preganjanja carovne. Obliki citati iz starih virov dajejo knjigi barvo in hkrati kažejo, kako težaven je bil boj zoper proticenzurno cenzuro. Pisce sicer ni bilo tako primerljiva s podobnimi novimi množičnimi blodnjami, vendar se ob branju njegove pretežljive knjige take primerjave same vsiljujejo.

GILLES PERRAULT
RDEČI ORKESTER

323 strani, celo platno
Rdeči orkester se je imenovala sovjetska volunrska organizacija, ki je razpisala svoje mreže po nemškem zahodu in okupirani Evropi in je odločno prispevala k razpletu druge svetovne vojne. Delo je dokumentarno, podatki so avtentični.

PIERRE LA MURE
MOULIN ROUGE

484 strani, platno
Biografski roman v katerem je pisatelj opisal življenje svojega rojaka — slikarja Henrija de Toulouse-Lauracea, katerega življenjska in umetniška pot je bila tako svetovna, edinstvena in zanimiva, da je kar klicala po spretnem piscu in Pierre la Mure to prav gotovo je.

GUY DE MAUPASSANT
LEPI STRICEK

360 strani, platno
Ta v bleščem slogu napisana knjiga bralca zabava s svojo hoteno trivostnostjo, hkrati mu s svojimi satirnimi podtonom prepiše, v razkahe bežno zakulisje bleščetih pariških salonov.

PLOŠČA
SLOVENSKE LJUDSKE PESMI

U.L.P. 15,25 cm
Na plošči so zbrane najlepše ljudske pesmi, ki jih pod vodstvom dirigenta Janeza Boleta poje zbor Slovanskih mladistvo.

TIVADAR ARTNER
SREČANJE
S SREDNJEVEŠKO UMETNOSTJO

244 strani, celo platno, ilustrirano
Ugledni madžarski umetnostni zgodovinar vas seznani s slikarstvom in kiparstvom srednjega veka in prikazuje pomembne dogodke in dokumente iz umetniškega ustvarjanja te dobe.

RUDYARD KIPLING
KNJIGA O DZUNGLI, I. in II. del

Nobeleov nagrajenec Kipling je dosegel svetovno slavo prav s povprečnim o dečki džunglj, ki ga je v indijski džungli razvil volčica. Sporeja življenje v svetu ljudi in v svetu džungle.

CHARLES DICKENS
NICHOLAS NICKLEBY

786 strani, celo platno, ilustrirano
V romanu najdemo razen zabavnih in posrečenih humorističnih strani tudi pravo mračno sliko Dikensa, ki govori o sodnem sodnem sistemu v Angliji, slabi se po ne mogočih razmerah v zavodih za revne otroke.

ERICH VON DANKEN
NAZAJ K ZVEZDAM

268 strani, celo platno, ilustrirano
Ali so bili bogovi astronomi? To je veda ni knjige, s katero je švicarski pisatelj še bolj kot s svojim prvim delom »Spomini na prihodnost« razburil bralce po vsem svetu.

GIOVANNI BOCCACCIO
DEKAMERON

1036 strani, polusnje
Dekameron, zbirka novel pisatelja Boccaccia, ni samo temelj italijanske književnosti, temveč tudi v sam vrh svetovne literature, predvsem se novelisti.

ERICH SEGAL
ZGODBA O LJUBEZNI

138 strani, celo platno
Knjigo pomamo tudi pod naslovom »Love story«. Popis romantične toda usrečne ljubni dvajsetih let ljudi je dosegel zjelen vsaj po vsem svetu; tako na filmskem platnu kot v knjigi.

STRATIS MYRIVILIS
SIRENA Z LESBOSA

380 strani, platno
To je zgodba o najdenici Smeraldi, katere v skrivnostno zavito rojstvo znameniti preproste okoliščine in zbegane priseljenke grškega dela Anatolije. Zaradi njenega, v skrivnosti zavitega porekla, ji pripisujejo bajnostno sireno. Sredi primitivnega otokskega ljudstva po slane sirene, Smeraldin simbol vsega lepote in zlate, ljubezni z njenim nesrečnim ljubimcem, pa jo obda še s posebnim čarom.

IVAN POTRE
NA KMETIH

308 strani, celo platno
Prezretljiv prikaz življenja in ljubezni na stajarskem področju po koncu vojne. Po romanu so posneli film »Rdeče krasje«.

LAURA FERMI
MUSSOLINI

444 strani, platno, ilustrirano
O Mussoliniju se napisal že veliko knjig in med njimi je ta gotovo najboljša. Laura Fermi opazuje obsejito in uravnoteženo biografijo Benita Mussolinija od njegove preteške mladosti, preko ljubemskih, političnih in volajskih pustolovčin do njegovega strmo življenja, odzroma do njegove smrti.

DR. ANTON GRAD
FRANCOSKO-SLOVENSKI
IN SLOVENSKO-FRANCOSKI
SLOVAR

48 strani, umetno usnje
Zbirka lepih slovarjev, ki jih ponujamo za nagrado je znana po tem, da so slovarji dvojezični (lahko jih uporabja tujec in Slovenec) in po tem da imajo sodoben izraz, ki ga drugi slovarji zvečine nimajo.

DELO

Na voljo so izbrane knjige in gramofonske plošče.

Za vsakega novega naročnika nasrednji slovenski dnevnik »DELO« si lahko izberete nagrado!

Pošljite nam izpolnjeno naročilnico, mi pa vam bomo poslali dragoceno darilo, ki ste si ga izbrali.

VLADIMIR VAUHNİK
NEVIDNA FRONTA *

182 strani, platno in broširana izdaja
Slovenec Vladimir Vauhník, ki je bil od 1939 do 1941 leta jugoslovanski vojaški ataše v nacističnem Berlinu, uvršča med največje obveščevalce II. svetovne vojne. Njegovi spomini na tisti čas so zaradi tega knjiga, ki bo osvojila slehernega bralca.

PEARL S. BUCK
KENNEDYJEVE ŽENSKÉ *

160 strani, platno
Nobeleova nagrajenka Pearl S. Buck sodi med najbolj popularne pisateljice današnjega časa. Eno izmed njenih zadnjih del je knjiga Kennedyjeve ženske, v kateri je zgodovinsko vemo in z svojo tenkocutnostjo opisala to znamenito ameriško družino.

DR. FRIEDRICH BURKHARD
ZD

Bavarski jesenski mozaik

Pet krogov in vrč piva

Zapisovanja s srečanja novinarjev podonavskih dežel

Minuli teden je München pospravljal. Olimpijski stadioni niso bili več torišče vrhunskih športnikov, pač pa čistili in smetarjev pa (de)monterjev. Razprodaja olimpijskih značk, obeskov, kužkov Waldjeve, znamk, zastavic; kar je stalo 4,5 DM, stane samo še eno marko. Zbledevajo naslovi v komaj mesec, komaj štirinajst dni starih časnikih: »München v olimpijskem dresu«, »Najdražja streha na svetu«, »München se je razodel«, »München presega samega sebe«, »München ima prihodnost«, pa tudi »Po Münchenskem pokolu«. Časniki objavljajo dokumentacijo o ugrabitvi v olimpijskem naselju, o dramih, ki se je tedaj zapletla v olimpijski vasi in krvavo razpletla na letališču Fürstenfeldbruck.

Trdna cena: maselje 3,05 DM

Bavarsko glavno mesto — malo manj kot poldrug milijon ljudi, od katerih je skoraj vsak šest tujec — se je minuli teden že s polno paro pripravljalo na drugo veleprireditve: Oktoberfest. Časniki so dan na dan poročali o pripravah, bučarska »Abendzeitung« je dramatično spraševala: »Ali sprevod nos ob Oktoberfestu umira? Na znamenitem travniku so postavili pivnice, strelišča, vrtiljake, tudi tvojica Zimmermann, bivši bavarski kraljevski dvorni dobitelj, je že postavila svoj leseni lokal: za pečence in hrenovke; brez tega bi bil Oktoberfest postna jed.

Pred minulo soboto, ko se je velika predstava s pivom in klobasicami in z nosami ter ribjimi sendviči začela, so izvedenci ugibali. Bo bolje kakor lani, bo slabše? Lani so izročili okoli 40.000 hektolitrov piva, pojedli 460.000 piščancev in pospravili 563.000 parov svinjskih klobas. Vse so natančno izračunali, kot se za Nemce spodobi. Letos je minilo sedem let, kar je glavni dvoran (što niso več nekdajšnji kraljevi gradovi, ki so bili najbolj spominjajo na mostne konstrukcije, pravi direktor ene izmed pivovarn, gospod Schmid), torej razen teh dvoran obratuje še osem veleobratov za čvrste piščance, 30 lokalov za klobase in pet lokalov za pripravo rib. Sedežev: 70.000 tisoč.

Poglavitna tema pogovorov pa je bila letošnja cena piva na Oktoberfestu. Sam Münchenski veliki župan Georg Kronawitter je posegel vmes, obsodil vsakoletno barantanje med pivovarji zastran cen enega maselja (liter) piva. Tako so naposledje nastavili ceno 3,05 marke za maselje. Večina je presodila: primerno, ni pretirano, če pomislimo, da so avgusta v Hamburgu na tamkajšnji velesestici prodajali liter po 5,50 marke.

Gostje v policijskih avtobusih

Toda časi so preneseni, da bi celo Münchenčani in Bavarci mogli misliti le na zabavo. Policijske je še zmerom bolj ali manj pripravljene. Primeri: ko smo gostje na slavnostni prireditvi ob odprtju evropskega prekopa Ren — Maina — Donava zapuščaš nürnbergsko Meistersingerhalle, so nas čakali zamolkoli zeleni policijski avtobusi z modrimi lučmi na strehi in stojali za puške (prazniki) ter nas odpeljali do železniške postaje.

Predvsem pa so pred durni volitve. Razrešile naj bi pat pozicijo v Bundestagu, ko nihče nima večine. In ker so za zahodno-nemško politično panoramo zadnjega časa značilni tudi preobrti, zlasti tisti, ki so iz vzhodnih delov prešli k Barzel-Straussovski opoziciji, se ni čuditi, če je v Münchnu nastal skandal, v katerega se je razumljivo zapletel vodja opozicijske CSU Strauss.

Strauss in prebežnik Müller

V prejšnjem stoletju je bila v slovenskem slovu — točneje v politični publicistici — skovana tudi beseda vetrogončič. Če bi prebežni poslanec Günther Müller živel v prejšnjem stoletju na Slovenskem, bi mu v polemiki prav gotovo prilepili ta vzdevek. Tako pa so se časi spremenili, puščice na njegov rovaš so vseeno za troho milejše. Tako ga — med drugim — označujejo je kot »bavarskega političnega vandrovača«, pri čemer pa so njegovi bivši sodniki iz SPD vseeno dali vedeti, da za njim niso točijo solzas in da čutijo do gospoda Müllerja samo bratsko prijateljstvo. V arno javnosti je bila zalutana za povrh še beseda »izdajec«.

Politično in celo človeško razumljivo je, da političnega ubežnika njegova bivša stranka ne pospremi z rožicami in voščili. Toda ob gospodu Güntherju Müllerju se je zgodilo nekaj bolj nehavdnega: del stranke, kamor je prišel, Straussove CSU, ga ne mara. Junge Union, mladinska organizacija stranke CSU, je javno in pisмено okrcala Müllerja. Pa ne samo to, strankinemu voditelju Straussu so očitali spominjanje demokratičnega razumevanja, ker je Müllerja sprejel v stranko na lastno pest in obšel za to pristojni odbor. Celotni Strauss naklonjeni dnevniki »Münchner Merkur« je nekoliko pogodrnjal zaradi tega spodsrljaja.

Strauss je brž prešel v nasprotni napad. Mlade v stranki so dokaj hitro pripravili k molku, tudi nekaj čistke je bilo.

Cena volitev: četrt milijarde DM

No, sicer pa so poznavali izračunali, da bo najkrajša predvolilna kampanja v zgodovini Zvezne republike Nemčije najbrž tudi najdražja: takole do četrt milijarde mark bodo potrošile štiri glavne stranke do 19. novembra. Stranke same tolikšnega kupa denarja se ne bi mogli spraviti vkup. Zato so industriji že odvezali mošnjake. Predvsem za opozicijski CDU in CSU, pa tudi za vladno koalicijsko liberalno FDP. V zvezi s slednjo industrija sklene namreč takole: resda je ta, Scheiderova stranka doslej bila na Brandtovi strani. Toda če se volilni izid zasuče tako, da bi Barzel in Strauss dobila ravno toliko mandatov, da bi — ob pomoči koalicijskega partnerja lahko sestavila vlado, bi utegnila FDP preskočiti k dosežani opoziciji in tedaj bi bil industrijski denar dobro obrestovan.

Letošnja bavarska politična jesen je tudi znamenju evropske misli, pri čemer ta

misel ni enotna, je pa dovolj močna in predvsem v zadnjem času napolnjena z novo vsebino, z večjim sodelovanjem z vzhodnoevropskimi državami. Zato se tudi nismo narjeli podonavskih dežel, Sovjetske zveze, Romunije, Češkoslovaške in Jugoslavije (Madžari in Bolgari niso prišli) z bavarskimi kolegi vdri v salon hotela Regina Palast v Münchnu hipijevsko opravljen zahodni novinar in po vsej sili hotel prisostvovati večerji....

Panevropske ideje gospoda Ditta

Ob evropski misli mi sili v misel gospod Anton Ditt. Sprejel nas je v konferenčni sobi svojega podjetja, ki nosi v naslovu ime »evropsko«. Mi smo bili v suknjičih in s kravatami, gospod Ditt pa v odprti srajci barve jajčnega rumenjaka in z zlatimi manšetnimi gumbi, velikimi kot dojenčkova pest.

Anton »Toni« Ditt se je nemudoma lotil zadeve: »Predvsem nisem prezident družbe, bil sem in ostanem Toni Ditt. Moja ideja pa je bila takale. Prvič, zakaj bi 170 industrijskih podjetij raztreslo po mestu? Bolje: koncentracija. Na tem milijonu kvadratnih metrov. Druga ideja: zemlja ne pripada industriji, temveč ostane državna lastnina, država jo da le v dolgotrajni najem. Tretja ideja: izključiti spekulacijo z zemljo. Četrta: varstvo okolja.«

Toni Ditt se brž loti politike, čeprav kar naprej poudarja, da ni politik. Kot ponavadi ne ovinkari: »Zdaj je moda imeti Sovjete za prijatelje. Pri nas v Nemčiji mora biti vsaka stvar najprej moda. Ni važno, ali je bistro ali praktično, važno je, da je moda. Sicer pa, jaz sem privrženec panevropske misli, kozmopolit sem, nisem komunist, čeprav mi včasih nekateri pravijo, »roter Toni«.

Obisk v vojašnici Bundeswehra

Gospod Ditt je vrzel pogled na servirno mizico zraven svojega črnega fotelja. »Poglejte, na njej je čokolada, angleška, je, vzemite jo! Zraven je ruska vodka, madžarska palinka, francoski konjak, jugoslovanska slivovka. Vidite, te pijske se prav nič ne kregajo med seboj. Zakaj bi se mi? Nisem politik, gospodarstvenik sem, želim izpolnjevati naloge, ne pa bogateti, zaslužiti je treba le toliko, da lahko lepo živim, kar je več od tega, je breme.«

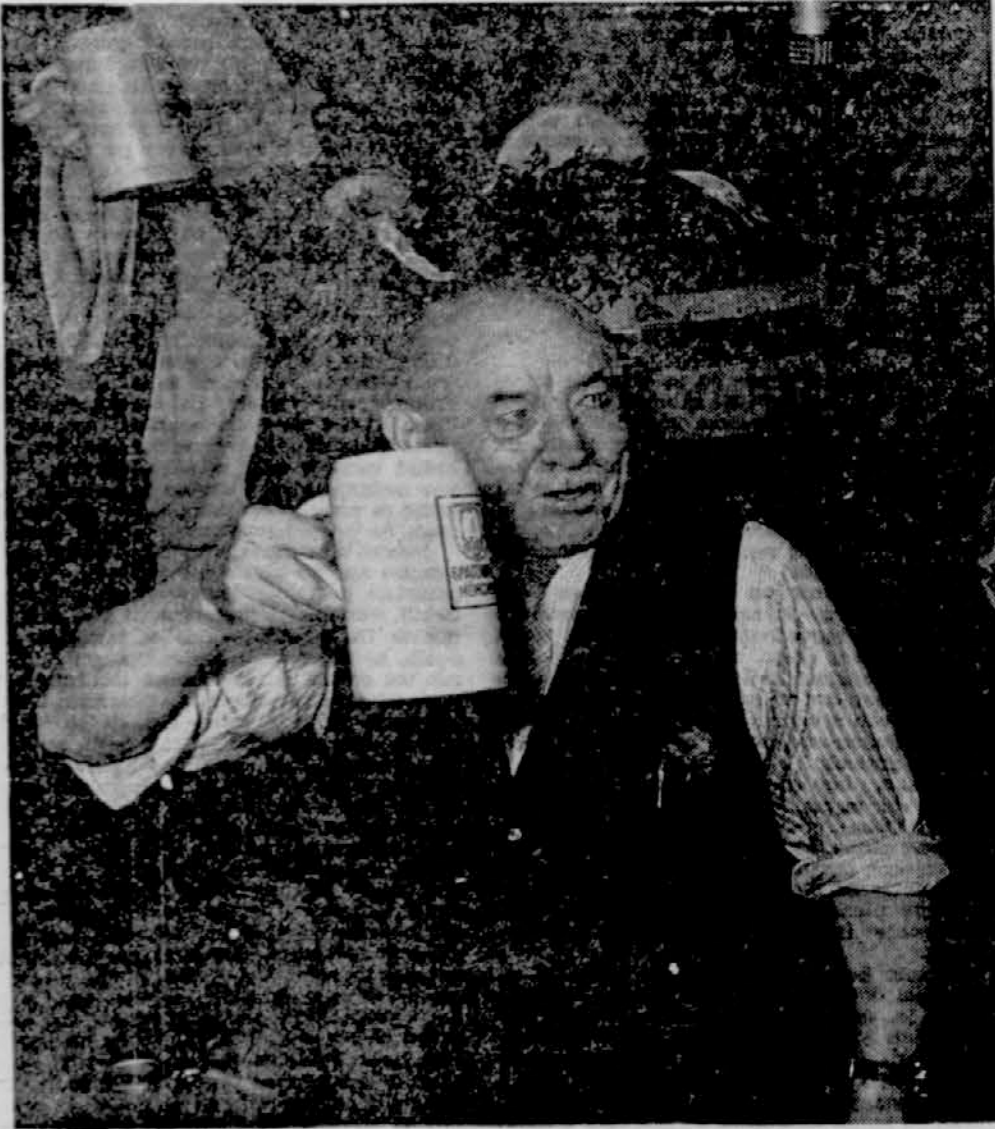
Torej, gospod Ditt je za povezavo med narodi, evropskimi. »Predvsem pa: nobene evropske vojne večje vzklikne. Dovolj je, da sem bil v zadnji šestkrat ranjen, pripomi z nekoliko manj povznanim glasom.

Potlej ta milijonar, idealist, fantast, izvajalec norih idej (oznake so njegove, ne moje) začne razlagati svojo najnovejšo, največjo, najbolj fantastično panevropsko zamisel. Toda, psst! To še ni za javnost. Nas novinarje je lepo prosil, naj pred začetkom prihodnjega leta, ko bo projekt predložil tudi evropskemu Vzhodu, o tem ne pišemo. Kaj hočemo: objubilni smo.

Se eno znamenje spremenjenih časov: nas, novinarje vzhodnoevropskih socialističnih držav so povabili celo v vojašnico Bundeswehra. Nas lepo sprejeli.

Toda to je že zgodba za prihodnjico.

JOZE SIRCELJ

MÜNCHENSKI NAZDRAVJE

TRG V AMECAMECI

Zapiski s popotovanja po Mehiki (1)

El Popo

Šeststo metrov višji od Mont Blanca

Kar je za nas Triglav, je za Mehikane Popocatepeti. Čeprav skoraj tristo metrov nižji od Orizabe, je postal (ali pa ostal?) narodni simbol. Kadar se raztrgajo oblaki, drzni stožec oblebdi vsaj nad ducatom večjih krajev in mest, vključno Mehiko sam. Vsaj ob tem letnem času ga je redko mogoče videti vsega od vznožja do vrha. Elegantni obrisi gore običajno prekinja po nekaj slojev vodoravnih oblakov, kar dela vso sliko še toliko lepšo in neverjetnejšo. Ko sem ga zagledal prvič iz Puebla, sem ostrmel.

»Si senor, El Popo,« možak se mi smehljaja z mešanico prijaznosti in ponosa. Tak smehljaj sem potem srečal še večkrat. Popocatepeti (z naglasom na predzadnjem zlogu) je predolgo. Za domačine je le El Popo — narodna ustanova. Preveč kranjskega je v meni, da bi se lahko upiral gori, šeststo metrov višji od Mont Blanca — take priljubljenosti zlepa ne bo več. In povrh vsega me zjutraj pogledal proti nebu, vedno so se med oblaki prikazovala njena usločena pobočja in včasih celo bela kapa sama.

Canon de lobos — Volčja soteska; ob robu ceste je vrsta križev. Soseda v avtobusu vprašam, kaj pomenijo.

»V spomin ljudem, ki so tu umrli.«

»Kdaj?«

»Ob različnih priložnostih.«

Mož očitno ni rojen pripovednik in jaz ne izpraševalec — zato se spriznam z odgovorom.

Avtobus ostro zavre. Sredi ceste stoji možak in nam maha s srajco. Prizor za ostrim ovinkom je neverjeten: precejšen tovornjak se dobesedno guglje nad prepadom. Ob njem stoje še trije fantje in se na široko reže. Vsa bi se.

Edini potniki, ki vstopijo v Yutepecu, so branjeve z ogromnimi svežimi mehiškimi gladioli. Na trg gredo v Cuautilo. Vsaka od njih ima po pet, šest sveževjev. Kmalu sem do vrata in še čez v gladiolah, ki mi se nikoli niso tako dale. Soseda me meri skozi gnezdo temno škriatnih cvetov. Mene in nahrbtnik.

»El Popo?«

»Si.«

»Jaz imam tudi bratrance v Združenih državah. V Kaliforniji dela.«

»Nisem American. Sem iz Evrope.«

»Kaj ni gora v Evropi?«

»Seveda so, ampak Popo je višja.«

Zasmeje se. »Tisti moj bratranec je pa res ... (besede ne razumem). Dve ženi ima.

Eno v Kaliforniji in eno v Yutepecu.«

Vidno se začudim: »Pa ima kaj otrok?«

»Oja, šest tam in štiri tukaj. Vsako leto pride na obisk. In ženi se tudi poznata. Ima mnogo denarja. Ima tudi dve hiši, eno tukaj in eno tam. Znajde se.«

Žveplo in tortille

Mehiška nogometna zveza je pred dnevi položila veliko kavgijo, da je eden od slavnih žogoborcev mogel iz zapora, da je lahko igral proti Portoriku. Obtožen je bil dvoženstva. Čez en teden je bil obsojen na deset tisoč pezo kazni. On se ni znašel — ali pa je imel manj pohlevni ženi.

Potem se pogovarjava o letini sladkornega trsa in tovarnah sladkorja, ki zapuščene in že napoli podirte beže mimo nas, o dvaintridesetih letih, kar že takole vozi in nosi rože v Cuautilo, o otrokih in soli — saj smo ljudje povsod anaki.

Cuautila je sicer letoviški kraj, vendar ne vem, kaj bi v njej lahko počel ves dan. Kot povsod drugod: stara španska cerkev, živahen trg, vrveče ulice. Kadar potegne veter, prinese sabo rahel vonj po žveplu — žveplene toplice so dale Cuautilo sloves in to je vse. Po vseh ulicah okrog avtobusne postaje je neverjetno veliko prodajalcev tacosov, enchilad ali tamalesov. Med enakomeren šum čebelnjaka se meša tlap — tlap žena, ki v debelih ploščajo tortille. S pločevinastih ali lončenih plošč nad malimi ognjišči na ogelje se dviga zapeljiv vonj po pečenih tortillah.

Tortilla, mehiški kruh. Kako bi jo opisal? Koruzna palčinka? Prava Mehika se vedno živi od njih. Tu je domovina koruze — tortille so pekli že Azteki, tortille pečejo še danes in videti je, da bodo ostale tudi še vnaprej: med tlap-tlap, ki je eden od značilnih glasov Mehike, se meša enakomerno brnenje dolgega stroja, iz katerega na koncu tekočega traku cepajo v košaro dišeče tople tortille. Poldrugi pezo za kilogram — čas kosila je in otroci tekačo domov s culicami vročih tortill. Vanje bodo zavili fižol, sir, zelenjavo, sesekljano meso in za kosilo bodo tamales, enchilade, tacosi. Sosečina velike tortillierije ni tlap-tlap pa prav nič utišala. Zame predstavlja ravno nasprotno — da bosta tlap-tlap in tortilla ostala tudi v časih, ki prihajajo tudi za Mehiko.

Na Tlamacas ni vode?

Pot proti Amecameci se vzpenja čez komaj opazne skoke. Ko bi s stožastih gor in gričev, ki jih je videti, postregel bujno zelenje, bi se znašel na Luni. To je dežela vulkanov. Popocatepeti je zavil v oblake.

Končno: »Amecameca 2400 m, 10.000 pob., bienvenidos.«

Kakšno je mesto pri 2400 metrih nad morjem? Nič manj živahno in nič manj mehiško kot vna druga, ki sem jih videl doslej. Zocalo s Hidalgoim spomenikom, umetno pristrženim zelenjem in dvema posušeno grozdna pozlačenima levoma. Eno stran zapira obzidan vrt velike španske cerkve. Pod dvema vrstama nizkih košatih valm se je ugnedel trg. Po izdelkih in cenah bi človek sodil, da je namenjen predvsem turistom, čeprav ni videti niti enega. Pravi mercado je v veliki pokriti tržnici, kjer je moč kupiti vse za prihodnjih nekaj dni. Pri kruhu se zatakne, kar je skoraj gotov znak, da kraj ni preplavljen s turisti.

Kruha ni. V eni pekarni staknem štiri žemlje in v drugi — zadnjih pet pancitos — sladkih kruhkov. V mislih jih že prigrizujem k ribjim konzervam....

V restavraciji razgledam... zemljevid. Po njem naj bi bilo do zavetišča na Tlamacas le še kakšnih sedem, osem kilometrov. Potem prideta dva udarca drug za drugim: na Tlamacas ni vode, do Tlamacas je enaintrideset kilometrov. Točajka mi prijazno napolni mojo petlitrsko čuturo z destilirano vodo — problem pitne vode torej poznajo tudi tu. In potem ordinem. Za en pezo me do San Pedra pripelje razmajan dodeg, ki predstavlja redno zvezo z Amecameco.

Se osemindvajset kilometrov. K sreči do oblakov ni več daleč in vročina je še kar znosna. Zagrizem se v klance. Vesel, da kilometre ni milja, odštevam kilometrske kamne in spopolnke. Najprej skozi koruzna polja, potem v jelov gozd, ki se počasi umika borovemu. Nobenih hiš. Čez kakšno

uro pridem do majhne kočice, na kateri piše: »Zvezna uprava za gozdove«. Žive duše nikjer, čeprav cesta kaže znake živahnega prometa. Kamni in ure beže. Potujem se kot v oblakih. Sedaj moram biti že precej čez tri tisoč metrov in prepričujem se, da pri tej višini zrak ne more biti še nič redkejši.

Razgleda ni nobenega. Oblak je gost in edini glas poleg mojih korakov je šum vetra. Po svoje vse skupaj spominja na pot na Vršič, le da so skale popolnoma drugih barv in skromno cvetje le od daleč spominja na naše.

Se devet kilometrov. Kamnu se posmejem kot dobremu znancu. V tem za menoj zatrobijo. Vsega čara komaj nekaj ur stare robinzonade je konec. Na srečo, kajti zrak je vpostrajal vse redkejši, nahrbtnik vse težji in nič vse bližja.

Možaka v avtu sta tipična terena: vodji skupine, ki popravila cesto na Tlamacas. Po uvodnih vjudnostih nadaljujeta s svojim pogovorom in zadnje kilometre prebijemo v računanju kubikov, padcev, usekov, kot bi to počeli že ves dan.

Na sedlu nas obstopi skupina bradatih mož veselih pogledov.

»Patron, kaj je novega v dolini? Patron, kdaj pride več kamionov z gramozoom?«

Možak, ki je vozil, je torej lastnik podjetja, ki popravila cesto. Patron ali Don Antonio. To so njegovi delavci. Pogovor je hiter in glasen — počasi vsak izve svoje in odkorakoma proti zavetišču.

Presenečenj ni konec

Ko že vprašam, mi »patron« pove svojo zgodbo. S šestnajstimi leti je prišel kot navaden delavec. Potem je delal dve leti v Združenih državah, se marsičesa naučil in se vrnil k istemu podjetju. Danes jih ima devetintrideset in je lastnik podjetja, kjer je pred trinajsetimi leti začel. Menda ga ni stroja za gradnjo cest, ki bi ga ne znal upravljati in popraviti. Pa se ne baha. O tem sem se prepračil. Govori tiho in se vemer smehljaja — in si misli svoje. Sicer bi ne bil Don Antonio.

V Tlamacas presenečenj ni konec. »Zavetišč« je velika zidana stavba s prostorno jedilnico, dvema kaminoma in nad dvesto pogradi. Po septembru, ko je deževne dobe konec, je obisk prav živahen. V deževni dobi pa se Popocatepeti loti le malokdo. Pitne vode seveda kolikor hočeš. Med komplimenti mehiški informativni službi in vsem ameriškim vodnikom sem zvečer vseh pet litrov porabil za umivanje zob.

Zunaj se je hitro znočilo. Vseh dvanaest se nas je zbralo pri kamnu, ki prijetno greje. Spominim se podobnih večerov s se-

kači na Pokljuki in Jelovici. Šale in resne stvari se mešajo med čike in pljunke, ki lete v ogenj.

Soferji kamionov se puntajo, valjar se je že drugič pokvaril. Plača bo v soboto ob enih in potem vsi domov! San Lunes (sveti, to je plavi ponedeljek) je le malokdaj — plača je dobra in delo priganja. Do dvanajstega oktobra mora biti cesta nared. Takrat je El dia de la raza in na Tlamacas pridejo stotine turistov. Nekateri gredo potem tudi na Popo.

»Večerjajte z nami!«

Zelena žerjavica

Nisem se dal prositi. Na mizo sem dal nekaj svojih stvari in prisedel. Zanimalo me je, kaj bodo jedli. Tortille z zeleno žerjavico (omaka iz paprike) za predjed, piščančeva juha s tortillami, riž z ocvrtim jajcem na vrhu, fižol s sirom in tortille, tortille in piščančje meso, spet z zeleno žerjavico, aguacate in za konec marmelada črna kava z malo cimeta in dosti limone — »za višinsko bolezen«. Neke roke od zadaj iz teme neprestano pokladajo pred nas košarice s toplimi tortillami, zavitimi v prtič. Če bi me vprašali, kje v Mehiki pečejo najboljše tortille in najboljše kuhajo, bom brez pomisleka dejal, da v Tlamacas.

Po večerji so fantje vrgli na tla rogovnico in se spravili h kartam. Bil sem že napol v spalni vreci, ko so prišli pome.

»Če ne boš spil malo San Markosa, boš imel jutri višinsko bolezen.«

San Marcos je kot balzam. Prav gotovo pomaga tudi proti višinski bolezni. Ko je tega kome, pride na vrsto tequila. Prav vsak je ima še nekaj — pod blazino, pod posteljo med čevlji...

Don Antonio se smeje. »Dobro ste založeni, fantje.«

Kaj pijemo v Jugoslaviji? Ko opišem slive, postopek in končni izdelek, se zedinimo, da je res škoda, da nimam sabo prav ničesar. Pa tudi tequila teče: ščepec soli na hrbe, leve diani, obilni, zvrni silce in ugrizni v polovično limono. Postopek ponavljaj, dokler moreš, pravijo.

Družba je prijetna — igravo za centave in z otroškim veseljem skubejo Don Antonio. Patron — gospodar — mu pravijo, pa se sploh ne sliši kot »gospodare«. Po vseh dneh, kar sem jih opazoval, vem, da take ubranosti v delovni skupini še nisem videl. Nikoli. Rad bi vedel, če je Don Antonio za Mehiko pravilo ali izjema. Bojim se, da je slednje.

Besedilo in slika: BOSTJAN ANKO
Prihodnjici: NA POPOCATEPETI — PA NE DO VRHA

DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE

je izdala ob letošnji
ŠAHOVSKI OLIMPIADI
pomembno delo

SLOVENSKI ŠAH

MOJSTRI ŠAHA ŠAHOVSKE PARTIJE PROBLEMI ZGODOVINSKI PRIKAZ

Zbornik, ki ima 220 strani je bogato ilustriran, je prvi primer te vrste pri nas in bo med ljubitelji šaha zanesljivo zbudil veliko zanimanje. Pri urejanju knjige so sodelovali: predsednik SZS Ljuban Jakše, predsednik uredniškega odbora Jože Pavličič in člani odbora: Vasilja Pirc, Anton Preinfalk, Jože Šiška in Ivan Zilka.

V celotno platno vezana knjiga velja 120 din. Knjigo dobite v vseh knjigarnah, pri zastopnikih založbe, naročila sprejema tudi uprava

DRŽAVNE ZALOŽBE SLOVENIJE,
61000 Ljubljana, Mestni trg 26

8866

Pretrsljiva pričevanja o nečlovečnosti (5-konec)

Potopljene tragedije, večni mir

Odlomki iz J. F. Steinerjeve knjige „Treblinka“ ki je izšla pri zavodu Borec

Gradbena dela so že šla h koncu, ko so se nekega dne odprla težka krila vhodnih vrat in je skoznje pripeljala kolona avtomobilov. V prvem je kot sveča zravnano sedel majhen možak, na moč podoban prekanjenemu šolmastru; njegov zahrbtni obraz so krasila ponikljana očala. Nemški židje so ga takoj prepoznali, kajti njegovo sliko so videli na tisoč plakatih in v tisoč časopisih: Heinrich Himmler, vodja »tehnikov«. Za njim spremstvo, ki se je spoštljivo držalo nekaj korakov zadaj. Izčrpani si je dal razložiti, kako deluje »tovarna«, in kazalo je, da je zadovoljen. Vse je hotel vedeti, vse si dal pojasniti in šele nato je krenil dalje. Obraz mu je pačil čuden smehljaj. Še pred nočjo se je z vsem spremstvom spet odpeljal. Nekaj dni pozneje se je iz taborišča II nenadoma začel dvigati črn, smrdljiv dim.

Odbor se je takoj sestel. Za vsako ceno morajo zvedeti, kaj se godi. Odkar se je alakaš lotil svojega velikega gradbenega projekta, je sodododa vsak dan prihajal v taborišče I tesar Janek Wiernik. Bil je prva oseba, ki je dotlej prišla iz pekla. Strogo so ga stražili in odbor je menil, da bo bolje, če za zdaj ne govorijo z njim. Toda ko se je začel viti proti nebu ta težki črni dim, ga je neki član odbora vendarle nagovoril. Wiernik mu je šepetaje povedal:

»Vsa trupla bodo spet izkopali in jih sežgali.«

Zvečer, na sedm odobora, je Galeski dejal: »Dielo in Adolf imata prav. Brezposojno moramo v taborišče II. Zvedeti moramo, kako naglo sežigajo trupla. Če bomo to vedeli, si lahko precej hitreje izračunamo dan, ko bo taborišče likvidirano. Bržčas so že oženili peščene uro.«

In tako se je začela dirka s časom.

Glasba, smrt, pomladni dnevi in grmače, na katerih so gorele neštete mrtve priče pokola... Vtis neresničnosti se je poglabljaj od dne do dne. Norost tega sveta je presegala vse meje. Kmalu naj bi se dvignila zemlja in požrla Treblinko. Taborišče naj bi se potopilo kakor ladja v viharju in napravilo prostor poljem in travnikom, nedolžnim kakor gladka bleščača se površina morja po orkanu. Potopljene tragedije, večni mir...

Poseben sanjski svet

Danes se nihče več ne spominja, kako je bilo v taborišču II na začetku. Jtelniki so postali tam prave zveri. Vse dni so vlačili trupla, vse dni prejemale udarce, ne samo kdaj pa kdaj posamezen udarec, ampak neprekinjen topež. Zvečer so se tepli med seboj za hrano in ponoči za prostor na pogradu. Najmanjša besedica je lahko sprožila krvav pretep, ki se ni redko končal s smrtjo. Na izbiro jim je bilo: jed ali spanje. Kdor se je odločil za jed, se je moral zaradi pomanjkanja prostora odreči spanju, in kdor bi rad spal, je moral takoj po delu planiti v barake.

ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR

predstavlja novosti slovenskih avtorjev:

Matjaž Kocbek: V

Kocbekov knjižni prvenec prinaša štirinajst daljših pesmi. »Tu skušajo živeti besede kot barve in vonji — ne odkrivanju — prikrivanju so namenjenec. (M. Slodnjak)

84 strani. Cena: 38 din.

Marko Švabič: SONCE, SONCE, SONCE

»Švabičeva proza, ki je v tej knjigi položena pod znamenja sedmerih različnih sonc, je presunljiva. Najprej so tu besede, ki so za današnje uho nenavadne in dostikrat pozabljene. Potem so iz njih stavki, ki so kot zverženi, kot odgnani od volje, da bi pričarali neposredno. Potem je kompozicija, ki je ni mogoče prevajati na znanje zakone. (R. Šeligo)

209 strani. Cena: 42 din.

Franci Zagoričnik: TO JE STVAR, KI SE IMENUJE PESEM

Najnovejša pesniška zbirka F. Zagoričnika prinaša pesmi, ki obsegajo čas od konca leta 1964 do poletja 1971. »Mogoče je reči, da mi kot pesniku ni samo po sebi umavno, da gre pri pesnjenju nedvomno za ustvarjanje ali vzpostavljanje pesmi. Pregovor, da je vsake pesmi enkrat konec, jemljem do besedno. Zato visi nad menoj nenehno vprašanje, kako zastaviti novo pesem... (F. Zagoričnik).

106 strani. Cena: 36 din.

Knjige dobite v vseh knjigarnah in pri

ZALOŽBI OBZORJA MARIBOR
Partizanska 5, 62000 Maribor

POT V SMRT
V varšavskem getu

vali o svojem prejšnjem življenju. Vsi so zatrjevali, da so bili nekoč milijonarji in da so stanovali v močasnih palačah. Vsek dan so iz izmislihi kaj novega, enkrat počitnice v Baden-Badnu, drugič lovsko partijo, posestvo na Vzhodnem morju ali kaj podobnega. Nekakšna neizbrana fata morgana. Kmalu so se jim laži drugih priljubile kakor lastne. Po tistem sporazumu med njimi je bilo prepovedano izražati tudi najranjivejša dvome o teh podrobnostih. Mošo, bivšega kočijaža, so nekoč skoraj do smrti pretepli, ko je ob nekem takem pogovoru zaklical:

»Sami milijonarji! Prekleti usranci, kje je pa ostala potem varšavska revščina!«

„Prihodnje leto v Jeruzalem“

Še en dokaz za to, kakšno potrebo po sanjnih in nadi so čutili v tem apokaliptičnem svetu: kadar so se zbrali k pitju vtihovalne vodke, so po vrsti, kot so nosili steklenico k ustom, ponavljali staro zdravico, ki jo že od razrušitve templja dalje vzključajo vsi židje sveta ob pasahu: »Prihodnje leto v Jeruzalem!« S to zakletvijo, ki je hkrati predstavljala zaoblubo in verski obred, so po svoje izražali svoj slepi, nesmiselni up, svojo voljo do življenja, svoj odpor do smrti.

Ustanovljen je bil orkester, postavljen »sraini mojster«, večerni apel je postal ravno tako ceremonialen kot v taborišču I. Življenje je dobilo svoj ustaljeni tek. Samo majhna posebnost taborišča II: pri vstopu pred bodečo žico, ki je obdajala majhen prostor okoli barake, kjer so se smeli držati jtniki po delu, je stal stražar. To vlogo je prevzel mladenič, ki so ga vsi poznali pod imenom Motele. Običen je bil v kozaka, nosil je rusko čelado in kot znak svoje obisti leseno puško. Imel je dvojno nalogo: če bi bil jtnikom vstop ter izkazal vsakemu množičnemu Nemcu časi z orožjem. Motele je bil nekakšen taboriščni »huligan« in se je pred Nemci delal slaboumnega. Kar je s tem izgubil na dostojanstvu, je pridobil na varnosti. Karol Petzing, neki esesovec, ga je imel kar rad in karkoli je prišel mimo, je vselej spregovoril z njim nekaj besed. Preživeli jtniki se spominjajo o tem nenavadnem prijateljstvu tele anekdote.

Karol je nekega dne zelo dobre volje prišel mimo, Motele ga je strumno pozdravil. Karol ga je nagovoril:

»No, Motele, kako kaj gre?«
»Odlično! Hvala, šef! A še bolje bo šlo, ko bo vojna končana.«

»Potrpi, potrpi se malo, Motele, saj bo kmalu.«

Motele - še zmerom v držji mirno - je nedolžno vprašal:

»Kako pa kaj v Rusiji, šef?«
»Odlično, napredujemo! Ampak Rusija je velika, lahko si misliš, da bo trajalo še nekaj časa.«

»Gotovo! Je odvrnil Motele, navidez prepričan. »Do kod pa ste pravzaprav že prišli?«

»Kaj meniš s tem?«
»No ja, na primer Kijev. Ga že imate?«
»Menda ja.«

»O, že zdavnaj!«
Igrica je potekala v nemščini. Motele je omenil še dve, tri mesta in esesovec je vsakič samozavestno pokimal.

Na mah je Motele uskal:

»Kaj pa Pokozlajevsk? Kdaj boste prišli v Pokozlajevsk?«

Karol ni opazil, da se Motele nortuje iz njega. Misli je, da je kje res mesto s takim imenom, in ni hotel pokazati, da ga ne pozna. Z neomajno gotovostjo je odvrnil:

Motele ni trenil; jtniki, ki so stali v bližini, so komaj skrivali muhanje. Karol pa je nasmejan in samozadovoljno odkorakal.

Petintrideset tisoč ton človeškega mesa

Zivljenje v taborišču je ubralo svojo mrtvaško pot, ko je prišel Himmler in podpisal Treblinko smrtno obsodbo. Preden pa se sstacuna zapre, je bilo treba zamesti vse

sledove. Nekaj dni zatem so odprli grobove.

Vendar — eno je ubijati, drugo sežigati. To je v svojo grozo odkril tudi alakaš. Treblinka gruda je do tistega časa pokrila že sedemsto tisoč trupel, kar je pomenilo približno petintrideset tisoč ton oziroma devetdeset tisoč kubičnih metrov človeškega mesa. Petintrideset tisoč ton — to ustreza teži srednje velike križarke. Devetdeset tisoč kubičnih metrov — to je devetsto metrov visok stolp s stranico desetkrat deset. Gigantsko, nadčloveško delo, neresljiva naloga. Pri dnevnih zmogljivostih tisoč trupel — kar bi bil zares dober tempo — bi morali zaradi sedemsto dni, to je skoraj dve leti, brez enega samega dneva odmora, ob domnevi, da ne bo več novih transportov. Bodočnost ni obetala nič dobrega in vsak drugi bi se takoj vdal — le alakaš ne. Odločno se je vrge na delo. O ukazu vrhovnega vodje »tehnikov« ni dovoljeno razpravljati, niti tedaj ne, če se zdi neizvedljiv.

»Alakaš je dal najprej odpreti grobišče; na dan so prišla trupla, skrbno poravnana, glava pri glavi, noge pri nogah, zavel je kužen smrad. »Kliver si je zatislil nos in priponil, ne da bi vedel, da s tem parodira znani izrek nekega francoskega kralja: »Mrtvi se bolj zaudarjajo kakor živa.«

Pripomba ni bila preveč okusna, a je le nekoliko sprostila napeto vzdušje.

»Alakaš je ukazal trupla politi z bencinom in zažgati. Sopha je šilil kvikšvi visok plamen. Dvignil se je gost, črn oblak dima, se razlezel, se spet spustil in ovil opazovalce. Ogenj je še dolgo lučal sredi tega oblaka. Potem je začel naglo jenjavati. Čad je postal bel in prozoren, spet so se prikazale otrple postave navzočih. Končno je požar v drobni dimni koloobarčji jabolpel. Esesovci so napeto in oprezno pristopili. Trupla so bila še vedno tu — plameni so jih komaj površno oplazili. Prav tako klavno sta se končala drugi, tretji poskus.

Tisti večer je vladala v nemškem kampu huda poparjenost.

Toda drznež ne vrže puške kar tako v koruzo. Bujna alakašna fantazija je brž rodila novo metodo. Ob zori se je spet prikazal na prizorišču. Dal je z bagri izkopati široko, plitko kotanjo, prinesli kakih sto trupel in jih eložili v kopico v obliki kocke. Čeznjo so polili bencin, pritisnili na gumb in zažgali grmado: plamen, iskre, dim, upa polno pričakovanje. Ogenj se je polegel, dim razkadi in trupla so bila še vedno ta. Resda nekoliko bolj ožgana kot prejšnji dan, a neuspeh je bil očiten. »Alakaš si ga ni prikrival.

Drva in bencin

V prihodnjih dneh so se poskuski nadaljevali. Zapovrstjo so spreminjali obliko grmado, količino bencina, kurišče. Vse za nam. Čez esno dni so lahko ugotovili, da se jim je pšredilo popolnoma uničiti le kakih sto trupel, a ta rezultat jih je stal nekaj sto litrov bencina. Po površnem izračunu bi torej potrebovali kakih sto štirideset let, da bi dokončali svoj posel. Malce preveč, celo za tisočletni raj!

Kar se enemu od esesovcev posveti, da je slišal kolego iz nekega drugorazrednega taborišča pripovedovati, da je treba izmenično naložiti plast trupel in plast polen. Srečen domislek! Dali so torej pripeljati nekaj kubikov drv in začeli od začetka. Sprva so varčevali z bencinom, a drva niso hotela goriti. Potem so grmado kar prepeljali s tekočim gorivom. Napeto pričakovanje. Prižgo strop, plamen zasika, dim se dvigne, zavijuga in izgine. Opazovalci prisrkočijo in, čudeži! Ogenj veselo plapolata dolje. Zavladala svečana tišina, kakor da bi hoteli bolje slišati njegov prasket. Ko je nazadnje ostal od grmado le še majhen kupček pepela, se je razleglo ploskanje. Čestitke, stiskanje rok, vzklikanje ljubemu fñhrerju in večnemu rajhu.

Potem ko je bilo slavlje pri kraju in se je pepel ohladil, so naredili bilanco. Izkazalo se je, da so stroški previsoki: poleg velikanskih količin bencina bi potrebovali še cele gore drv. Posel bi bil nereizvedljiv. In čeprav bi v sil posekali vse poljske gozdove, primanjkovalo bi jim bencina. Stalin grad je padel in z njim so kot fata morgana izginili tudi bogati kavkaški petrolejski

vreli. Tako so tudi tisti večer ostale steklenice sekta v hladniku.

Naslednje dni so vsesppek eksperimentirali z bencinom in drvmi. Postavljalo se je dvojje vprašanje: prvič — treba je bilo čimbolj zmanjšati količino lesa, in drugič — poskusiti je bilo treba, kako bi bencin nadomestili s trskami in zažigali več manjših grmad namesto ene same velike. Varčevali niso niti z delavci niti s trupli. A kljub nespornemu napredku je bilo vse to početje še vedno neuspešno: Treblinka ni bila zmazna nabit rešitve. Po neprespani noči se je alakaš globoko zaskrbljen zatekel k sklepu, da seznanj s svojim neuspehom predstojnike in jih poprosi za pomoč.

Ultimat

Za pom'adjo je prišlo poletje. Jame so se praznile, neustavljivo praznilo se v tem močreem vzdušju, ob veselem dudanju muzike.

Treblinka je praznovala prvo obletnico obstoja in vsi so čutili, da so ji dnevi šteti. Groza v jtnikih je rasla. Kazalo je, da so Nemci dobili tekmo s časom in smrtjo. Začenjala se je zadnja faza uničevanja.

Tedaj pa se je zgodilo nekaj, kar je pospešilo dogodke. V petek, 20. julija 1943, je taborišče II poslalo taborišču I ultimatum: »Danes smo odprli poslednjo jamo. V štirinajstih dneh bo taborišče likvidirano. Če v osemindiridesetih urah ne določite datuma, se vzdignemo sami.«

Epilog

Vsi člani odbora in večina onih, ki so pri uporabi imeli kakršno koli posebno vlogo, so padli med vstajo.

Od tisoč jtnikov, ki so bili med vstajo v taborišču, se je kakim šestom posrečilo zbežati v bližnje gozdove. Od teh šeststo jih je leto dni pozneje dočakalo prihod Rdeče armade le še štirideset. Vse druge so v teh dvanajstih mesecih pobili bodisi poljski kmetje, bodisi partizani Armije Krajove, fašistične ukrajinske bande, gestapo, dezerterji Wehrmachta ali nemške kazenske ekspedicije. Štirideset preživelih pa se je razkropilo po vsem svetu: dvaindvajset jih živi v Izraelu, pet v ZDA, trije v Franciji, trije na Poljskem, dva v Kanadi ter po eden v Angliji, Nemčiji, Českoslovaški, Avstraliji in Argentini. Vsi so poročeni, nekateri celo drugi, in vsak ima najmanj po enega otroka.

Ze samo usoda teh štiridesetih preživelih bi lahko napolnila novo knjigo, ki bi bila tragična, kot je bila tragična zgodba o Malki in Slomu, ter hkrati komična, kot je komična zgodba Simona Fischerja, ki je pripadla Sudovičevi bojni skupini. Malka in Slomo sta preživela v gozdovih enajst mesecev. Ko sta zvedela, da se bližajo Rusi, sta krenila proti vzhodu, da bi dosegla ruske linije. Julija 1944 sta zaslišala njihove topeve. Toda nekega večera, ko je Slomo sam krenil iskat živeža, je neka skupina Poljakov napadla Malko. Slomo je zaslišal njene krike in pritekel na pomoč. Malki je uspelo uteči, še preden je Slomo podlegel premoči.

Potem ko je inženir Sudovič ukazal svoji skupini naj se razide, se je Simon Fischer pridružil sedmim tovarišem, da bi skupaj bežali. Skupina je premogla tri puške in dve pistoli. Do decembra 1943 so taval po gozdovih, se oskrbovali z živežem pri domačinih ter se bili s fašističnimi tolparji, z denšarskimi ekstremisti, s kmeti in z Nemci. Navdajali jih je tolišen bes, da so zmagovali v vseh spopadih. V teh bojih so padli štirje izmed njih. Ostali so sklenili, da se pridružijo Rdeči armadi, in ji krenili naproti. Pri tem so našli na skupino poljskih komunističnih partizanov, eno redkih, ki ni bila antisemitsko razpoložena. Ne da bi povedali, da prihajajo iz Treblinka, so predlagali, da se jim pridružijo. Partizani so privolili. Kmalu pa so Fischer in njegovi tovariši opazili, da jih partizani vedno pošiljajo samo v najnevarnejše akcije, in počasi jim je postalo tega dovolj. Nekaj dni zatem je prišlo do razloda. Eden od tovarišev je padel v boju. Pokopali so njegovo truplo in zmagovito začeli moliti kadiš, ko so se jim začeli grozeče bližati partizani. Komaj so se utegnili zgrabit za orožje in jih zavustaviti. S kazalci na petlinih so se zadenjski umaknili in se tako poslovili od svojih »zaveznikov«.

To se je zgodilo januarja 1944. Toda s tem njihovo potikanje se ni bilo končalo. Štiri tedne kasneje so našli na kmetu, ki je bil pripravljen, da jih za visoko podkupnino skrle. Kmet je živel sam s sinom na kmetiji. Vsek dan sta jim v skrivališče prinašala živeža — sprva v gozd, pozneje na vrt in nazadnje v klet — oče iz radodarnosti, sin deloma iz dobičkaželjnosti, deloma pa zato, ker je že mislil na bodočnost.

Rdeča armada je prišla julija 1944. Prvi oficir, ki so ga ugledali, jih je dal razorožiti in prijeti kot vojne ujetnike. Po nekaj dneh ujetništva je prišel neki polkovnik, jih zaislal in poslal v — Treblinko. Od pekdandega taborišča ni ostalo niti sledu. Se točnega kraja niso znali pokazati, kjer naj bi stalo. Novo zasiljanje in končno izpustitev. Odsli so naprej, da bi navezali stike z rusko KP, tda ko so prišli na cilj, je KP izginila. Sklenili so, da pojejo v Lublin, kjer so pred kratkim ustanovili začasno vlado. Tam jih je sprejel minister Sommerstein, žid po rodu. To je bil po dolgem času njihov prvi topel, prirčen človeški stik. Nekaj dni so zelo lepo ravnali z njimi. Nato pa jih je Sommerstein spet poklical predse in jim v kratkem nagovoru sporočil, da morajo — ana čast židovskemu ljudstvu — vstopiti v poljsko armado, ki nadaljuje boj proti nacizmu. Izjavili so, da se strinjajo. Vsaka ga so vtknili v drugo enoto. Poljski vojaki so jih kaj hladno sprejeli. Fischer se ana čast židovskemu ljudstvu sprva ni oziral na to, vse dokler v prvi bitki ni zaslužil, da ga poljske krogle gotovo ne bodo zrušile, če ga že nemške niso zadele. Zato je dezertiral in se pretekel do Lodza, svojega rodnega mesta.

V njegovem stanovanju so prebivali folksdočlerji. Dal jim je deset minut časa, da se poberejo. V Lublinu je spoznal deklet, ki jo je zdaj vzel k sebi in se z njo poročil. Oktobra 1946: Fischerju se rodi sin. Fischerjevi so sklenili, da odidejo v Palestino. Peš so prepotovali vso Poljsko, Českoslovaško, Avstrijo, Nemčijo in Francijo in se julija 1947 znašli v mestecu Port-de-Bouc. Tam so prebili nekaj dni v begunskem taborišču in končno zvedeli, da bo odpulja v Palestino neka ladja, stara škata, ki je samo še barva drži skupaj. Ladja se je imenovala »Exodus«. Odpulja je ponoči, da bi usla budnost Angiežev, ki so z vsemi sredstvi skušali ovirati prevoz židov v Palestino. Kljub vsej previdnosti so naslednji jutraj zagledali preč vsaj eno morju angleški rusilec. Čez dan sta se mu pridružila še dva. Ker zajetje ladje na odprtem morju velja po mednarodnem pravu za piratstvo, so Anglieži počakali, dokler »Exodus« ni priplul v palestinske ozele, kjer so se začeli potnik. Anglieži so jih poslali v drugo taborišče v München, kjer je bil nadzor nekoliko manj strog. Fischerjevi so zbežali. Maja 1948 so spet dospeli v Marseille, kjer so zvedeli, da je medtem postala izraelska država stvarnost.

Vkrcali so se na prvo ladjo in sedmega dne zjutraj pristali v Haifi. Fischer je mislil, da je s tem konec njegovih blodenj. Toda ob vzhodu pristajalnega mostučka se je znudi mračni morju angleški rusilec na dno, moški na levole Fischer je mislil, da se mu blede. Ni vedel, ali naj se zjoče ali zakrohota. Hotel je se objeti ženo, a človeški tok ga je že odnesel s seboj k dolgi baraki, na kateri je bila z rdečo barvo narisana velika Davidova zvezda. Deset zdravnikov ga je debelo uro mčvarilo in priiskovalo; bil je potrjen. V naslednji baraki so mu izročili uniformo in orožje ter mu ukazali, naj zleze na tornjaki. Ko se je nad pustino Negev spustil mrak, se je tovarnjak ustavil. Vsi so zlezli ven; pristopil je oficir in dejal: »Nocoj pričakujemo napad; za vsako ceno moramo obdržati položaje. Po hladni večerji se je Fischer znašel v strelnem jarku.

Noč je bila topla, nebo na gosto posejano z zvezdami.

Kar se ni zgodilo

Poštni predal 29

Še zmeraj problem lokacije

Skupščina občine v Mariboru je že enkrat odločno izrekla mnenje o lokaciji na meravanega visokoskopskega centra v Mariboru, prav tako obdaja še nedvomno strokovno mnenje določenih arhitektov in družba arhitektov o istem vprašanju. Vendar debata o stvari ni ušla, v zadnjem času je dobila celo nove oblike, ki se izražajo tudi v različnih javnih deklaracijah.

Gre za to, da skupina zainteresiranih ljudi kljub vsemu vtrajno zagovarja določne pogoje v organizaciji starega mesta — nekakega brega, ki bi poleg dosedanjih — kakor pravijo — oblastnih in administrativnih ustanov — po njihovem mnenju — nujno moral sprejeti tudi nove visokoskopske zavode. Pri tem bi npr. prav v osnovi in začetku moral boleče zarezati v skrbno projektirani uporabi prostor pedagogične gimnazije...

Zelo poenostavljeno bi lahko rekli, da gre za zamisel »levoobregašev« in starega mesta, ki je baje nujen center, in upoštevati »desnoobregašev«, t. j. razvijajočega se levega brega, ki je danes na globoko in široko posejanih, mu danes pripada pretežno večina prebivalstva, in ima še tudi svojo kvaliteto gimnazije.

Kateri razlogi bi govorili za vtrajanje na levem bregu? Med razlogi se gotovo ne zdi do kraja prepričevalen tisti, ki govori o bližini administrativnega centra. Saj očitno nič ne govori za to, da bi morala mestna uprava biti prav tam, kjer so prosvetni zavodi. In gotovo je, da je Maribor pred nekaj leti prav krčevito iskal izhoda iz zgodovinske nastale odlin z nekoliko nazivom, ali vsaj napornim izražanjem trgovskega centra ob novem mostu itd., medtem ko se je večina prebivalstva že bila naselila tam, kjer mu je dovoljeval prostor — namreč na desnem bregu. Prebivalci zaradi novega okolja prav gotovo niso postali manjše. Dalje: tudi administracija mesta je zaradi pomanjkanja prostora očitno morala nekaj svojih ustanov premakniti — deloma daleč — na desni breg.

Nekoliko bolj tehtni se zdijo razlogi, ki trdijo, da bi nove višje prosvetne ustanove morale nujno obdržati bližino k že obstoječim zavodom. Višji ekonomski in tehnični šoli. Ampak zanimivo je, da so zaradi navedenega novega in višjega prosvetnega centra v Mariboru še pred leti zanj določili ozemlje — biskupje, kazensko-poboljševalnega zavoda. Kazniška stavba sama je vse prej kakor reprezentativna, ampak — pripadajoče ozemlje je le malo manjše, kakor — vendar precej obsejni mariborski park! In to zemljišče leži ob lepem novem mostu, ki nosi ime po maršalu Titu. Kako bi mogel kdo trditi, da prav ta most ne kaže smeri v razvijanje tega, kar bi lahko imenovali »center mestne? Most kaže sicer kar impozantno širino, očitno pa čez Dravo ne ločuje, temveč spaja oba bregova. Najna-

vadnejša meritev tudi kaže, da od tod do Višje ekonomske šole razdalja ni velika, prav tako pa ne do Srednje tehnične. V Mariboru dimenzije sploh niso velike. Kljub temu, da se je mesto krepko razvijalo, največji poštni predal ni več kakor tri kilometre! In to v času motorizacije. Razlogi, ki govorijo za nujno bližino nove pedagogične akademije srednji tehnični šoli, pa so problematični. Govor je predvsem o kemičnih vajah. Ampak tehnična kemija je precej nekaj drugega kakor »filozofska in je povezava obojega prav gotovo samo mogoča do določne stopnje. Recimo: mineralogija je tehnikom mnogo manj pomembna kakor srednješolskim učiteljem. O vsem tem je mogoče debatirati — ampak: saj lokacija ob mostu pretežno večino slovenskih »razlogov« na hitro prikazuje v luči manjše zanimivosti.

Nato. Prostora so potrebni predvsem študenti, slušatelji. Sprehajalec se lahko vsaj dan prepriča o preprostem dejstvu, da je študentsko domovanje ob parku za prebivalce preozko. Seveda prehajajo čez asfaltirano pot in v park — kjer pa ne najdejo športnega prostora in tudi očitno ne bi bilo prav, če bi ga kdo našlo svaščarje. Desni breg pa — ravno na omenjeni lokaciji olajša pristop prav številnim kandidatom iz tega okolja, ki je dalo domove večini današnjega Maribora. Če bi pa šlo za pritok študentov iz oddaljenih krajev Slovenije, bi prav na omenjenem ozemlju bilo mogoče postaviti tudi dijaške domove — skupaj z rekreacijskimi površinami vred, tistimi, ki danes manjkajo; vse to po zamislih Le Corbusierja, ki je zmeraj predvideval tudi primerne prostorne razsežnosti pri načrtih. Baje je na desnem bregu sedem tisoč srednješolcev, ki bi danes ali jutri postali visokoskolci. Ali tudi ta podatek ne da misliti?

Najmanj prepričevalen se nedvomno zdi razlog, da bi gradnja na desnem bregu bila dražja od tiste na levem. Ampak tam, v starem mestu, bi bilo treba nujno zarezati tudi v popolnoma zdrave, močne, še dolgo ne dotrajane stavbe. Torej je skrajnje težko razumeti, zakaj bi bila taka gradnja, s predvidenim rušenjem vred, bolj poceni kakor gradnja tam, kjer se ponujajo — in so še zato določene — prazne parcele.

In še manj prepričevalen je argument kulture. Saj je gotovo, naj novo ne zraste iz samovolje, temveč organsko iz vrednot preteklosti. Ampak kulturno delavski desni breg še dolgo leta nikakor ni bil »mrtav«. Ali bodo na novo projektirani visokoskopski zavodi doslej še tradicionalno kulturno dokaj ambiciozno in desnemu bregu, tistemu bregu, ki je na Studencih na Pobrežju in še kje kulturno tako dolgo in uspešno kljuboval tujemu pritisku, pomagale najti višje stopnje znanja, zavesti, oblikovanja? Zaradi koristi Maribora bi pravzaprav morali v to verjeti.

BRANKO RUDOLF, Maribor

Če bi Hitler zmagal...

Kako je Goebbels dal posneti film o invaziji Anglije

Po londonskih ulicah odmevajo strumni koraki nacističnih vojakov, na Nelsonovem obelisku na Trafalgar Squaru je kljukasti križ, na čelu Velike Britanije je vojaška vlada, katere generalni guverner je esesovski polkovnik Franz Six, kvislinški premier pa sir Samuel Hoare. S »če« ni mogoče delati zgodovine, da pa se narediti televizijsko oddajo. Takšno oddajo, ki je trajala cele tri ure, so pred kratkim gledali v Veliki Britaniji. Pripravila jo je BBC, in sicer producent Michael Latham, nekdanji minister lord Chalfont in Frank Gillard.

Televizijska oddaja »Če bi Anglija padla« je nastala po knjižni predlogi zgodovinarja Normana Longmata, vznemirljiva in prenetljiva pa je za marsikoga, ne samo za Britance. Gledalci so namreč zvedeli, da Velika Britanija v letu 1940 nista rešila samopogum prebivalstva in pešice pilotov, marveč tudi sreča, se pravi napake nacističnih voditeljev. Hitler in Göring si nista upala tvegati invazije v Veliko Britanijo in lotila sta se Rusije, ne da bi si na zahodu zavorala hrbet, potem pa navzlic slovitemu »Blitzkriegu« nista znala končati vojne pred intervencijo Američanov.

Avtorji oddaje so potem skušali pokazati, kako bi se vedli Britanci, če bi bili okupirani: približno tako kot prebivalci zasedenih zahodnih evropskih držav. Najprej bi bilo nekaj sabotaž, napadov pa bi se v odporniških gibanju zmožilo komaj deset odstotkov prebivalcev. Osemdeset odstotkov Britancev bi se pasivno prilagodilo nacističnemu režimu, deset odstotkov pa bi jih celo aktivno sodelovalo z njim. »Ugotovitev« je seveda hudo zlobna prebivalce, ki že od leta 1966 ne ve, kaj je tuja invazija.

Dne 19. julija 1940 je Hitler iz Reichstaga zadnjikrat pozval Veliko Britanijo, naj bo »razumna«. Medtem so poveljniki nem-

Goebbelsov film se neusmiljeno nadaljuje: nemška pehota naj bi se pognala v napad čez Temozo, in sicer proti Readingu (takšnih 60 kilometrov zahodno od Londona). Prav lahko si je predstavljati, da bi si evropski gledalci filma vroče želeli uspešnega britanskega nasprotnega napada. Goebbels je ukazal posneti tudi to: v filmu Nemci s spretnim in drznim manevrom obkrožijo britansko vojsko, nato pa začno oblegati London.

Nemški generali so bili zares prepričani, da je najtežji del »Morskega leva« v samem izkrcanju, zakaj potem naj bi gibčnejša in bolj izkušena nemška pehota zlahka opravila z nasprotnikom. Nekaj takšnega je tedaj rekel tudi britanski vrhovni poveljnik: dejal je, da njegovi možje ne bi mogli ustaviti Nemcev, če bi se izkrcali. Vsi današnji strategji mu dajo prav.

Nemški snemalci niso vnaprej posneli zmagoslavnega vkrakanja Wehrmachta v porušeni London, vendar pa so ga končali z lepo željo: Hitler, ki je jeseni 1939 z daljnogledom opazoval bombardiranje Varšave, naj bi se pripeljal na britanska tla ter s svojo navzočnostjo dajal poleta nemškemu vojskoku. Tedaj bi bila britanska kraljevska družina že na Bermudih, Churchill pa

loti gre za 39 ljudi, med katerimi so predvsem zanesene stare device, čudaški upokojeni oficirji, škotski in velški separatisti. Potemtakem si nacisti niso delali iluzij o svoji priljubljenosti med prebivalstvom zasedene Anglije.

Le 39 kolaboracionistov?

Pred sklenitvijo mirovne pogodbe so Nemci nameravali sestaviti tudi nekakšen »britanski Vichy«. Kdo naj bi bil britanski Laval? V televizijski oddaji so si avtorji pomagali s citatom iz knjige sira Alexandra Cadogana: »Če bodo Nemci zavzeli Anglijo, bo sir Samuel Hoare postal angleški Laval«.

Lord Boothby pravi, da to ni verjetno in da je takšno izjavo rodilo Cadoganovo sovraštvo do Hoara (ta je umrl leta 1959).

Ko so avtorji oddaje vprašali sira Oswalda Mosleya, voditelja britanske fašistične zveze iz tridesetih let, ali bi bil pripravljen vladati Britaniji pod nemškimi skornjem, je odgovoril: »Nikakor ne. Dokler bi bil na britanskih tleh en sam nemški vojak, ne bi sprejel takšne vloge.« Leta 1940 je britanska vlada dala zapreti Mosleya, ker ga je imela za nevarnega. Danes je prepričan, da bi ga dali umoriti, če bi Nemci res napadli Anglijo. Toda če bi usel takšni smrti, bi se bojeval v uniformi, če bi bilo le mogoče, sicer pa kot partizan. Potem je še dejal: »Če bi Nemci ušli in me obsodili na smrt, se ne bi pritoževali: po vojaških zakonih je tisti, ki se v civilni obleki bojuje z uniformiranimi vojski, lahko ustreljen, če ga ujamejo. Z nemško okupacijo se ne bi sprijaznil. Če bi Nemci neznosno pritiskali name, če bi me mučili, bi se ubil. Ravnal bi se po svojem moralnem zakonu, ki ustreza klasičnemu evropskemu stališču do samomora, katerega so tako čudovito izrazili Shakespeare, Goethe, Racine...«

Razmerje Jersey - Velika Britanija

Na tej točki namišljenega dokumentarca so morali avtorji odgovoriti na vprašanje: kako bi se vedli Angleži, če bi bili pod popolno nacistično okupacijo, če bi se morali lotiti odporniškega gibanja? Vprašanje je bilo težje, ker je Hitler že tedaj, ko je načrtoval operacijo »Morski lev«, dobro vedel, da bi zasedba Anglije dala končni pečat njegovi zmagi v Evropi. Zasedba Anglije bi se spodbudila ameriški izolacionizem štiridesetih let, s katerim si je na volitvah pomagala predsednik Roosevelt. Omogočila bi nacistično zmagno nad Sovjetsko zvezo, ki ne bi imela zaveznikov. Tedanja tehnologija še ni omogočala zasedbe Evrope iz Amerike.

V takšnih razmerah med Angleži ne bi bilo dovolj političnih razlogov za partizanski odpor zoper sovražnika, ki bi bil pripravljen na pobljanje talcev in sploh civilistov. Nemci so po besedilu sedeli le majhen del Anglije, in sicer od 1. julija 1940 do 9. maja 1945: Jersey in druge normandske otoke, vsega skupaj tri mesta, štiri vasi, 24 far, 60.000 ljudi. Razmere na Jerseyju so bile podobne razmeram v zasedeni Evropi. Krajemna uprava, ki jo je vodil lord Coutanche, je skušala posredovati med nemško vojaško oblastjo in domačim prebivalstvom vendar je odstopila, ko so 12.000 prebivalcev odpljali v Evropo na prisilno delo. Sabotažnih akcij in antinacistične propagande je bilo zelo malo. Po drugi strani pa je le 12 ljudi

sodelovalo z okupatorjem. (Po vojni so jim sodili, vendar jih niso obsodili.)

Ko je lord Coutanche nastopil v televizijski oddaji, je rekel: »Nismo imeli sredstev za odpor, sicer pa bi bilo tudi vse zaman.« Res je, da je Jersey le del britanskega ozemlja in da niti ni strateško pomemben. Toda zasedena Velika Britanija (tedajna Irska je bila že naklonjena nacistični Nemčiji) bi se bržkone spremenila v velik Jersey.

Streljanje talcev bi vplivalo na Angleže tako, da se ne bi zavzeli za partizane. Psihiater William Sargent, strokovnjak za »vojno psihologijo«, in uslužbenec neke reklamne agencije v Londonu menijo, da bi Hitler s »paličnim« kolaboratorjem kmalu vtepe v glavo svoje »sporočilo« dovolj velikemu številu Angležev.

Oddajo je končal lord Chalfont: »Če bi Velika Britanija padla v letu 1940, bi Japonska napadla ZDA, Rusija se brez zaveznikov ne bi mogla otresti nacistov. Ali bi tedaj ZDA naredile atomsko bombo? Skoraj gotovo bi jih pri tem prehitela Nemčija. Ali bi potem imeli neodvisne afriške države, izraelsko državo pa današnjo blizu-jevzvodno krizo? Morebiti ne. Ali bi imeli korejsko in vietnamsko vojno, Ali bi poslali človeka na Mesec? Morebiti ne, saj ne bi bilo političnih razlogov za takšno dejanje. Morda bi bili Angleži še zmerom v vojni in bi imeli izgnansko vlado v Kanadi. Danes zanesljivo vemo le to, da bi poraz Združenega kraljevstva pretresel življenja milijonov ljudi kot noben drug dogodek v zadnjih sto letih.«

Pa še italijanski »če«...

Italijani so se nemudoma vprašali kaj bi bilo z njimi, če bi Hitler zmagal. Kar na začetku so odgovorili, da bi z njimi kaj hitro izgubili duševni mir.

Če torej Hitler ne bi izgubil vojne, če bi (kdo?) potisnil Eisenhowerjevo vojsko v morje, če bi se Velika Britanija, ZDA in ZSSR navlečale vojne, potem ne bi bilo kapitulacije 9. septembra 1943 in nihče ne bi reševal Mussolinija (Skorzeny), ker pač ne bi nikamor zbežal Vittorio Emanuele bi se vrnil v Kviral in Mussolini v palačo Venezia prvi kot kralj in drugi kot premier in duce. Dina Grandia ne bi bilo mogoče spraviti iz ministrstva za zunanje zadeve (po imenitni spletki 25. julija), kakšen položaj pa bi se našel tudi za Badoglio: postal bi na primer šef tajne službe SIFAR. Itd.

Hitler, ki ni imel veliko prijateljev in ki je po tistem, ko leta 1940 ni mogel pregovoriti Francie, da bi se pridružil Zosi, dejal, da bi si »raje dal izpušiti štiri zobe, kot da bi se še naprej pogovarjal z njimi, bi morda (le ostal Mussolinijev prijatelj) Morda bi bila prijatelja tudi po vojni, ko bi Mussolini prošil Hitlerja, naj nahreni in obide 50 milijonov Italijanov. Italijansko zavezništvo je med vojno toliko stalo Tretji rajh, da si je res mogoče predstavljati, kolikšno ceno bi moral plačati povojna Nemčija za obnovo Italije.

Deutschebank bi morala zgraditi kilometre in kilometre italijanskih železnic in morda celo podpreti poševni stolp v Pisi. Nemčija bi morala sprejeti milijone in milijone italijanskih delavcev, poleg njih pa še trume duhovnikov, menihov in redovnic. V Vatikanu poslal kot dušebrižnika za rojaki. Hitler bi se tako morda izognil porazu na fronti, zato pa bi ga kmalu začel dušiti železni objem Italije.

L'Espresso

O našem turizmu

V letošnji turistični sezoni sem imel priložnost opazovati delo turističnih delavcev v Rovinju. Ves čas sem se mučil z enim samim vprašanjem: Kaj sploh je ta naš turizem?

Turizem je v modernem smislu najbolj popolna oblika potrošnje, ker se med gibanjem in stacioniranjem turistov javljajo vse oblike potrošnje in s tem porabe. Zato trdim, da je podlaga razvoja turizma pri nas v tem, da podrobno proučimo navade in hotenja domačin in tujih gostov, in to vsak narod posebej, harmonično združimo antropogene dejavnike v naravne dejavnike turističnih zmogljivosti ter na koncu reklamiramo samo tisto, kar dejansko turistu lahko nudimo. Ves čas si delamo skodljive utvare, da moramo turistu pokazati najboljše, kar imamo, še posebno če je ta z zahodnih dežel. Tujemu gostu moramo pokazati poleg hotela najvišje kategorije tudi najbolj preprosto gostilno, pivnico in najbolj zamikni pension. Le tako bodo spoznali maksimum in minimum prenočitvenih gostinskih zmogljivosti pri nas. Verjemimo, da si bodo ustvarili pravi sliko o nas, o razni življenja pri nas, poleg tega pa smo lahko prepričani, da se bodo pripogajali in reklamacije zmanjšali za dobrno mero. VELIK PROBLEM NASEGA TURIZMA JE TUDI V TEM, DA VELIKA VEČINA TURISTIČNIH DELAVCEV NE VE, DA SE SEZONA ZADNE PRVEGA JANUARJA IN KONCA ZADNEGA DECEMBRA.

Ob pogledu na razvoj družbe v zadnjih dvesto letih opazimo, da je bila osnovna razvojna težnja v povečevanju proizvodnosti dela, v zmanjšanju delovnega časa, v povečevanju prostega časa in življenjske ravnosti najširših plasti prebivalstva. Posledica je nastanek novih dejavnosti, ki so morale zadovoljevati potrebe po dnevnem, tedenskem in letnem počitku delovnega človeka. Če hkrati upoštevamo še povečano mobilnost, zlasti s povečevanjem avtomobilizma, lahko

ocenjujemo, da so te dejavnosti, ki jih nekateri označujejo s skupnim imenom »rekreativne dejavnosti«, izredno pomembne ter ekonomsko gledano, močno posredno proizvodne dejavnosti, saj omogočajo sproščeno in vsestransko nabiranje novih sil za naslednji delovni dan, delovni teden ali celo za daljši čas. Področje ozroma dejavnosti, ki v najširšem smislu zadovoljuje turistične potrebe delovnega človeka, je turizem. Ker pa je človek prunsko izredno iznajdljiv in iskav, vedno novih vrst rekreacijskih dejavnosti, se povečuje vsestransko tudi raznovrstnost turističnih zmogljivosti v najširšem smislu. Izredno hitro se širi delitev dela in, specializacija v turističnem gospodarstvu, vse to pa na drugi strani nujno zahteva skladno pospeševanje in krepitve organizacijskih vezi med posameznimi sestavinami, t. i. integracije turistične ponudbe.

In kako je pri nas? Pretežno, da ne rečem izključno, obravnavamo turizem preko novozgrajenih hotelskih zmogljivosti, računamo in ocenjujemo devet turističnih prile, hkrati pa smo vsa leta zaskrbljeni nad nizko znanj penzionsko potrošnjo in nad pogostimi pritožbami gostov. Bolj ali manj normalno se mi zdi, da obravnavamo in poskušamo naše turistične napake nekako tako kot naše »neodrazljivost gospodarstva« v celoti. Vprašajmo se po varokih kronične neodrazljivosti našega turističnega gospodarstva! Zdraviti je treba predvsem našo miselnost; ne obravnavajmo domačega gosta kot »neobdigratnega in ne voščajmo«, go-lufajmo in ne zavajajmo tujega gosta, kot da je pri nas prvič in zadnjič! STARI MISLECI SO DEJALI: »REKA RESNICE TEČE PO PREKOPU ZMOT«. V našem turizmu pa je toliko smot, da se upravnice sprašujemo: KJE SPOLOH JE TA REKA?

ANTON OMERZA, NOVA GORICA

NJEGOVA VSAKDANJA PODOBA

ške vojske pripravljali operacijo »Morski lev«. Če Britanija ne bi poslušala Hitlerjeve besede, bi se operacija sprožila. Določen je bil tudi datum: 16. avgust 1940 (preložen na 27. september).

Toda britansko lovsko letalstvo je zdesetkalo nemške bombnike zaradi tehnične premoči in zaradi novega opozornega sistema, imenovanega radar. Nemška mornarica je bila ob pripravu Luftwaffe, nato se ni zanimala. Dne 17. septembra je bila bitka za Veliko Britanijo pravzaprav končana. Ironija je hotela, da se je to zgodilo deset dni pred datumom, določenim za nemško invazijo, in da je bilo potem morje mirno, kot bi ga polila z oljem.

Goebbelsov film

Vendar so si Nemci že pripravili film o izkrcanju, lažni dokumentarci, posnet v Antverpu. Film so nameravali predvajati po Evropi tedaj, ko bi na angleška tla stopila nova prvega nemškega vojaka. Propagandni minister Goebbels se je bal, da vojaški filmski snemalci med invazijo ne bi imeli ugodnih okoliščin za delo, in sklenil se je okoristiti s »propagandističnim učinkom« takšnega dokumentarca. Film so potem našli v nemškem arhivu in zdaj ga je BBC prikiral predvajala.

V prvih jutranjih urah 27. septembra 1940 naj bi torej nemško topništvo začelo s francoske obale obstreljevati Dover. Potem naj bi mornarica utrla čez Rokavski preliv nekakšen koridor in tako naj bi v Folkestonu zgradili prvo mostišče. Po letalskih bombnih napadih naj bi se v Kentu (severno od Folkestonea) spustilo 7.000 padalcev, ki bi zasedli vse prometne zveze do Canterburyja.

Po nemških računih naj bi bile prve bitke zelo hude, saj bi se Angleži bojevali za življenje ali smrt. V Goebbelsovem dokumentarcu je zelo veliko mrtvih in ranjenih vojakov — tako britanskih kot nemških. Toda tako kot na Poljskem, v Belgiji, na Nizozemskem in v Franciji naj bi tudi v vsej jugovzhodni Angliji odločilno delo opravile štuke: podirale bi mostove in letališča, ceste in tovarne, vse strateške točke, onemogočile bi dnevne premike nasprotnikov čet in prisilile bi britansko vojsko, da bi se umaknila na severni breg Temze.

V drugem tednu oktobra naj bi zavijanje štuk opočilo svetu, da so Newhaven, Dover in Portsmouth v nemških rokah in da se tanki s kljukastimi križi valjajo po južnih angleških grofijah.

naj bi se izpolnila dana beseda: »umri bi na barikadah z brzostrelko v roki« — ali pa bi z vlado v izgnanstvu sprejel kanadsko gostoljubje.

Britanski gauleiter Six

Nemci so vnaprej pripravili celo vrsto razglasov za zasedeno Anglijo. Iz njih je mogoče sklepati, da so Britancem namenili ravno takšen režim terorja in izkoriščanja kot vsem drugim v podjarmljeni Evropi. Generalni guverner dežele naj bi postal 32-letni esesovski polkovnik Franz Six, plešast in po poklicu profesor. (V Nürnbergu je bil obsojen le na nekaj mesecev zapora). Kakšne dolžnosti bi imel britanski gauleiter? V organizacije za prisilno delo bi moral vpisati vse zdrave moške od 17. do 45. leta starosti. Tako bi torej dobil 11 milijonov ljudi, potrebnih za graditev novega Velikega Berlina po načrtih Alberta Speera, za nove nemške avtomobilske ceste, za nemško industrijo nasploh. Potem naj bi židovska prebivalstva izselili v koncentracijska taborišča v Veliki Britaniji in v Evropi.

Skupina nemških izvedencev bi zbrala in poslala v Nemčijo vse umetnine in knjige nemškega izvora. Vse umetnine, ki so se jih bili »polastili« angleški imperialisti, bi vrnil v zakonitostni lastnikom. Tako bi British Museum moral poslati v Egipt vse mumije, v Grčijo pa vse partenonske skulpture itd. Tako bi si Tretji rajh pridobil naklonjenost sveta.

Hitler je nameraval tudi ponižati predstavnike britanske aristokracije in gospode, ki jih je tako zelo preziral. Ključna na londonskem West Endu, kamor so zahajali najimenznejši člani britanske visoke družbe, naj bi postali prebivališča nemških oficirjev. Esesovci naj bi imeli vojašnice v oddaljenih britanskih solah in univerzah, kot so Eton, Harrow, Oxford in Cambridge. Tam naj bi tudi spali, jedli, se ukvarjali s športom itd. Če bi se esesovci znašli na etonskih igriščih za kriket, bi to po Hitlerjevemu mnenju do kočno zmlelo britansko aristokracijo. Na jezo Britancev naj bi Nelsonov spomenik odpljali v Nemčijo ter ga postavili na berlinsko avenijo Unter den Linden. Nacisti so v več tisoč izvodih dali natisniti seznam tistih 2.500 Angležev, ki bi jih bilo treba takoj aretirati in verjetno tudi likvidirati.

Sestavili so tudi seznam morebitnih ali verjetnih kolaboracionistov. Zaradi britanskih zakonov zdaj niso dali v javnost imen teh ljudi, ki bržkone niti sami ne vedo, da so bili na takšen nemškem seznamu. V ce-

Pisani živalski svet

Ta edinstvena enciklopedija je razširjena po vsej Evropi. Posamezna knjiga obravnava 28 živali, vsako v več variantah in štiribarvno.

- Naslovi knjig:
1. Gozd je poln skrivnosti
 2. Zivali morji in morskih plitvin
 3. Zivali gora in dolin
 4. Zivali v hiši in na vrtu
 5. Zivali rek in jezer
 6. Zivali doma in na polju
 7. Zivali v močvirjih in jezerih
 8. Zivali z morskih bregov
 9. Zivali v ledu in snegu
 10. Zivali oceanov in velikih globlin

Kompletna zbirka je že v prodaji.

NAROČILNICA

za ilustrirano zbirko 10 knjig PISANI ŽIVALSKI SVET

cena kompleta 400,00, (če vplačate takoj v celoti ali v dveh obrokih)

cena kompleta 430,00 (če vplačate v več kot dveh obrokih)

Prilomek in ime:

Poklic:

Naslov:

Datum:

(neustrezno prečrtajte!)

(podpis)

Naročilnico pošljite na naslov: PARTIZANSKA KNJIGA, Vodnikova 43, 61000 LJUBLJANA

ZA VSE IN ZA VSAKEGA knjižna zbirka PREŠERNOVE DRUŽBE žepni romani LJUDSKA KNJIGA revija obzornik

